

ਬੰਦਾ ਬਰਾਹਮਣ

ਸ੍ਰੀ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ

ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਸੇਖੋਂ

ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ, ਲੁਧਿਆਣਾ

Banda Bahadur
By
Sant Singh Sekhon

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ : ਫਰਵਰੀ, 1985

ਕੀਮਤ : **LBS**
Rs. 3 00

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ : ਸ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.
ਲਾਹੌਰ ਬੁਕ ਸ਼ਾਪ,
2, ਲਾਜਪਤ ਰਾਇ ਮਾਰਕੀਟ,
ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਮੁਦ੍ਰਕ : ਸ: ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਐਮ. ਏ.
ਲਾਹੌਰ ਆਰਟ ਪ੍ਰੈਸ,
ਕਾਲਜ ਰੋਡ, ਲੁਧਿਆਣਾ ।

ਤਤਕਰਾ

ਅੰਕ 1	ਸਿਹਰਖੇੜਾ	1
ਅੰਕ 2	ਸਮਾਣਾ : ਛੱਬੀ ਨਵੰਬਰ 1709	7
ਅੰਕ 3	ਸਰਹਿੰਦ : ਮਈ 30, 1710	13
ਅੰਕ 4	ਅਜਮੇਰ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦਰਬਾਰ : ਸੰਨ 1711	21
ਅੰਕ 5	ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੋਹ ਪੂਰਬ ਵਲ ਸਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ ਦੇ ਕੋਲ ਈਦਗਾਹ : ਅਕਤੂਬਰ—1711	25
ਅੰਕ 6	ਲਾਹੌਰ : ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਖਾਸ ਵਿਚ	31
ਅੰਕ 7	ਦਿਲੀ : ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ	36
ਅੰਕ 8	ਵਟਾਲਾ : ਸੰਨ 1715	44
ਅੰਕ 9	ਦਿਲੀ : ਮਾਰਚ 1712	51
ਅੰਕ 10	ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਸੰਨ : 1716	61
ਅੰਕ 11	ਦਿਲੀ : ਲਾਲ ਕਿਲਾ, ਮਾਰਚ 1716	66
ਅੰਕ 12	ਦਿਲੀ : 25 ਫਰਵਰੀ 1716	69
ਅੰਕ 13	ਦਿਲੀ : ਜੂਨ 19, 1716	72
ਅੰਕ 14	ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ : ਸੰਨ 1717	76
—ਪੁਸਤਕਾਵਨਾ		ੳ—ਗ

ਨੋਟ : ਅੰਕ ਨੰਬਰ 9 ਨੂੰ ਅੰਕ 8 ਸਮਝਿਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਅੰਕ ਨੰਬਰ 8 ਨੂੰ ਅੰਕ 9 ਪੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ ।

ਅੰਕ 1

ਸਿਹਰਖੇੜਾ

(ਸਮਾਂ ਸਵੇਰੇ । ਨਵੰਬਰ ਦਾ ਮਹੀਨਾ 1709। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਵਡੀ ਅੰਗੀਠੀ ਭਖ ਰਹੀ ਹੈ । ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ ਹਨ । ਖਰਖੇਡਾ ਥਾਣਾ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਤੁਰਕ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਸਥਾਨਕ ਹਿੰਦੂਆਂ ਨੇ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ, ਲੁਟ ਮਾਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਹਨ । ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਸੂਚੀ ਰਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਾਲਵੇ, ਮਾਝੇ, ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿਰਕਢ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਹਰਕਾਰੇ ਭੇਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਭੇਜੇ ਗਏ ਹਨ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਥਮ ਨਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਫੂਲ ਕੇ ਚੌਧਰੀਆਂ ਦੇ ਹਨ । ਦੂਜੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਰਮ ਸਿੰਘ । ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਮਾਲੀ ਸਲੋਦੀ ਵਾਲੇ ਵੀ ਇਸੇ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਹਨ ।

ਮੰਚ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੋਲਾ ਗੋਲਾ ਹੈ । ਸਾਰੇ ਕੰਨ ਚੁਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਉਤੇ ਤਸੱਲੀ ਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਝਲਕ ਆ ਪਈ ਹੈ ।

ਤੰਬੂ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਉਹ ਧੀਮੇ ਸੁਰ ਵਿਚ ਜੈਕਾਰਾ ਬੁਲਾ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੰਦਰ ਆ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ । ਹਾਂ, ਭਾਈ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੋਲੋ ਕੀ ਖਬਰ ਹੈ ।

ਸਿੰਘ—ਹਜ਼ੂਰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਕੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘ
ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਆਏ ਹਨ ।

(ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਖਿੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਹਜ਼ੂਰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਣ । ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਵਿਚ
ਆ ਗਏ ਹਾਂ ।

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਜਾਂ ਇਉਂ ਕਹੋ, ਹਣ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆ ਮਿਲੇ ਹਨ ।

ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ—(ਉਠ ਕੇ) ਹਜ਼ੂਰ, ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰੀਏ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਹਾਂ, ਜ਼ਰੂਰ ।

(ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
ਝਟ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਛੇ
ਫੁਟ ਲੰਮਾ, ਪਤਲੀ ਸੁੰਦਰ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ, ਕਮਾਏ ਹੋਏ
ਸ਼ਰੀਰ ਵਾਲਾ, ਸਸਤਰ-ਬਧ ਯੋਧਾ, ਛੇ ਸੱਤ ਹੋਰ
ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਧੀਮੇ ਸੁਰ ਵਿਚ
'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਗਜਾ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ ਹਥ ਲਾ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਸ ਦੇ
ਸਾਥੀ ਵੀ ਵਾਰੀ ਵਾਰੀ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਗੋਡਿਆਂ ਨੂੰ
ਹਥ ਲਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਰੇ ਹਥ ਜੋੜ ਕੇ ।
ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਉਠ ਕੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਵਾਬੀ ਪਾਂਦਾ
ਰੈ ।)

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਆਓ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਜੀ ਆਇਆਂ ਨੂੰ । ਚੰਗੀ ਭਲਕੇ ਆ ਗਏ ਹੋ ।

ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਚੌਖੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਸਿੰਘ ਆਏ ਹਨ, ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ।

ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਐਣਗੇ, ਰਾਹ ਵਿਚ ਮਿਲਨਗੇ ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾਓ । (ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਵਲ
ਵੇਖਦਾ ਹੈ ।)

ਹਜ਼ੂਰ ਸਿੰਘ—ਸਾਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਸਭ ਭੁਖਾਂ ਦੂਰ ਹੋ ਗਈਆਂ

ਹਨ । ਅਸੀਂ ਰਾਹ ਵਿਚ ਤੜਕੇ ਉਠ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਟਾ ਕੋਟਾ ਲੈ ਕੇ

ਕਲ ਰਾਤ ਦੇ ਪਕਾਏ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਖਾ ਵੀ ਲਏ ਹਨ ।

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਵੀ, ਉਹ ਜ਼ਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਾਲੀ ਹੋਰ ਪਰਸ਼ਾਦਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕੇ
ਲੰਗਰ ਚੌਂ ਖਾ ਵੀ ਲੈਣ ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਸਭ ਥਾਂ ਲੰਗਰ ਗੁਰੂ ਕੇ ਹੀ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ, ਹੋਰ ਵੀ ਖਾ ਲਵਾਂਗੇ। (ਨਾਲ ਦੇ ਇਕ ਦੋ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ) ਜਾਓ, ਸਿੰਘੋ, ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਖਾਣ ਲਈ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਦਿਓ। (ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ) ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਹੁਣ ਸੋਨੀਪਤ ਚਲ ਕੇ ਹੀ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕੀਏ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਹਾਲੀ ਸੋਨੀਪਤ ਜਾ ਕੇ ਚੁਰਾਂ ਪੁਟਣੀਆਂ ਹਨ, ਸੀਦਾ ਵੀ ਇਕਠਾ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਜਿਵੇਂ ਹੁਕਮ।

(ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕ ਕੇ ਆਪਣੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ—(ਤੰਬੂ ਵਿਚ ਆ ਕੇ) ਹਜ਼ੂਰ, ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਾ ਪਰਸ਼ਾਦ ਛਕ ਰਿਹਾ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

(‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ’ ਦੇ ਹੋਰ ਜੈਕਾਰੇ, ਉਚੇ ਬੋਲ ਵਿਚ, ਮੰਚ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸੁਣੀਏ ਹਨ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—(ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ) ਜਾਓ, ਭਾਉ, ਦੇਖੋ, ਹੋਰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਡੋਜਾਂ ਆਈਆਂ ਹਨ।

(ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਕੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਧੀਮੀ ਸੁਰ ਵਿਚ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ’ ਬੁਲਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—(ਸੂਚੀ ਤੋਂ ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ) ਆਓ ਜੀ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ; ਸਤਿਗੁਰ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ।

(ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥ ਲਗਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੋਡਿਆਂ ਪਾਸ ਹੀ ਥਮਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਉਠ ਖੜਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਾਰੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਧਰਮ ਸਿੰਘ—ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਸੌ ਦੀ ਜਮੀਅਤ ਹੈ।

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼, ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ।

(ਬਾਵਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਤੰਬੂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਵੀ

ਪਰਸ਼ਾਦੇ ਛਕਣ ਤੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿਹਾਰੀਆਂ ਦੇਣ
ਦੇ ਆਹਰ ਵਿਚ ਜੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਲ) ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਤਿਲੋਕ ਸਿੰਘ
ਚੌਧਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹਾਲੇ ਕੋਈ ਖ਼ਬਰ ਨਹੀਂ ਆਈ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਉਹ ਵੀ ਆ ਜਾਣਗੇ ! ਵਡੇ ਚੌਧਰੀ ਹਨ, ਕੁਝ ਤੁਰਕਾਂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਲੁਕਾਈ
ਵੀ ਕਰਨਗੇ। (ਸਾਰੇ ਹਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਬਚ ਕੇ ਕਿਧਰ ਜਾਣਗੇ ! ਅਸੀਂ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ
ਖ਼ਬਰ ਸਾਰ ਨੂੰ ਹੀ ਚਲੇ ਚਲਾਂਗੇ।

(ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਇਕ ਸਿੰਘ ਤੰਬੂ ਦੇ ਦਰ ਉਤੇ ਆ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ,
ਤੇ ਧੀਮੇ ਸੁਰ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੀ ਫਤਹ' ਬੁਲਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਬਈ ਸਿੰਘਾ, ਕੀ ਸਨੇਹਾ ਲਿਆਇਆ ਹੈਂ ?

ਸਿੰਘ— ਜੀ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਸਿਖ ਗਮਦੂਰ ਸਿੰਘ ਹਾਂ, ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਤਿਲੋਕ
ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੰਜ ਸੌ ਫੌਜ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੋ ਸੌ ਘੁੜਸਵਾਰ ਹਨ, ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਬਹੁਤ ਮੁਬ ! ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਇਥੇ ਹੀ ਉਡੀਕ ਕਰੀਏ ਜਾਂ ਉਹ ਜ਼ਰਾ ਵਿਲੰਬ
ਕਰ ਕੇ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ?

ਸਿੰਘ— ਜੀ, ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣਗੇ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਝਟਪਟ ਮੁੜ ਜਾ ਤੇ ਉਂਸ ਫੌਜ ਨੂੰ ਸੌਨੀਪਤ ਵਲ ਲੈ ਆ।

(ਉਹ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹੀਂ ਪੈਰੀਂ ਮੁੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘੋੜੇ ਉਤੇ
ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲ ਨੂੰ ਮੌੜਾ ਪਾ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ। ਮੰਚ ਦੇ ਪਿਛੇ ਉਸ ਦੇ ਘੋੜੇ ਦੇ ਟਾਪਾਂ ਦੀ ਵਾਜ
ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ
ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਮੌਢੇ ਪਿਛੇ ਹੈ।)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖੜਾ) ਲਓ, ਬਈ ਸਿੰਘੋ, ਇਕ ਘੋੜਸਵਾਰ ਜਥਾ ਹੋਰ
ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਹ ਕਿਧਰੋਂ ਆਇਆ ਹੋਵੇਗਾ ? (ਪਲ ਕੁ ਪਿਛੋਂ) ਆਲੀ
ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਸਲੋਂਦੀ ਵਾਲੇ !

(ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਥੇ ਖਲੋਤੇ ਖਲੋਤੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ
ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਘੋੜਿਆਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਲ
ਅਹੁੜਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਬੜੇ ਉਚੇ

ਸੂਰ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਕੀ ਫਤਹ' ਬੁਲਾਂਦੇ ਹਨ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਬਈ ਸਿੰਘ, ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੀ ਕੀ ਖਬਰ ਹੈ ?

ਆਲੀ ਸਿੰਘ—ਕੀ ਖਬਰ ਹੋਣੀ ਸੀ ? ਪਾਪੀ ਦਾ ਮਨ ਕਨਸੌਆ ਸੁਣ ਕੇ ਕੰਥ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਖਣ ਤੋਂ ਮੁੜ ਆਏ
ਹਨ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਧਰ ਸਰਹਿੰਦ ਵਲ ਨੂੰ ਆਉਣਗੇ।

(ਸਾਰੇ ਹੱਸ ਪੈਂਦੇ ਹਨ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਦਿੱਲੀ ਤਾਂ ਹਾਲੇ ਨਹੀਂ ਮਾਰੀ। ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਖਬਰ ਜ਼ਰੂਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਲਈ
ਜਾਵੇਗੀ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਜੀ, ਮੈਂ ਵਜ਼ੀਰ ਖਾਨ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਮਾਮਲਾ ਦੇਣ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ
ਕਹਿਣ ਲਗਾ, 'ਤੁਹਾਡਾ ਗੁਰੂ ਮੁੜ ਆਇਆ ਹੈ ਦਖਣ ਤੋਂ। ਅੱਗੇ ਏਥੋਂ ਬਚ ਕੇ
ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕੇਗਾ। ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ
ਲੈਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਚਿਣਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।' ਮੈਂ
ਇਹ ਦੁਰਵਚਨ ਸੁਣ ਨਾ ਸਕਿਆ ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਉਤੇ ਹੱਥ ਰਖ ਲਏ। ਉਹ ਕਹਿਣ
ਲਗਾ, 'ਅਛਾ, ਤੂੰ ਇਹ ਸੱਚੀ ਸੱਚੀ ਸੁਣਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ!' ਤੇ ਫਿਰ ਦੋ
ਅਹਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, 'ਲੈ ਜਾਓ, ਇਸ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ, ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ, ਚੰਗਾ ਪਲੰਘ
ਵਿਛਾ ਦੇਣਾ।' ਤੇ ਅੱਖ ਦਬਾਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ
ਲਗ ਗਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਦ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ। ਪਰ ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਨੂੰ
ਪੰਜ ਟਕੇ ਦੇ ਕੇ ਦਰ ਖੁਲਵਾ ਲਿਆ ਤੇ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਘਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚਿਆ।
ਫੇਰ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਪਲੂ ਫੇਰ ਕੇ ਇਹ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਸੇਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ।
ਅੱਧੇ ਕੁ ਪੈਦਲ ਹਨ। ਵੀਹ ਕੁ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਟੈਰਾਂ ਹਨ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ (ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਿਕ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ) ਤੇਰੇ ਪੰਜਾਹ ਸਿਪਾਹੀ ਸਾਡੇ ਲਈ
ਇਕ ਵਡਾ ਲਸ਼ਕਰ ਹਨ। ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਤੇਰੇ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਕੀਆਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਹਨ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਲਖ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਨਦਰ ਕਰੇ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੁਣ ਆਪ ਦਾ ਹੀ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੋਇਆ
ਲਸ਼ਕਰ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ, ਇਧਰ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਕੈਥਲ ਕੋਲ ਭੁਨਾ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸਾਨੂੰ ਵੀਹ ਕੁ ਤੁਰਕ ਸਵਾਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜਥਾ ਦਿਸ ਪਿਆ।
ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਲੁਕਣ ਲਈ ਇਕ ਥੇਹ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਹਨਾਂ
ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤੇ ਉਹ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਆ ਝਪਟੇ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਦੀ
ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ, ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਂ ਨਠਾ ਦਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੋਈ ਪਹਾੜੀਏ

ਡਾਕੂ ਹੋਣ। ਚੋਖਾ ਦਰਬ ਵੀ ਹਥ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹ ਵੀਹ ਟੈਰਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਖੋਹੀਆ ਹਨ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੌਢਿਆਂ ਉਤੇ ਥਾਪੀ ਦੇ ਕੇ) ਤੂੰ, ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਚ ਹੀ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਹੈਂ।

(ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਤਿਖੇ ਸਾਹ ਲੈਂਦਾ ਭੱਜ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਕਿਉਂ, ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਧਰੋਂ ਧਾਵਾ ਕਰਕੇ ਆ ਰਹੇ ਹੋ ?

ਸਿੰਘ—ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੋਨੀਪਤ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਰੂਪੋਕਾ ਪੰਜ ਕੁ ਸੌ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਸੁਆਗਤ ਲਈ ਗਏ ਹਨ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਅੱਛਾ, ਸੋਨੀਪਤ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਇਤਨਾ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ ? ਮੇਰਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਉਹ ਖਾਲਸੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਦਿਲੀ ਵਲ ਨੂੰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅੱਛਾ, ਤਿਆਰੀ ਕਰੋ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਧਰ ਨੂੰ ਚਲਦੇ ਹਾਂ। ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਹੋਰ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘ ਸਾਡਾ ਡੇਰਾ ਉਜੜ ਗਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਮੁੜ ਨਾ ਜਾਣ।

(ਸਾਰੇ ਤੰਬੂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸੋਨੀਪਤ ਦੇ ਫੌਜਦਾਰ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਫੌਜ ਨੂੰ ਪੰਕਤੀ-ਬਧ ਕਰਦੇ ਹਨ।)

ਪਰਦਾ

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਜਿਤਨੇ ਵਧੇਰੇ ਤੇ ਮਜਬੂਤ ਕਿਲੇ, ਉਤਨਾ ਮਜਬੂਤ ਹੋ ਕੇ ਖਾਲਸਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰੇਗਾ। ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਚਲ ਕੇ ਪਹਿਲੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਨਗੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਣ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ—ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਘਮੰਡੀ ਫੌਜਦਾਰ ਪਿਆਦਾ ਫੌਜ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਿਲੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੌਰਚੇ ਬਣਾਏਗਾ ਤੇ ਸਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਕੁਮਕ ਲਈ ਪਿਛੇ ਰੱਖੇਗਾ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਬਹਾਦਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਇਵੇਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘੋੜ ਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ, ਹੱਲਾ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਪਿਆਦਾ ਫੌਜ ਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣ ਲਈ ਥਾਂ ਬਣਾਵਾਂਗੇ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਕੁਮਕ ਲਿਆ ਸਕਣ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਬਹੁਤ ਖੂਬ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਨਾ ਯਗ ਹੈ। ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਓ।

(ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੁ ਸ ਘੋੜਸਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਮਾਣ ਵਾਲੇ ਹਾਲੀ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੀ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਹੀ ਰਹਿਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਦੂਰ ਗਰਦ ਉਤਰੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਗਰਦ ਵਿਚੋਂ ਘੋੜ ਸਵਾਰ ਆਉਂਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਮਚ ਉਤ ਪਰਦੇ ਦੇ ਪਿਛੇ ਧੁੰਦੇ ਦਾ ਪਟਾਸਾ ਛੱਡ ਕੇ ਮਚ ਦੇ ਇਕ ਕੰਨ ਉਤੇ ਬੜਾ ਜਿਹਾ ਧੂਆਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਉਸ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਨੀਝ ਲਗਾ ਕੇ ਦੇਖ ਦੇ ਹਨ। ਦ ਸਵਾਰ ਸਭ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿਆ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦਸਦੇ ਹਨ।)

ਇਕ ਸਵਾਰ—(ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਹੈ) ਅਸੀਂ ਬਰਨਾਲੇ ਵਲੋਂ ਚਲ ਕੇ ਕੋਥਲ ਨੂੰ ਆ ਰਹੇ ਸਾਂ, ਅਸਾਂ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਆਪ ਕੋਥਲ ਉਤੇ ਹੱਲਾ ਕਰੋਗੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਘਮਸਾਣ ਵੀ ਲਾੜਾਈ ਦੇਖਦੇ) ਵਾਹ, ਵਾਹ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬਿਜ ਬਣ ਕੇ ਜਾ ਪਿਆ ਹੈ ਉਹਨਾਂ ਉਤੇ, ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਦਤ ਮਚ ਗਈ ਹੈ।

ਅੰਗ ਰਖਿਅਕ ਸਿੰਘ—ਹੁਣ ਸਿੰਘ, ਸਵਾਰ ਵੀ ਤੇ ਪੈਦਲ ਵੀ, ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਗਏ ਹਨ। ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਲੰਬੀਆਂ ਚੋਰ ਲਗਿਆ ਪਿਆ ਹੈ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਸਾਡੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹਨ ਕਿਧਰੇ ਕਿਧਰੇ ਡਿਗੇ ਹੋਏ । ਪਰ ਸੁਖ ਹੈ, ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਜਥਾ ਵੀ ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਹੈ । ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਸਿੰਘ ਘਾਇਲਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ ।

ਅੰਗ-ਰਖਿਅਕ ਸਿੰਘ—ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗ ਦੇ ਭਾਂਬੜ ਉਠ ਰਹੇ ਹਨ । ਤੇ ਧੂਆਂ ਵੀ ।

ਦੂਜਾ ਅੰਗ-ਰਖਿਅਕ—ਤੁਰਕਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਵੇਲੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਾਂ ਲਗਾ ਦਿਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਪਹਿਲਾ ਅੰਗ-ਰਖਿਅਕ—ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਾ ਵੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ । ਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡੀ ਹੋਰ ਪੈਦਲ ਫੌਜ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਗਈ ਹੈ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਤੁਰਕ ਅਗੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਹਨ । ਆਪਣੇ ਘਾਇਲਾਂ ਤੇ ਮੌਇਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ।

ਅੰਗ-ਰਖਿਅਕ—ਭੱਜ ਕੇ ਜਾਣਗੇ ਕਿਥੇ ? ਸਾਇਦ ਕਈ ਝੂਠੀ ਮੂਠੀ ਵੀ ਘਾਇਲ ਬਣ ਕੇ ਢਹਿ ਪਏ ਹਨ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਜਿਹੜੇ ਢਹਿ ਪਏ ਸੋ ਬਚ ਗਏ ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਅਸੀਂ ਕੈਥਲ ਤੇ ਹੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੰਘ ਆਏ ਹਾਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਣੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੌਰਚੇ ਤਕੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਮਾ ਨਾ ਮਿਲ ਜਾਵੇ । ਨਾਲੇ ਕੈਥਲ ਦਾ ਆਮਿਲ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਬਾਣੀਆ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਉਸ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ । ਸਮਾਣਾ ਫਤਹ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਬੁਲਾ ਭੇਜਣ ਤੇ ਹੀ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ।

ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਇਤਨਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਸੀਂ ਕੈਥਲ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ । ਲਗਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਹੱਲੇ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਸਾਇਦ ਸਾਡੇ ਉਥੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਵਲੋਂ ਹਮਲਾ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਉਹ ਆਮਿਲ ਘੋੜ-ਸਵਾਰਾਂ ਦੇ ਦੋ ਦਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਟੁਟ ਪਿਆ । ਰੱਬ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਪਾਖਰ ਸਾਡਾ ਕੁਝ ਨਾ ਵਿਗਾੜ ਸਕਿਆ । ਉਸ ਦੇ ਸਵਾਰ ਪੁਤਲੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਫੌਲੀਆਂ ਦੇ ਖੜਾਕ ਤੋਂ ਨੇਜ਼ਿਆਂ ਦੀ ਚਮਕ ਨਾਲ ਘਬਰਾ ਕੇ ਘੋੜੀਆਂ ਉਤੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੇ ਸਨ । ਅਸੀਂ ਆਮਿਲ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆਏ ਹਾਂ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਘੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਸ਼ਾਬਾਸ਼, ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੁਸੀਂ ਫੂਲ ਕਿਆਂ ਦੀ ਸੈਨਾ ਹੋ ?

ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ ਜੀ, ਚੌਧਰੀ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਲਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਇਧਰ ਦੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਬਠਿੰਡੇ ਵਾਲਾ ਸੂਬੇਦਾਰ

ਇਧਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹੇ ਨਾ ਆਵੇ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਹਾਂ, ਫੂਲ ਕੇ ਚੌਧਰੀ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਹਨ ਨਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਕਾ ਘਰ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਅਸੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਘੜ ਸਵਾਰ ਤੇ ਪੈਦਲ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਾਂ । ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਲ ਕੂਚ ਦੀ ਖਬਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਰਹੇ, ਉਹ ਆਪ ਜਮੀਅਤ ਲੈ ਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਪਹੁੰਚਣਗੇ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਭੇਜਾਂਗੇ ।

(ਦੋ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੈਥਲ ਦਾ ਆਮਿਲ ਨੰਗੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਰੁਮਾਲ ਬੰਨ੍ਹੀ ਮੰਚ ਉਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ ।)

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਬੜੀ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ? ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਦੋਖੀ ਹੋ ।

ਆਮਿਲ—(ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ) ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਯਲਗ਼ਾਰ ਬਾਰੇ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਤੇ ਸੰਨੀਪਤ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਆਪ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਇੰਤਜ਼ਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸਾਂ । ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਅੜਨ ਦੀ ਗੁਸ਼ਤਾਖੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ? ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਉੱਤਰ-ਪੱਛਮ ਵਲੋਂ ਇਕ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕੋਈ ਹੋਰ ਡਾਕੂ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਆਪ ਦੇ ਇਧਰ ਹੋਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਣ । ਜੇ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਰਸਾਲਾ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਨੂੰ ਨਿਕਲਿਆ । ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜੈਕਾਰੇ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਤੋਂ ਮੇਰਾ ਮਨ ਇਕ ਦਮ ਡਰ ਗਿਆ । ਨਾਲੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨੀਲੇ ਬਾਣੇ ਵੀ ਦੇਖ ਕੇ । ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਇਹ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਕੋਈ ਜਥਾ ਰੋਹੀ ਵਲੋਂ ਆਪ ਨਾਲ ਮਿਲਨ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਇਤਨੇ ਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ । ਮੇਰੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਘੜੇ ਛੱਡ ਕੇ ਦੌੜ ਗਏ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਥੇ ਆਪ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹਾਂ । ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਮੈਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਲਓ, ਭਾਵੇਂ ਅਣਜਾਣੇ ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਗੁਨਾਹ ਕੀਤਾ ਹੈ ।

ਇਕ ਸਿੰਘ—ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ ? ਬੁਲਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਰ ?

ਆਮਿਲ—(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ) ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਬਖਸ਼ ਲਵੋ ।
ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਹਾਂ, ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਬਖਸ਼ ਸਕਦੇ ਹੋ

ਇਸ ਪਾਮਰ ਨੂੰ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦੀ ਰਜ਼ਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਰਬਲ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦੁਬ ਉਤੇ ਆ ਢੁਠਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦੀ ਬਾਹੁੜੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਆਪ ਮਾਲਿਕ ਹੋ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਅੱਛਾ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਸ ਪਾਮਰ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿਉ।

ਆਮਿਲ—ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਲਓ ਤਾਂ ਜੋ ਮੈਂ ਪਾਮਰ ਨਾ ਰਹਾਂ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਉਹ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਇਕ ਜੱਥਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਰੋ, ਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਵੀ ਕਰ ਲੈਣਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਜਥਾ ਲੈ ਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਆ ਜਾਣਾ।

ਆਮਿਲ—(ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ) ਬਹੁਤ ਮਿਹਰ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ। ਉਸ ਸਰਹਿੰਦ ਵਾਲੇ ਪਾਮਰ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪ ਦਾ ਯੋਗ ਵੰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਮਿਲਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਧੰਨ ਭਾਗ ਹੋਣਗੇ ਜੇ ਮੈਂ ਉਥੇ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪਹੁੰਚ ਜਾਵਾਂ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਵੇਲਾ ਬਹੁਤ ਮਿਲ ਜਾਏਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ।

(ਪੰਦਰਾਂ ਕ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਜਥਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਜਿਥੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਖੜੇ ਸਨ, ਅਰਥਾਤ ਮੰਚ ਉਤੇ, ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਥੇਦਾਰ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਸਮਾਣਾ ਫਤਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਈ ਤੁਰਕ ਲੜ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਸੱਦੇ ਜੀਉਂਦੇ ਸਭ ਢਠੇ ਪਏ ਹਨ। ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਦਾਲੇ ਕਚਹਿਰੀ ਲਗ ਗਈ ਹੈ। ਤੁਰਕ ਅਮੀਰ, ਥਾਣੇਦਾਰ, ਨਵਾਬ ਨੰਗੇ ਸਿਰਾ ਉਤੇ ਰੁਮਾਲ ਰਖੀ ਉਸ ਦੇ ਅੱਗੇ ਹਥ ਬੰਨ੍ਹੀ ਖੜੇ ਅਗਲੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਸਰੂਪ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਹ ਸਮਾਣੇ ਦੀ ਫਤਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਵਾਗਤ ਵਿਚ ਸਮਝੀ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਥੇ ਨੇ ਵੀ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦੀ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਹੀ ਦੇਖੀ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਸੀਂ ਇਸ ਜਿੱਤ ਨਾਲ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਕਚਹਿਰੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ? ਭਾਈ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਖ਼ਾਲਸਾ ਉਸ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਕਚਹਿਰੀ ਲਗਾਣ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਜ਼ਰੂਰ, ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ। ਇਸ ਜਿੱਤ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ

ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਉਸ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਮਾਣੇ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੌਣ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਜੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚਲ ਕੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਦੇਈਏ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਆਪ ਤੋਂ ਇਹ ਹੀ ਸਰ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

'ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਸੁਣਹੁ ਰੇ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਸਭੋ ਸਰੇ।'

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਚਲੋ ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੀ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋਈਏ।

(ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਲ ਨੂੰ।)

ਇਕ ਸਿੰਘ—(ਕੋਥਲ ਦੇ ਆਮਿਲ ਵਲ ਸੈਨਤ ਕਰਕੇ) ਇਸ ਭਾਈ ਲਈ ਕੀ ਹੁਕਮ ਹੈ। ਸਚੇ ਪ੍ਰਾਤਸ਼ਾਹ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਇਸ ਨੂੰ ਲੈ ਜਾਓ, ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਰੋ। (ਆਮਿਲ ਨੂੰ) ਜਾਓ, ਭਾਈ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਬਣੋ, ਤੇ ਜੋ ਸਰਦਾ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝਾ ਕਰੋ। ਖ਼ਾਲਸਾ ਇਸ ਤੋਂ ਦੂਣਾ ਚੌਣਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਖਸ਼ੇਗਾ।

(ਸਿੰਘ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਦਾ ਜ਼ੋਕਾਰ ਲਗਾ ਕੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਮਿਲ ਨੇ ਵੀ ਆਪਣਾ ਬੋਲ ਉੱਚਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਘਾਇਲਾਂ ਤੇ ਢਠਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਖਬਰ ਸਾਰ ਲਵੋ। ਜਿਹੜੇ ਨਿਰੇ ਡਰ ਨਾਲ ਢਠੇ ਪਏ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਠਾਓ ਤੇ ਕਹੋ ਮੌਇਆਂ ਨੂੰ ਚੁਕਣ ਤੇ ਘਾਇਲਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ।

(ਸਾਰੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਅੰਕ 3

ਸਰਹਿੰਦ : ਮਈ 30, 1710

(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਕਚਿਹਰੀ ਲਾਈ ਬੰਠਾ ਹੈ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ, ਵਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀ ਪੰਕਤੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੂਰਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਿਵਾਜ ਸੀ। ਨਗਰ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਹਿੰਦੂ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਜੱਟ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹਨ। ਪਰ ਹਾਲੀ ਚਪਰਚੇੜੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਜਿੱਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵੀ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਮੰਚ ਉਤੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਦਾ ਕੇਵਲ ਭਾਗ ਹੀ ਦਿਖਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਇਕ ਚੌਧਰੀ ਇਕੱਠੇ ਦੇ ਮੋਹਰੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਖੜਾ ਹੈ। ਉਹ ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਦਸ ਮੁਕਟ ਇਕ ਥਾਲ ਵਿਚ ਲਿਆਇਆ ਹੈ ਅਜਿਹੜਾ ਉਸ ਦੇ ਕੋਲ ਖੜੇ ਇਕ ਨਾਈ ਨੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਚੁਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਤੇ ਤਿੰਨ ਚਾਂਦੀ ਦੀਆਂ ਗੁਰਜ਼ਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਚਨਾਰਥਲ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਹੈ।)

ਚੌਧਰੀ—(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ) ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬੜੇ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਚਹੁੰ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਮਿਠਿਆਈਆਂ ਵੰਡੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦੀਪ ਮਾਲਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ

ਹੈ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੱਗੇ ਅਰਦਾਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਆਪ ਨੂੰ ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰਾ ਦੇਸ਼ ਜ਼ਾਲਿਮ ਦੇ ਪਾਂਜੇ 'ਚੋਂ ਛੁਟ ਜਾਵੇ। ਆਪਣੇ ਪੰਨਵਾਦ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹ ਤੁਫ ਜਿਹੀ ਭੇਟਾ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਜ਼ੂਰ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਹਾਂ। ਆਹ ਤਿੰਨ ਗੁਰਜਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਦੇ ਲਈ, ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਲਈ ਤੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਲਈ ਲਿਆਏ ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੇ ਰੁਸਤਮ ਹੋ। ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪਾਂਡਵ ਹੋ। ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਹੀ ਹਰਾਇਆ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਜੁਲਮ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਵਾਲੇ ਹੋ।

(ਤਿੰਨੇ ਗੁਰਜਾਂ ਬੰਦਾ ਵਹਾਦਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰਖਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਚੌਥ ਵਧਾ ਕੇ ਫੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਹਾਂ, ਬਈ, ਚੌਧਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਏ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਪਰਜਾ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਇਹ ਚਪੜਚੇੜੀ ਦੀ ਜਿੱਤ ਸਾਡਾ ਦਸਾਂ ਬਾਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰਨਾਮਾ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਪੂਰ ਰਿਆੜਕੀ ਮਾਝੇ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਪੁਆਧ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ, ਰੋਹੀ ਤੇ ਜੰਗਲ ਦਾ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕਾਰਨਾਮਾ ਹੈ।

(ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਦੇ ਗਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)

ਜੁਧ ਜਿੱਤੇ ਇਨਹੀ ਕੇ ਪੁਸਾਦਿ ਸੇ,

ਇਨਹੀ ਕੇ ਪੁਸਾਦਿ ਸੇ ਸਤਰੁ ਹਰੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਅੱਗੇ :—

ਇਨਹੀ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਸਜੇ ਹਮ ਹੈ,

ਨਹੀਂ ਮੇ ਸੇ ਗਰੀਬ ਕਰੋ ਪਰੇ।

ਚੌਧਰੀ—ਮੁਹਾਰਾਜ, ਗ਼ਰੀਬ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। ਆਪ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦਾ ਕਸ਼ਟ ਨਿਵਾਰਨ ਵਾਲੇ ਹੋ।

ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਰਖਿਅਕ ਹੋ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਹੋ।

(ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਠਾਲ ਖੜੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਰੁਪਿਆਂ ਦਾ ਥਾਲ, ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਅਸ਼ਰ-ਫੀਆਂ ਵੀ ਹਨ, ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਮੁਕਟ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ ਦਸਤਾਰਾਂ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿਤੇ ਤੇ ਥਾਲ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਕ ਸੌ ਇਕ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਚੁਕ ਲਈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਚੌਧਰੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਥਾਲ ਸਣੇ ਪਰਤਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ।)

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—(ਬਾਕੀ ਦੇ ਅੱਠ ਮੁਕੱਟ ਆਪਣੇ ਹੋਰ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਮੱਥਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ) ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਹ ਮੁਕੱਟ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਘਰ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹਣੇ ਬੰਨ੍ਹਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

(ਚੌਧਰੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਰਾਏ ਆਪਣੇ ਨਾਈ ਨਾਲ ਪਿਛੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਜਰਗ ਦਾ ਚੌਧਰੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਗੁਰਜ਼ਾਂ ਹੱਥ ਵਿਚ ਫੜੀ ਤੇ ਮੁਕੱਟਾਂ ਤੇ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਦਾ ਥਾਲ ਆਪਣੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਫੜਾਈ ਅੱਗੇ ਰੁੱਦਾ ਹੈ।)

ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ—(ਜਿਸ ਨੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ)—ਸੱਚੇ ਪੀਤਸ਼ਾਹ, ਇਹ ਮੁਕੱਟ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰਜ਼ਾਂ ਸਭ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸੈਨਾ ਦੇ ਯੋਗ ਹਨ। ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਇਹ ਆਪਣੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿਓ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਿਰਾਂ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਹੱਥ ਰੱਖੋ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਦਾ ਰਾਜ ਤੇਜ਼ ਦੂਣ ਸਵਾਇਆ ਕਰੇ ਤੇ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਮੁੜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੇ ਦਿਨ ਦੇਖਣੇ ਨਾ ਪੈਣ।

(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰਜ਼ਾਂ ਆਪ ਪਕੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਥਾਲ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕੱਟ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਸੈਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਮੁਕੱਟ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੇ ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚੁੱਕ ਕੇ ਥਾਲ ਚੌਧਰੀ ਲਖਮੀਰ ਦੇ ਨਾਈ ਨੂੰ ਪਰੰਤਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਰਫੀ ਉਹ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਪਏ ਧਨ ਦੇ ਢੇਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨੇਕ ਚੌਧਰੀ ਸੁਗਾਤਾਂ ਤੇ ਭੇਟਾਂ ਲੈ ਕੇ ਪੈਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਤੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਲੈ ਕੇ ਪਿਛੇ ਪਰਤ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰਜ਼ਾਂ, ਕੰਗਣਾਂ, ਅਸ਼ਰਫੀਆਂ ਤੇ ਟਕਿਆਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—(ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਗੁਰੂ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਲੱਖ ਲੱਖ ਵਧਾਈਆਂ ਹੋਣ। ਤੁਰਕ ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਨੱਠ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸੈਂਕੜੇ ਮਰ ਕੇ ਜਰੋਨਮ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਜਿਹੜੇ ਘਾਇਲ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਹਮ ਪੱਟੀ ਤੇ ਦਵਾ ਦਰਮਲ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਘਾਇਲ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ। ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਤੁਰਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤੇ ਕੁਝ ਅਮੀਰ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪਰਜਾ ਵਿਚੋਂ ਆ ਕੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਯੋਧਿਆਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਇਸ ਲੁੱਟ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਇਹ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੁੱਟ ਹੈ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਜੰਵਾਂ ਬਰਾਤਾਂ ਉਤੇ

ਗਰੀਬ ਲੁੱਟਦੇ ਹਨ। ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਖੇਦ ਹੈ ਕਿ ਸਾਡੇ ਇਹ ਭਾਈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਛਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਧਾਰਨ ਦੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਸਨ, ਤੁਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਕਈ ਨੌਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੁਕ ਲੈ ਗਏ ਹਨ ਤੇ ਸਾਇਦ ਕੁਝ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਨੌਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੌਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਭੁਲੜ ਲੋਕ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਜਾਂ ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਚੁਕ ਲੈ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੀਂ ਪਰਤਾ ਦੇਣ।

ਇਕੱਠ ਵਿਚੋਂ ਆਵਾਜ਼—ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਚ ਤਾਂ ਸੁਨਸਾਨ ਵਰਤ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਤੁਰਕ ਘਰ ਜਾਂ ਖਾਂਦਾ ਪੀਂਦਾ ਹਿੰਦੂ ਘਰ ਵਸਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਸਭ ਜਾਂ ਮਰ ਗਏ ਹਨ ਜਾਂ ਜਿਧਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਹੋਇਆ ਨਿਕਲ ਗਏ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਭਰਾਵਾਂ, ਪਤੀਆਂ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਉਂ ਪੁਛ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲਭ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪੁਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਤੁਰਕ ਤਾਂ ਕੋਈ ਬਚਿਆ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾ ਕੇ ਨੱਠ ਗਏ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਗਰ ਜਾਣ ਦੀ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਰਕ ਬੇਟੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਣੀਆਂ ਸਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤੱਸਲੀ ਦੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਈਂ ਸੁਖ ਆਸਣ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਪਰਚੇੜੀ ਦੇ ਯੁਧ ਦੇ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖੇ ਸਮਾਚਾਰ ਸੁਣਾ ਦੇਣ।

(ਇਕ ਸਿੰਘ ਉਠ ਕੇ ਜ਼ਰਾ ਮੋਹਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਯੁਧ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਵਰਣਨ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਪਰ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਹਾਲੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਡੀਕ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਸਾਧ ਸੰਗਤ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਚੁਪ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ੋ। ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਯੁਧ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਵਰਣਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੁਝ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਾ ਦੇਣ।

(ਤਿੰਨ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਰਬਾਬ ਤੇ ਜੋੜੀ ਲੈ ਕੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮੇਸ਼ ਦਾ ਸਵਈਆ ਗਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—ਪੰਨ ਜੀਉ ਤਾਹਿ ਕੋ ਜਗ ਮੇ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੇ ਬਧ ਬਿਚਾਰੇ। ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਉਤੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਫਿਰ ਉਠ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਲ ਸਿੰਘ— ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਰਾਗੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਅਗਲਾ ਸ਼ਬਦ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਭਾਈ ਬਲਾਕਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਚਪਰਚੇੜੀ ਯੁਧ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੁਣਾਏ। ਉਹ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਇਧਰੋਂ ਉਧਰੋਂ ਸੁਣ ਲਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਉਸ ਯੁਧ ਵਿਚ ਲੜੇ ਵੀ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਫ਼ਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਹੀ ਸਹੀ ਸਮਾਚਾਰ ਨਾਲ ਅਵਗਤ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਬਸ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਪ ਦਾ ਦਾਨ ਬਖਸ਼ਦੇ ਰਹਿਣਾ।

(ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਥਾਂ ਥਾਂ ਉਤੇ ਲੋਕ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਪ ਕਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।)

ਬਲਾਕਾ ਸਿੰਘ— ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਚਪਰਚੇੜੀ ਵਰਗੀ ਜਿੱਤ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਮਰਾਰਾਜਾ ਚੰਦਰ ਗੁਪਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸਾਡੀ ਭਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਯਥਨਾਂ ਤੇ ਤੁਰਕਾਂ ਉਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੋਰ ਵੀ ਵੱਡੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਚਪਰਚੇੜੀ ਦੇ ਯੁਧ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰੇ ਨੂੰ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਮਿਲਨ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਤੁਸੀਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖ ਚੁਕੇ ਹੋ ਤੇ ਕੰਨੀ ਸੁਣ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਪੱਕੀ ਗਿਆਤ ਲਈ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਦੁਹਰਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖੀ ਯੋਧਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਵੀ ਕਰਵਾਣੇ ਚਾਹਾਂਗਾ। (ਭਾਈ ਫ਼ਤਹ ਸਿੰਘ ਵਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ) ਇਹ ਹਨ ਭਾਈ ਫ਼ਤਹ ਸਿੰਘ ਜੋ ਛੇਵੀਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਗੁਰੂ ਹਰ ਗੋਬਿੰਦ ਦੇ ਅਨਿਨ ਸਿੱਖ ਭਾਈ ਭਗਤੂ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਤੇ ਸਮਾਣੇ ਦੇ ਯੁਧ ਦੇ ਵਿਜੇਤਾ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਵਿਕਰਮਾਜੀਤ ਕਹਿਣਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਲੈ ਕੇ ਸੌ ਕੌਹ ਚਲ ਕੇ ਸੋਨੀਪਤ ਕੋਲ ਸਿਹਰਖੇੜੇ ਵਿਖੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਸਮਾਣੇ ਦੀ ਵਿਜੈ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਣੇ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣ ਕੇ ਸਮਾਣੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕੇ ਰਹੇ। ਉਥੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨਾਲ ਹੋਰ ਜਿੱਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਆਏ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਘੁੜਮ ਤੇ ਕਪੂਰੀ ਦੀਆਂ ਜਿੱਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਬਹੁਤੀ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਸਚੌਰੇ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੋਗੇ, ਸਮਾਣੇ ਨੂੰ ਸਰ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਸਿੱਧਾ ਸਰਹਿੰਦ ਉਤੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਇੰਨੇ ਕੌਹ ਪੂਰਬ ਵਲ ਜਾ ਕੇ ਸਚੌਰੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਕੀ ਕਾਹਲੀ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕਾਹਲੀ ਵੀ

ਸੀ। ਸਫ਼ੈਰੋਂ ਦਾ ਫੌਜਦਾਰ ਅਜਿਹਾ ਜ਼ਾਲਮ ਸੀ ਜਿਸ ਦੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣ ਕੇ ਲੂੰ ਖੜੋ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਥੋਂ ਪਰਜਾ ਦੀ ਇਕ ਪੰਚਾਇਤ ਚਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਨੂੰ ਕਪੂਰੀ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੇ ਆ ਮਿਲੀ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਅੱਗੇ ਬਹੜੀ ਪਾਈ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ, ਸਰਹਿੰਦ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸੂਬਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੀ ਕੁ ਫੌਜ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਸਰਹਿੰਦ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਆਉਣਾ ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਭਰੋਸਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ ਉਸ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਪੰਥ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਬਖਸ਼ਣੀ ਸੀ। ਸੰਨੀਖਤ ਤੋਂ ਹੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਮਿਲਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਮਾਝੇ ਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਅਘਣੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਰੋਪੜ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਪਰ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਤੁਰਕ ਅਮੀਰਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਰੋਕ ਪਾਈ ਖੜੀਆਂ ਸਨ। ਸੋ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਨੇਭੇ ਭੇਜੇ ਸਨ ਕਿ ਰੋਪੜ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੀ ਟੁਕ ਕੇ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਹੋਰ ਵਧਾ ਕੇ ਫਿਰ ਮਲੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲੈਣ। ਉਤਨੇ ਚਿਰ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਨਾਦੇੜ ਤੋਂ ਆਈਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤੇ ਮਲਵੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਦੱਖਣ ਵਲ ਦੇ ਤੁਰਕਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਦੀਆਂ ਰੋਪੜ ਵਲ ਨੂੰ ਆਉਣ-ਗੀਆਂ। ਉਦੋਂ ਮਾਝੇ, ਦੁਆਬੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਮਲੇਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਦਾ ਅਵਸਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਲੇਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਪੱਸ਼ਟ ਪਿਛੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਡਰ ਵੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਮਲੇਰੀਏ ਰੋਪੜ ਵਲ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫੌਜ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਡੋਲਣ ਲਗ ਪਏ ਤੇ ਸਤਲੁਜੋਂ ਪਾਰ ਦੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਡਕੜੇ ਹੋ ਕੇ ਟਾਕਰਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਹ ਨੱਠ ਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਲ ਨੂੰ ਆਏ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਚਪਰਚੜੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੀਆਂ।

ਇਥਰੋਂ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਚਾਲੀ ਹਜ਼ਾਰ ਫੌਜ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮਲੇਰ ਕੋਟਲੀਏ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ, ਚਪਰਚੜੀ ਵਲ ਨੂੰ ਵਧਿਆ। ਉਥੇ ਦੀਵਾਨ ਬੂਠਾ ਨੰਦ ਦਾ ਪੁਤਰ ਵੀ ਹਜ਼ਾਰ ਕੁ ਦੀ ਸੈਨਾ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਜਾਂ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਵਜ਼ੀਰ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਭੰਗਦੜ ਪਾਣ ਲਈ। ਸੋ ਇਵੇਂ ਹੋਈ।

(ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਬੇਸਬਰੀ ਦਾ ਸੂਚਕ ਰੰਗ ਗੋਲਾ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਖੜਾ ਹੋ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਚੁਪ ਦਾ ਦਾਲ ਦੇਣ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾ ਹੈ।)

ਬਲਾਕੀ ਸਿੰਘ—ਜੋ ਇਵੇਂ ਹੋਈ, ਵਜ਼ੀਰੇ ਦੀ ਫੌਜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੀ ਫੌਜ ਉਤੇ ਬੜੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਹੱਲਾ ਬੋਲ ਦਿਤਾ। ਝੂਠਾਂ ਨੰਦੇ ਦਾ ਪੁਤਰ ਪਹਿਲੇ ਹੱਲੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਨੱਠ ਪਿਆ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਰੋਡੂ ਭੋਡੂ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਲੁਟਮਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਨੱਠ ਪਏ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਟਿੱਬੇ ਉਤੋਂ ਸੌ ਕੁ ਸਵਾਰ ਨਾਲ ਯੁਧ ਦੀ ਘਮਸਾਣ ਵਿਚ ਆ ਵੜੇ ਤਾਂ ਤੁਰਕ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਹਿਲ ਗਏ। ਖਾਖੀ ਵਜ਼ੀਰੇ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਤੀਰ ਛਡਿਆ। (ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਵਲ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ) ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚਿਰਕੇ ਮੋਹਰੇ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਤਕ ਜਾਨਣ ਪਛਾਨਣ ਲੱਗ ਗਏ ਹੋਵੋਗੇ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਏ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮੜ ਆਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਤਿੰਨਾਂ ਭਰਵਾਂ ਸਮੇਤ। ਉਹ ਤੀਰ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਦੀ ਖੱਬੀ ਬਾਂਹ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਵੱਖੀ ਨੂੰ ਵੀ ਛੋਹ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਨੇਜੇ ਨਾਲ ਹੱਲਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਨੇਜਾ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਘੋੜੇ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਮਾਰਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਕਢ ਲਈ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਵਲ ਨੂੰ ਵਧਿਆ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਮੱਢੇ ਤੋਂ ਲੱਕ ਤੱਕ ਵਜ਼ੀਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਖੀ ਵਜ਼ੀਰੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਖਾਈ।

(ਸਿੰਗਤ ਵਿਚੋਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ'।)

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਉੱਠ ਕੇ) ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਪੰਥ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਥਾਪਦੇ ਹਾਂ।

(ਸਿੰਗਤ ਵਿਚੋਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ')

ਇਸ ਯੋਧੇ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਜਾਣਦੇ ਹੀ ਹੋ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਹੋਰਨਾਂ ਸਣੇ ਇਸ ਯੁਧ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਨੇ ਦਸ ਦਸ ਤੁਰਕ ਮਾਰੇ ਹੋਣਗੇ। (ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੱਢੇ ਉਤੋਂ ਦੀ ਬਾਂਹ ਪਾ ਕੇ) ਜੋ ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਨਾਇਬ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਸਿੰਗਤ ਵਲੋਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਦਾ ਜੈਕਾਰਾ')

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਆਓ, ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਪਰਜਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਓ।

(ਬੰਦਾ ਸੁਖ ਆਸਣ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ, ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਹੁਣ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਏਗਾ। ਪਰ ਮੈਂ ਪਹਿਲੋਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਹੋਰ ਸਾਂਝੇ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਭਾਈ ਦੀਨਦਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਉਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਰਸਣ ਦਿਓ। ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੇ ਦੀਨਦਾਰ ਖਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੁਣ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਕੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਦੀਨਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ ਹਨ।

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਦਾ ਜੋਕਾਰਾ)

ਭਾਈ ਨਸੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, (ਨਸੀਰ ਸਿੰਘ ਅੱਗੇ ਵਧਦਾ ਹੈ)। ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਮੀਰ ਨਸੀਰ ਉਦੀਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਨਸੀਰ ਸਿੰਘ ਸਜ ਗਏ ਹਨ।

(ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ਦਾ ਜੋਕਾਰਾ)

ਭਲਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਹੀ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਪਰ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਹਠ ਨਾ ਕਰੋ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਓ; ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਡੇਰਿਆਂ ਤੇ ਧਰਮਸ਼ਾਲਾਵਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰੋ ਤੇ ਕਰਾਵੋ। ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਤਦੇ ਸਥਿਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਛਕਾ ਕੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾਓਗੇ। ਅੱਛਾ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿਓ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਗਤਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰਨ।

ਪਰਦਾ।

ਅਜਮੇਰ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਦਰਬਾਰ, ਸਮਾਂ ਸਵੇਰ, ਸੰਨ 1711

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਮਸਨਦ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਸਾਹਮਣੇ ਦਰੀਆਂ ਉਤੇ ਗੱਦੇ ਲਾਈ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਇਕ ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੱਖਾ ਝੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਬੀਸ਼ਾਹ ਦਿਸਦਾ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਨਾਦੇੜ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਪਹਿਲੋਂ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਕੌਣ ਹੈ? ਇਸ ਨੇ ਇਤਨੀ ਤਾਕਤ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਕਿਵੇਂ ਹਾਸਿਲ ਕਰ ਲਈ? ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਪੱਕੀ ਕੋਸ ਦੂਰ ਖਰਖੌਦੇ ਦੇ ਮਕਾਮ ਤੋਂ ਥਾਣਿਆਂ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਨੂੰ ਜਿੱਤਦਾ ਕਿਵੇਂ ਸਰਕਿੰਦ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ? ਤੁਸੀਂ ਇਥੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਕੀ ਵੇਚਦੇ ਰਹੋ?

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਪਰ ਇਹ ਸ਼ੱਖਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹੀ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਹੜੇ ਕੁਝ ਅਸ਼ਖਾਸ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਦੇੜ ਤੋਂ ਆਏ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਬੜੇ ਬੜੇ ਜ਼ਿਸ਼ੀਦਾਰਾਂ ਚੌਧਰੀਆਂ ਨੇ ਫੌਜਾਂ ਲਿਆ ਕੇ ਇਸ ਦੇ ਮਾਰਾੜਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸ਼ਿਰਕਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਕੀ ਅਫ਼ਗਾਨ ਨੇ ਫੁਰਾ ਮਾਰ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਉਸ ਫੁਰੇ ਦੇ ਜ਼ਖਮਾਂ ਦੀ ਤਾਬ ਨਾ ਲਿਆ ਸਕਿਆ ਤੇ ਵਫ਼ਾਤ ਪਾ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਮਜ਼ਹਬ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਸ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਨੂੰ ਆਤਿਸ਼ ਸਪੁਰਦ ਵੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਇਹ ਸਾਇਦਾ ਸਾਰਾ ਦਿਖਾਵਾ ਹੀ ਸੀ। ਆਪ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹਿਕਮਤਿਤ ਅਮਲੀ ਵਰਤ ਕੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਲੈ ਗਏ ਜੋ। ਉਥੇ ਵੀ ਆਪ ਨੇ ਉਸ

ਉਤੇ ਨਿਗਾਹਬਾਨੀ ਰੱਖੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਗੁਰੂ ਉਥੋਂ ਕੋਈ ਫ਼ਰੇਬ ਰਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਫ਼ਰੇਬੀ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਂਜਗਾਨੀ ਪਿਦਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ, ਆਲਮਗੀਰ ਦੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਤੋਂ ਜਾਣਦਾ ਸਾਂ। ਜਦੋਂ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁਤ ਪਿਛੇ ਪਏ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਜਿਹਾਦਿਸ਼ ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਅਹਿਦੀ ਪੜਛਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜੇ ਸਨ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਇੱਕ ਮਜ਼ਹਬੀ ਰਾਹਬਰ ਸੀ। ਜੋ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਕਾਇਤੀਆਂ ਨੂੰ ਤੰਬੀਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਸੀ।

(ਖੰਬਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਹਕੀਮ ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਫੜਾਈ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਵਾਈ ਪੀ ਕੇ ਤੇ ਰੁਮਾਲ ਨਾਲ ਮੁਛਾਂ ਖੁੱਝ ਕੇ)

ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਤੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਬੁਆਰ ਕੋਠੀ ਤੇ ਅੰਤ ਉਸ ਨੇ ਬਠਿੰਡੇ ਪਾਸ ਇਕ ਜੰਗਲੀ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ ਲਿਆ। ਮੈਨੂੰ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੌਵ ਲਾਲ ਰਾਹੀਂ ਸਾਫ਼ਾ ਗਲ ਦਿੱਤਾ— ਆਲਮੀ ਹੋਇਆ, ਕਿਵੇਂ ਉਸ ਦੇ ਦੋ ਫ਼ਰਸ਼ਦ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਦੋ ਫ਼ਰਸ਼ਦ ਨਾਂਦਾਨ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿਤੇ। ਫਿਰ ਵੀ ਉਸ ਨੇ ਮੇਲਾ ਵਿੱਚ ਸੁਨ ਕੁਲਾਇਆ ਨਹੀਂ ਤੇ ਜਦੋਂ ਵਾਲਿਦ ਬਜ਼ੁਰਗਵਾਰ ਦੇ ਵਫ਼ਾਤ ਪੀ ਜਾਣੀ ਖਿਛੀ ਸਿਫ਼ੀ ਆਜ਼ਮ ਨਾਲ ਜੰਗ ਕਰਨੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਸੌ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਮੇਰੀ ਫੌਜ ਵਿਚ ਆ ਮਿਲਿਆ ਸੀ। ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਫੌਜ ਹੋ ਜਾਣ ਉਪਰ ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਗਰੇ ਆ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਲਰ ਬਖਸ਼ੀ। ਫਿਰ ਮੈਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੂਬੇਦਾਰ ਸਰਹਿੰਦ ਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਾਹੌਰ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਸੁਖ ਚੇਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਗੇ, ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਾਮ ਬਖਸ਼ ਨਾਲ ਨਿਪਟਾਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਨਾਦੇੜ ਸੁਜ਼ਰ ਵਿਚ ਫੜ ਗਿਆ। ਕੁਝ ਵੇਰ ਬਾਦ ਮੈਨੂੰ ਬਬਰ ਮਿਲੀ ਕਿ ਉਹ ਵਫ਼ਾਤ ਪੀ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦਾ ਮਾਲ ਅਸਬਾਬ ਉਸ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਹਥ ਵਿਚ ਛੱਡ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂਪਨਾਹ, ਫਿਰ ਇਹ ਸ਼ਖਸ ਕੌਣ ਹੋਇਆ? ਜਾਨਣ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਦਿਹਰਾ ਸੁਹਰਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਤੰਬੀਰ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਤਾਂ ਕੋਈ ਫਰੋਬੀ ਹੈ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਐਸਾ ਤੀ ਹੋਵੇਗਾ, ਜਹਾਂਪਨਾਹ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਸਾਡੇ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਬਾਗੀ ਔਰ ਫਸਾਦੀ ਹੈ ਚਾਹੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਬਾਗੀ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ ਜੀ ਔਰ ਇਸ ਵਕਤ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਹਿੰਦ ਦਾ ਸੂਬਾ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਲਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਵਜ਼ੀਰ ਮਾਲ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਔਰ ਸ਼ਹਿਰ ਉਜਾੜ ਦਿਤਾ ਹੈ ਔਰ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਕਤਲ ਔਰ ਫਸਾਦ ਕੀਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਫ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਹਾਂ, ਜਹਾਂਪਨਾਹ, ਇਸ ਦੀ ਸਰਕੋਬੀ ਲਈ ਕਰੜੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਪਰ ਮੈਂ ਪੁਛਦਾ ਹਾਂ ਜਦੋਂ ਉਹ ਖਰਖੋਦੇ, ਸੋਨੀਪਤ, ਕੈਥਲ ਵਜ਼ੀਰਾ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਔਰ ਥਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜਦਾ ਔਰ ਲੁਟਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਕੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ ?

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂਪਨਾਹ, ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਤਨੀ ਜਲਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਖਬਰਾਂ ਪੁਜਦਿਆਂ ਤੱਕ ਉਹ ਸੂਬਾ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਿਆ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਪਾਸ ਕਾਸਿਦ ਭੇਜੇ ਕਿ ਅਗਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਮਕ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਭੇਜੀ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੁਮਕ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਾ ਸਮਝੀ।

ਦੂਜਾ ਅਮੀਰ—ਸਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਫਕਤ ਇਕ ਡਾਕੂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮਕਾਮੀ ਫੌਜਦਾਰ ਇਸ ਨਾਲ ਨਿਪਟ ਲੈਣਗੇ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਠਨਾਲ ਲੰਘ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚੋਂ ਔਰ ਹੋਰ ਮਕਾਮਾਂ ਤੋਂ ਇਤਨੇ ਲੋਕ ਮਿਲ ਗਏ ਕਿ ਇਕ ਬੜਾ ਲਸਕਰ ਬਣ ਗਿਆ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਜੋ ਹੋਈ ਸੋ ਹੋ ਗਈ, ਹੁਣ ਉਸ ਦੀ ਸਰਕੋਬੀ ਲਈ ਅਸੀਂ ਆਪ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਦਿੱਲੀ, ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ, ਅਵਧ, ਤੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੇ ਫੌਜਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹੁਕਮ ਭੇਜੇ ਜਾਣ ਤੇ ਉਹ ਇਧਰ ਕਰਨਾਲ ਲਾਗੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਣ। ਔਰ ਇਹ ਫਰਮਾਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੋ ਵੀ ਹਿੰਦੂ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫਤਰਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦਾਹੜੀਆਂ ਮੁਨਾ ਲੈਣ ਤਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਪਵੇ।

ਅਮੀਰ—ਜੈਸੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦਾ ਹੁਕਮ । ਇਸ ਦੀ ਫੈਰੀ ਤਾਮੀਲ ਲਈ ਫੌਜਦਾਰਾਂ ਵਲ ਹਰਕਾਏ
ਭੇਜੇ ਜਾਣਗੇ ।

(ਨਾਲ ਬੈਠੇ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੰਨ ਵਿਚ ਆਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ
ਪਰਵਾਨੇ ਲਿਖ ਕੇ ਲੈ ਆਵੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ
ਮੁਹਰ ਲਗਾਈ ਜਾਵੇ ।

ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਦੀ
ਅਵਾਜ਼)

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਇਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਗੁਲਗੁਲਾ ਕੀ ਹੈ ?

ਇਕ ਅਮੀਰ—(ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਾਸੋਂ ਆ ਕੇ) ਹਜ਼ੂਰ, ਇਹ ਅਜਮੇਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸਿੱਧ ਗਵੱਈਏ ਹਨ
ਜੋ ਆਪਣੀ ਤੰਫਰੀਹ ਲਈ ਮੰਗਵਾਏ ਗਏ ਹਨ ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਬੁਲਵਾ ਲਓ ਪਰ ਫੌਜਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਰਮਾਨ ਲਿਖਣੇ ਵਿਚ ਤਾਖੀਰ
ਨਾ ਹੋਵੇ ।

(ਗਾਣੂ ਵਾਲਾ ਇਕ ਜੁਟ ਪੁਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ
ਵਿਚ ਇਕ ਜਰਕ ਬਰਕ ਲਿਬਾਸ ਵਾਲੀ ਇਕ ਖੂਬਸੂਰਤ
ਇਸਤਰੀ ਹੈ । ਅਹਿਫ਼ਲ ਤਰਬੋ ਤਵਾਫ਼ਆਰੰਭੋ ਹੋ ਜਾਂਦੀ
ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਿਖਾ ਕੇ ਉਹ ਹੈ)। ਓ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਾਮਨੇ ਪਾਏ ਉਹ
ਪਰਦਾ ਪਾਏ ਉਹ ਪਰਦਾ ਪਾਏ ਪਰਦਾ ਪਾਏ

ਓ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਓ ਚੌਕੀ ਤੋਂ ਉਠ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ
ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੋਂ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ

ਅੰਕ 5

ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਕੁਝ ਕੋਹ ਪੂਰਬ ਵਲ ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ਼ ਦੇ ਕੋਲ ਈਦਗਾਹ, ਅਕਤੂਬਰ 1711

(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਰਹੰਦ ਜਿੱਤ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ ਬਹੁਤੇ ਦੁਆਬੀਆਂ ਮੜੇਲਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਮੁੜ ਆਉਣ ਨਾਲ ਦੁਆਬੇ ਤੇ ਮਾਝੇ ਵਿਚ ਸਭਨੀ ਥਾਈਂ ਸਿੰਘ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਉਠ ਖੜੇ ਹਨ। ਸਠਿਆਲੇ ਤੇ ਬੁਤਾਲੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਰਿਆੜਕੀ ਦਾ ਇਲਾਕਾ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤੱਕ ਮੱਲ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੋਂਦਵਾਲ ਦੇ ਪਰਗਣੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸ਼ਾਲਾਮਾਰ ਬਾਗ਼ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਹਨ। ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਡਰਦਾ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ। ਉਧਰ ਸਾਰੇ ਮਾਝੇ ਵਿਚੋਂ ਤਕੜੇ ਤਕੜੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਫੌਜਦਾਰ, ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੌਂ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਵੜੇ ਹਨ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਬੜਾ ਸਹਿਮ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਸੂਬੇਦਾਰ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਮੁਲਾਣੇ ਸਿੰਘਾਂ (ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ) ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਜਹਾਦ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਈਦਗਾਹ ਵਿਚ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰਕ ਰਾਜ ਦੇ ਅਮੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਸ਼ਾਦੁਲਾ ਖ਼ਾਨ ਦਾ ਇਕ ਸੰਬੰਧੀ ਮੁਹੰਮਦ ਤਕੀ ਤੇ ਮੁਸਾ ਬੇਗ਼ ਅਗ਼ਰਖ਼ਾਨੀ ਬਹੁਤ ਪੇਸ਼ ਪੇਸ਼ ਹਨ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਖੁੱਜਿਆਂ ਨੇ ਧਨ ਖਰਚ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਜੁਲਾਹੇ, ਮੋਚੀ ਤੇ ਹੋਰ ਨੀਵੀਆਂ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ ਹਨ। ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ

ਹਨ; ਹਾਜੀ ਸਯੱਦ ਇਸਮਾਈਲ, ਹਾਜੀ ਜ਼ਾਰ ਬੇਗ, ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ (ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਮੁਰਸ਼ਿਦ ?) ਤੇ ਮੁੱਲਾਂ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ । ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਿੰਦੂ ਅਹਿਲਕਾਰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੱਥੇ ਲੈ ਕੇ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਕੱਢ ਹੈ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਦਾ ਪੋਤਾ ਤੇ ਪਹਾੜ ਮੱਲ ਦਾ ਪੁਤਰ ਬਹਾਰ ਮੱਲ । ਸੂਬੇਦਾਰ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਇਸ ਇਕੱਠ ਬਾਰੇ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਮੀਰ ਅਤਾਉੱਲਾ, ਇਨਾਇਤ ਉੱਲਾ ਰਾਜਪੂਤ ਤੇ ਮਹੀਬ ਖ਼ਾਨ ਖਰਲ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੌ ਸਵਾਰ ਤੇ ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਦਲ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ । ਚਬੂਤਰੇ ਉਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੇ ਝੰਡੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡੇ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਗੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ । ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਮੁਲਖਈਏ ਵਿਚ ਜੋਸ਼ ਭਰਨ ਲਈ ਤਕਰੀਰ ਕਰਨ ਲਈ ਖੜਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।)

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਇਸਲਾਮੀਆਨਿ ਹਿੰਦ, ਮਹਿਮੂਦ ਗ਼ਜ਼ਨਵੀ ਦੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਰਾਜ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਕੇ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਗੱਡੇ ਨੂੰ ਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਦੇ ਆਗ਼ਾਜ਼ ਨੂੰ ਅੱਜ ਸੱਤ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਹਨ । ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਸੌ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਕਦੇ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਕਿਧਰੇ ਸਖ਼ਤ ਮੁਕਾਬਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ । ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਜਿਧਰ ਵੀ ਗਈਆਂ, ਪੂਰਬ ਵਿਚ ਆਸਾਮ ਤਕ ਤੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਗੁਦਾਵਰੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਨੀਲਗਿਰੀ ਪਹਾੜਾਂ ਤਕ, ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਅਹਿਲਿ-ਹਨੂਦ ਅਹਿਲਿ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਟਿਕ ਨਹੀਂ ਸਕੇ । ਮਰ ਜਾਣਾ, ਨੱਸ ਜਾਣਾ ਤੇ ਈਨ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੁਣ ਤਕ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭਾਗ ਰਹੇ ਹਨ । ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਰੋਮ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਪੱਛਮ ਵਿਚ, ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਮਰਾਕੋ ਤਕ ਤੇ ਚੀਨ ਵਿਚ ਕਾਂਸ਼ਗਰ ਤਕ ਤੇ ਬਹਿਰਉੱਲ ਹਿੰਦ ਦੇ ਜਾਵਾ, ਸਮਾਟਰਾ ਤੱਕ ਝੁਲ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਜੱਟਾਂ ਨੇ ਸਭਨੀਂ ਪਾਸੀਂ ਕੁਹਰਾਮ ਮਚਾ ਦਿਤਾ ਹੈ । ਸਮਾਣੇ, ਸਵੈਰੇ ਤੇ ਸਰਹਿੰਦ ਵਿਚ ਫੌਜਦਾਰ ਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਕਰੀਆਂ ਵਾਕਰ ਜ਼ਿਬਰ ਕਰ ਦਿਤੇ ਹਨ । ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਤਸੀਹਿਆਂ ਨਾਲ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੌਥਾ ਹੀ ਭਲੀ । ਨਵਾਬਜ਼ਾਦੀਆਂ, ਅਮੀਰਜ਼ਾਦੀਆਂ ਤੇ ਆਮ ਮੁਸਲਮਾਨ ਰਯੱਤ ਦੀਆਂ ਟੂੰਹਾਂ ਬੇਟੀਆਂ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਮਿਲਾ

ਦਿਤੀ ਹੈ। ਸਾਡਾ ਸ਼ਰਿਨਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ, ਸ਼ਾਹ ਆਲਮ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀਆਂ ਇਸਲਾਮ ਦੀਆਂ ਮੁਹਿੰਮਾਂ ਸਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ! ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਹਿੰਦੂ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ ਬਾਜ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਨਵਾਬ, ਵਜ਼ੀਰ ਜਿਹੜੇ ਇਹਨਾਂ ਸਗਾਂ ਕੋਲੋਂ ਬਚ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਕਿਲਿਆਂ ਵਿਚ ਦੜੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਖੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਰੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਤਲੀ ਉਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸਗਾਂ ਦਾ ਕਲਾਂ ਕਮਾਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਣ। ਤੁਹਾਡੇ ਇਕੱਠ ਔਰ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਵਾਬ ਅਸਲਮ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਵੀ ਕੁਛ ਫੌਜ ਤੁਹਾਡੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਘੱਲੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਧਿਆਂ ਉਤੇ ਆ ਪਈ ਹੈ। ਅਸਾਂ ਕੁਝ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਖ਼ਿਦਮਤਗਰਾ ਨੇ ਤੁਹਾਡੀ ਮਦਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਬੀੜਾ ਚੁਕ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦਾ ਸਬਜ਼ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੈਦਰੀ ਝੰਡਾ ਚੁਕਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਕੇ ਇਸ ਝੰਡੇ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖਣੀ ਹੈ।

(ਇਕੱਠ ਵਿਚੋਂ ਅੱਲਾ ਹੂ ਅਕਬਰ ਦੇ ਨਾਅਰੇ)

ਹੁਣ ਮੈਂ ਮੀਰ ਅਤਾਉੱਲਾ, ਰਾਇ ਇਨਾਇਤ ਉੱਲਾ ਤੇ ਮੁਹੀਬ ਖ਼ਾਨ ਖਰਲ ਨੂੰ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰ ਔਰ ਪੈਦਲ ਦਸਤਿਆਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ ਆਰਾ ਕਰ ਲੈਣ। ਸਾਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਰਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਆਜ਼ਮ ਦੇ ਵਜ਼ੀਰ ਆਜ਼ਮ ਦੀਵਾਨ ਟੋਡਰ ਮੱਲ ਦਾ ਪੋਤਰਾ ਬਹਾਰ ਮੱਲ ਵੀ ਇਸਲਾਮੀ ਹਕੂਮਤ ਵਲ ਆਪਣੀ ਖ਼ਾਨਦਾਨੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਸਾਬਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਸਿਪਾਹ ਨੂੰ ਸਫ਼-ਆਰਾ ਕਰ ਲਵੇ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਫੌਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਆਨਸ਼ਾਨ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਣ ਦੇ ਖ਼ਾਹਿਸ਼ਮੰਦ ਜੋ ਅੱਜ ਇਥੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸਫ਼ਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ।

(ਮੀਰ ਅਤਾਉੱਲਾ ਘੋੜੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਚਬੂਤਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਨਾਲ ਪਰਦੇ ਵਿਚ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਮੀਰ ਅਤਾਉੱਲਾ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਸੂਬੇਦਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਇਹ ਗੱਲ ਕਾਹਨੂੰ ਆਖਣੀ ਸੀ ? ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਤਕੜੀ ਫੌਜ ਦੇ ਕੇ ਉਸੇ ਨੇ ਤਾਂ ਭੇਜਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਮੀਰ ਸ਼ਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਸੁਕਰੀਆ। ਪਰ ਜੇ ਸਯੱਦ ਅਸਲਮ ਖਾਂ ਕਾਸੇ ਜੋਗੇ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਬੁਢੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਕਾਹਨੂੰ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ—ਸਚੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ, ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਇਸ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਗੈਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹਨ, ਉਸ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਕੱਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ, ਤੀਰ ਵਿਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਤੁਸੀਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿਸੇ ਆਦਮਜ਼ਾਦ ਕੋਲੋਂ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੈਬੀ ਤਾਕਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ? ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਸਾਰੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਵਿਚ ਕੋਈ ਇਸਲਾਮੀ ਗ਼ਾਜ਼ੀ ਅਜੇਹਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਕਾਫ਼ਿਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਿਆਰਾਂ ਸਦੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਅੱਗੇ ਅੜਿਆ ਹੈ! ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਬੁਜ਼ਦਿਲੀ ਹੈ। ਕਿਧਰੇ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਵਹਿਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਹੋਏ?

ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਜਿਹੇ ਵਹਿਮੀ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਇਥੇ ਇਹ ਫ਼ੌਜ ਲੈ ਕੇ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੇ? ਸਾਨੂੰ ਪੱਕਾ ਯਕੀਨ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੈਬੀ ਤਾਕਤ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਅਮੀਰ ਫ਼ੌਜਦਾਰ ਗ਼ਾਫ਼ਲਤ ਵਿਚ ਅਚਾਨਕੀ ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ ਦੇ ਵਢੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ। ਇਨਸ਼ਾ ਅੱਲਾ ਹੁਣ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸੰਭਲ ਜਾਣਗੇ।

(ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਤੇ ਮੁਲਾ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲ ਹਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਸਿਪਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖੜੋਂਦਾ ਹੈ।

ਮਜਮੇ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮੌਲਵੀ ਜਿਹਾ ਦਿਸਦਾ ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਤੇ ਮੁਲਾ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਆਦਮੀ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਉਘੇ ਹਿੰਦੂ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਰਤ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨਗੋ ਭਗਵੰਤ ਰਾਇ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਜ਼ ਕੇ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਲਿਆ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਭਲੇ ਆਦਮੀ, ਇਸ ਕਿਸਮੇ ਦੇ ਸ਼ਕ ਸੂਬਰੇ ਨਹੀਂ ਕਰੀਏ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕਿਆਂ ਉਤੇ। ਤੁਸੀਂ ਤਕੜੇ ਰਹੋ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤੇ ਤਕੜੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਜਿਹੜੇ ਭਾਵਾਂਡੋਲ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਤਕੜੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਨਾਲੇ ਕਾਨੂੰਗੋ ਭਗਵੰਤ ਰਾਇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਆਦਮੀ—ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਹਜ਼ੂਰ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਸੁਣਿਆ ਆਪ ਦੇ ਗੋਸ਼ਗੁਜ਼ਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।
ਆਪ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੋਈ ਉਜ਼ਰ ਕਰਨ ਜਗਾ ਨਹੀਂ।

(ਚਬੂਤਰੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਅਫ਼ਗ਼ਾਨ ਜਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਚਬੂਤਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਮੁੱਲਾ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।)

ਇਹ ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ—ਮੁੱਲਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਹਜ਼ੂਮ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਇਕਠਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਬਹੁਤ ਥੋੜੇ ਹਨ। ਬਹੁਤੇ ਜੁਲਾਹੇ, ਮੋਚੀ, ਅਰਾਈਂ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਲੁੱਟ ਦੀ ਆਸ ਵਿਚ ਇਥੇ ਆਏ ਹਨ।

ਮੁੱਲਾ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ—ਖ਼ਾਨ, ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ। ਸਭਨਾਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਵਿਚ ਲੁਟ ਖਸੂਟ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆ ਰਲਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਅਜੇਹੇ ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਲੜਨ ਦੀ ਤਾਕਤ ਤੁਰਾਡੇ ਜਿਹੇ ਸਿਖੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਉਤੇ ਮੁਨਹਸਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਇਸ ਹਜ਼ੂਮ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਲੋਕ ਵਧੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਨ।

ਦੂਜਾ ਆਦਮੀ—ਅੱਛਾ, ਮੁੱਲਾਂ ਸਾਹਿਬ। ਜੇ ਅੱਲਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਾਂ। ਔਰ ਗ਼ਾਜ਼ੀਆਂ ਵਾਕਰ ਲੜਾਂਗੇ।

(ਚਬੂਤਰੇ ਤੋਂ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਇਕ ਹੋਰ ਆਦਮੀ ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਦੋ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਜੁਲਾਹਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਚਬੂਤਰੇ ਉਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਕੋਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਤੀਜਾ ਆਦਮੀ—(ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਨੂੰ) ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਇਕ ਅਰਜ਼ ਕਰਾਂ ?

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਆਓ, ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸੋ।

ਤੀਜਾ ਆਦਮੀ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਅੱਲਾ ਕਰੇ, ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਈ ਗੱਲ ਬੂਠੀ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਬਹੁਤੀ ਚੱਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪਠਾਣ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਰਲੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਮੀਰ ਅਤਾਉਲਾ ਤੇ ਰਾਉ ਮੁਹੰਮਦ ਖ਼ਾਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਸਚੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨਾਲ ਦਗ਼ਾ ਕਰਨ ਆਏ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪਏਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਅਚਾਨਕੀ ਭਾਂਜ ਪਾ ਦੇਣਗੇ।

ਮੁੱਲਾ ਪੀਰ ਮੁਹੰਮਦ—(ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲਈ ਹੈ, ਗੁਸੇ ਨਾਲ ਭਰ ਕੇ) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਅਜੇਹੇ ਮੌਕੇ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਉਤੇ ਇਤਬਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ, ਤੇ

ਅੱਗੇ ਇਹ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਫੈਲਾਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਿਆਂ। ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਇਸਲਾਮ ਦੀ ਇਸ ਸਿਪਾਹ ਵਿਚ ਕੋਈ ਜਗਹ ਨਹੀਂ। (ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ ਨੂੰ) ਸ਼ਾਹ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਵਾ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਸ਼ਾਹ ਇਨਾਇਤ—ਮੁੱਲਾ ਸਾਹਿਬ, ਤੈਸ਼ ਵਿਚ ਨਾ ਆਓ। ਖ਼ਲਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਵਿਚ ਸਭ ਕਿਸਮ ਦੇ ਆਦਮੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। (ਉਸ ਆਦਮੀ ਨੂੰ) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਸ ਸਾਰੀ ਖ਼ਲਕਤ ਉਤੇ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ, ਜਾਂ ਇਸ ਦੇ ਕਿਸੇ ਹਿੱਸੇ ਬਾਰੇ ਤੁਹਾਡਾ ਚਿਤ ਡੱਲਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਖ਼ਬਰਦਾਰ, ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਕੀਤੀ!

ਤੀਜਾ ਆਦਮੀ—ਸ਼ਾਹ ਜੀ, ਮੁੱਲਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਮਾਫ਼ੀ ਦਾ ਖ਼ਾਸਤਕਾਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕ ਸਿਧਾ-ਸਾਦਾ ਕਾਸ਼ਤਕਾਰ ਹਾਂ। ਪਰ ਮੈਂ ਮੌਮਨ ਹਾਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਦਾਖ਼ਿਲ ਹੋਣ ਦੇਵਾਂਗਾ।

(ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਚਬੂਤਰੇ ਉਤੇ ਉਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਢੋਲ ਉਤੇ ਡੱਗਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।)

ਪਰਦਾ

ਲਾਹੌਰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀਵਾਨ ਖਾਸ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਦਸ ਵਜੇ ਸਵੇਰੇ

(ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਕਿਸੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮਸਨਦ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ, ਇਕ ਪਲੰਘ ਉਤੇ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇੰਦਰ ਗਿਰਦ ਤਬੀਬ, ਖਿਦਮਤਗਾਰ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਵਾਈ ਦਰਮਲ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਰੁਝੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਦੋ ਚਾਰ ਅਮੀਰ ਵੀ ਪਲੰਘ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਫਰਸ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਲੀ ਹੋਲੀ ਉਸ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਦਬਾ ਰਹੇ ਹਨ।)

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਉਸ ਮਰਦੂਦ ਦੀ ਕੀ ਖਬਰ ਹੈ ?

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਅਸੀਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਮੁਖਲਿਸਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਲੋਹਗੜ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਬਚ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ।

ਦੂਜਾ ਅਮੀਰ—ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਛੱਡ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ਤੇ ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖਾਨ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਰਾਈ ਉਤੇ ਸੁਆਹ ਪਾ ਗਿਆ।

ਤੀਜਾ ਅਮੀਰ—ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ? ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖਾਨ ਨੂੰ ਵੀਹ ਲੱਖ ਟਕੇ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਕਦੀ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੂਬ ਨੱਕ ਚਣੇ ਚਬਾਏ ਸਨ। ਸਰਹਿੰਦ ਸਮਾਣਾ ਸਭ ਖੋਹ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਖਲਿਸਪੁਰ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਘੇਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਸਾਡੀ ਸਿਹਤ ਨੇ ਇਜ਼ਾਜ਼ਤ ਨਹੀਂ ਦਿਤੀ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਲਾਹੌਰ ਆ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਫਸੋਸ ਹੈ ਕਿ ਲੋਹਗੜ ਵਿਚੋਂ ਉਹ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਥੀ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਚਾਲਾਕ ਤੇ ਅਕਲਮੰਦ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਨਾਮੀ ਇਕ

ਜੱਟ ਹੈ, ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਏ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਦਮਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਬੀਮਾਰ ਪਿਆ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅਸੀਂ ਵੀ ਕਿਹੜਾ ਰਾਜ਼ੀ ਹਾਂ? ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਵੀ ਕੰਡਿਆਂ ਦੀ ਸੇਜ ਹੈ। ਆਜ਼ਮ ਤੋਂ ਬਾਦ ਕਾਮਬਖ਼ਸ਼ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕੰਮਬਖ਼ਤ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮਰਦੂਦ ਫਕੀਰ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਹਕੀਰ ਜੱਟ। ਸਾਨੂੰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਧਾਮ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਜਾਣ ਤੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ, ਹੁਣ ਸਭ ਕੰਮ ਰਾਜ ਆ ਗਏ ਹਨ, ਮਰਹੱਟੇ ਰਾਜਪੂਤ ਸਭ ਠੀਕ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਮਰਦੂਦ ਵੀ ਕਿਧਰੇ ਪਹਾੜੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਹਤ ਬਖਸ਼ੇ ਤਾਂ ਸਿੱਧੇ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਫਿਰ ਅੱਲਾ ਕਰੇ ਤੁਸੀਂ ਪਚਾਸ ਬਰਸ ਦਿੱਲੀ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰੋ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਪਚਾਸ ਬਰਸ ਰਾਜ ਤਾਂ ਵਾਲਿਦ ਬਜ਼ੁਰਗਵਾਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਤਨੇ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡ ਗਏ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਪੈਂਸਨ ਸਾਲ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਹੋਰ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਪਾਸੋਂ ਮਿਲ ਜਾਣ ਤਾਂ ਗ਼ਨੀਮਤ ਹੈ।

ਇਕ ਅਮੀਰ—ਸੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੱਗ ਜਾਣ।

ਦੂਜਾ ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ, ਪੈਂਸਨ ਸਾਲ ਕੋਈ ਇਤਨੀ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਦੇ ਵਾਲਿਦ ਬਜ਼ੁਰਗਵਾਰ ਅਜ਼ਹਾਨੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਆਲਮਗੀਰ ਪਚਾਸੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੁਗਤ ਗਏ ਹਨ। ਉਸ ਹਿਸਾਬ ਆਪ ਦੇ ਹਾਲੀ ਵੀਹ ਵਰ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਥੋਂ ਤੱਕ ਸਾਡੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਸਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਕੌਣ ਹੈ ਜੋ ਆਪ ਦੀ ਖਾਤਿਰ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ?

ਤੀਜਾ ਅਮੀਰ—ਰਯੱਤ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗਾਨੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਦੁਆ ਕਰੀਏ, ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰਯੱਤ ਦੀ ਸਰਪਰਸਤੀ ਲਈ ਅਜ਼ਹਾਨੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਆਲਮਗੀਰ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਲੰਮੇਰੀ ਉਮਰ ਦੇਵੇ।

(ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗ ਤੁਰਦੇ ਹਨ।)

ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਆਪ ਦੀ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸਾਲਗਿਰਹ ਮਨਾਣ ਦੀਆਂ ਤਿਆਗੀਆਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਪ ਦੀ ਇਹ ਉਦਾਸੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਸ਼ਹਾਰਨੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੈ, ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਟੁਹਾਡੇ ਸਭ ਕੰਮ ਰਾਜ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਸਾਨੂੰ ਅਫਸੋਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਉਤਾਬ ਵਰਤਿਆ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਵੀ ਖੋਹ ਲਈ। ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਉਤਾਬ ਦਾ ਕਫ਼ਾਰਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਾ ਲਿਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਖ਼ਿਲਤਾਂ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ। ਉਸ ਨੇ ਸ਼ਾਡੀ ਹੁਕਮ ਅਦੂਲੀ ਕਰਕੇ ਬੜੀ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਉਸ ਫ਼ਕੀਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਉਤੇ ਧਾਵਾ ਬੋਲ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਲੇ ਦਾ ਮੁਹਾਸਰਾ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁਖੇ ਮਾਰਨ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸਾਂ। ਚਲੋ ਜੇ ਉਹ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਦੌੜਖ਼ ਨੂੰ ਜਾਵੇ। ਉਥੇ ਪੱਥਰਾਂ, ਚਟਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੱਟਦਾ ਆਪੇ ਮਰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਮੀਰ—ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵਲੋਂ ਹੁਕਮ ਹੋਏ ਹੀ ਹੋਏ ਹਨ ਕਿ ਕੋਈ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਉਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਦੇਖੋ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨੂੰ ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ।

ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂਪਨਾਹ, ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਤਾਜਪੋਸ਼ੀ ਦੀ ਸਾਲਗਿਰਹ ਦੇ ਸਾਰੇ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਕੱਲ ਦੋ ਘੜੀ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਸਾਅਤ ਨਜ਼ੂਮੀ ਨੇ ਮੁਬਾਰਕ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਤਸਰੀਫ਼ ਰਖੋਗੇ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ੈਮਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਕੀ ਸਭ ਦਾ ਡੇਰਾ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਠੀਕ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮੁਨਸ਼ੀ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਇਸ ਦਿਨ ਦੀ ਡਾਕ ਹੈ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਉਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਆਉਣ ਦਾ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵੀ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਦੂਜੇ ਅਮੀਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਫ਼ਰਸ਼ ਉਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਹਾਂ, ਡਾਕ ਖੋਲੋ ਔਰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾਓ।

(ਮੁਨਸ਼ੀ ਇਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ਾ ਪਕੜ ਕੇ ਖੋਲਦਾ ਹੈ, ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਚਿਠੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਦਾ ਹੈ।
ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਚਿਠੀ ਪਕੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਬੈਠੇ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਅਮੀਰ—(ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਹੰਝੂ ਭਰ ਕੇ) ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ, ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਇੰਤ-ਕਾਲ ਫ਼ਰਮਾ ਗਏ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਦਮਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ

ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪ ਵਲ ਆਪਣੀ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਬਹੁਤ ਅਫ਼ਸੋਸ ਦੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਬਾਤ ਦਾ ਗ਼ਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਔਰ ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਗਿਦੜਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਾੜੀ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਸਾਡੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਕਰ ਲੈਣਗੇ।

ਦੂਜਾ ਅਮੀਰ—ਹਾਂ ਜੀ, ਬਿਲਾਸ ਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜਾ ਭੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫ਼ਰਜ਼ ਵਿਚ ਕੁੱਤਾਰੀ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਉਸ ਨੇ ਭੁਗਤ ਲਈ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਨਵਾਬ ਮੁਨੀਮ ਖ਼ਾਨ ਦੀ ਜਾਗੀਰ ਔਰ ਰੁਤਬੇ ਵਗ਼ੈਰਾ ਦੀ ਤਫ਼ਸੀਲ ਬਣਾਈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਫ਼ਰਜ਼ਦ ਦੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਬਾਕਾਇਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਲਿਆਕਤ ਮੁਤਾਬਿਕ ਰੁਤਬੇ ਤੇ ਜਾਗੀਰ ਲਈ ਸ਼ਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(ਮੁਨਸ਼ੀ ਇਕ ਹੋਰ ਚਿਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਚਿਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਅਮੀਰ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨੀ ਦਾ ਸਾਇਆ ਫੈਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਕਿਉਂ, ਕੀ ਹੈ? ਕੋਈ ਬੁਰੀ ਖ਼ਬਰ ਹੈ?

ਅਮੀਰ—ਬੁਰੀ ਹੀ ਹੈ, ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ। ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਗੁਰੂ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਉਤਰ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਏਪੁਰ, ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਬਟਾਲਾ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤਕ ਮੁਲਕ ਉਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਧਰ ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਇਬ ਸਦੌਰਾ, ਸਮਾਣਾ ਛੱਡ ਕੇ ਨੱਸ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਵਾਪਸ ਪਰਤ ਗਏ ਹਨ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—(ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਸੁਣਦਾ ਹੋਇਆ) ਹਾਂ, ਅੱਗੇ ਪੜ੍ਹੋ।

ਅਮੀਰ—ਬਹਿਰਾਮਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ (ਭਰੇ ਗਲੇ ਨਾਲ) ਸਮਸੁਦ ਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਬਿਆਜ਼ੀਦ ਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਕਸੂਰੀ ਦੌੜੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਫਿਰ ਰੁਸਤਮ ਦਿਲ ਖ਼ਾਨ ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ ਤੇ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਦੀਨ ਬਹਾਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਧੱਕ ਕੇ ਜੰਮੂ ਤਕ ਲੈ ਗਏ ਸਨ ਔਰ ਉਹ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਰਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਤੇ ਰੁਸਤਮ ਦਿਲ ਖ਼ਾਨ ਗ਼ਾਜ਼ੀਉਦੀਨ ਤਾਂ ਦੌੜ ਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਲਾਹੌਰ ਆਪਣੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਆ ਵੜਿਆ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਹਵੇਲੀ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਔਰ ਸਾਡਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸਲਾਮ ਖ਼ਾਨ, ਮਹਾਬਤ ਖ਼ਾਨ, ਮੁਖਲਿਸ ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਸਰਵਰ

ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਣ।

ਅਮੀਰ—ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ, ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਆਈ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਔਰ ਸਿਖ ਬਹੁਤ ਫਸਾਦ ਮਚਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਆਪ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕੋਬੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਫਿਰ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਵੀ ਉਹੀ ਇਲਾਜ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਮੀਰ—ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦੀ ਰਜ਼ਾ।

ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਫਿਰ ਇਹ ਫਰਮਾਨ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਭ ਹਿੰਦੂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਮੁਨਾ ਲੈਣ, ਜਿਹੜੇ ਨਾ ਮੁਨਾਣਗੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਸਮਝ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਅਮੀਰ—ਅੱਛਾ, ਜਹਾਂਪਨਾਹ, ਹੁਣ ਆਪ ਆਰਾਮ ਫਰਮਾਓ। ਆਪ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਬਿਲਾ ਤਾਖੀਰ ਤਾਮੀਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪਰਦਾ

ਦਿੱਲੀ-ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਨਿਵਾਸ

ਸਮਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਪੰਜ ਵਜੇ

ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਪਰਦੇ ਪਿਛੇ। ਮੰਚ ਉਤੇ ਸਾਹਮਣੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਨਾਲ, ਇਕ ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਕ ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ ਫਰਸ਼ ਉਤੇ ਵਿਛੀ ਦਰੀ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਫਰਸ਼ ਉਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਦਰੀ ਉਤੇ ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ— ਇਹ ਸਿੰਘ ਬੰਦੇ ਪਾਸੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦਾ ਉੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ— ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਹ ਸਿੰਘ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕੁਝ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ ਵੀ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਕਿਹੇ ਬੋਲ ਕੁਬੋਲ, ਭਾਈ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, ਤੀਮਤਾਂ ਨੂੰ ਲੜਾਈ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਕੀ ਸੂਝ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖੇਤਰ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਨਿਆਰੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਚੌਜੀ ਹਨ, ਕੀ ਪਤਾ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਤੇ ਹੀ ਕੋਈ ਚੌਜ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਹੋਣ ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਇਹ ਸਾਲਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਕੀ ਕਿਹਾ ਤੁਸੀਂ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ? ਇਹ ਕੁਫ਼ਰ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਇਸ ਵਿਚ ਕੁਫ਼ਰ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਆਪ ਨਹੀਂ

ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਇਸ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰੂਪ ਸਮਝੇ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਹਾਂ, ਸਮਝੇ, ਪਰ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਖਾਲਸੇ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਸਮਝਦੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਕੁਫਰ, ਕੁਫਰ। ਇਸ ਸਾਲਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੁਫਰ ਫੈਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ ਪੰਥ ਵਿਚ, ਇਹ ਕੋਈ ਦੁਫਾੜ ਪਾਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਿਥੀਏ ਜਾਂ ਰਾਮਰਾਇ ਵਾਕਰ।

ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਿਕਾ—ਨਾਲੇ ਆਖਦੇ ਨੇ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਦੋ ਪੁਤਰ ਵੀ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾ ਵੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਰਖੇ ਹਨ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—ਉਹ ਤਾਂ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਤਾ ਅਖਵਾ ਕੇ ਫਿਰ ਸਾਖਿਆਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਵਾ ਕਰੇਗਾ। ਪਰ ਹਜ਼ਰ ਉਹ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਗੋਦ ਪਾਏ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੋਇਆ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਤੇ ਗਜਬ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਨਾਮ, ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਪਸੰਦ ਨਾ ਆਇਆ, ਤੇ ਬਲੀ ਸਿੰਘ ਕਹਾਉਣ ਲਗ ਪਿਆ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—(ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਕੇ) ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਹਿਰਦਾ ਦ੍ਰਵ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਪੁਤਰ ਜੋ ਸੀ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ। ਤੇ ਫਿਰ ਸੂਰਾਮ ਸੀ।

ਸਿੰਘ—ਤੇ ਜ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਾਹ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਸਾਡੇ ਸਾਲਾਰ ਦਾ ਵੀ ਇਹ ਹੀ ਹਜ਼ਰ ਕਰਨਗੇ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—(ਫਿਰ ਦ੍ਰੋਵਿਤ ਹੋ ਕੇ) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਕਦੀ ਕਦੀ ਭੁਲੇਖਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਇਸ ਸਾਲਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੀ ਨਾ ਚੋਜ ਵਰਤਾ ਰਹੇ ਹੋਣ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ। ਬਾਵੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਹੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਬਦਲੇ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਛੇਵੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੋ। ਜੇ ਤੁਸਾਂ ਪੰਥ ਵਿਚ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਡਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ

ਕਰਾਂਗੇ, ਤੇ ਪੰਥ ਤੁਹਾਡੀ ਬੋਠੀ ਬੋਠੀ ਨੌਚ ਦੇਵੇਗਾ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਇਤਨੇ ਕ੍ਰੋਧ ਵਿਚ ਨਾ ਆਓ। ਅਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਮੰਨ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਲਾਰ ਸੁਆਮੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਚੋਜੀ ਰੂਪ ਹੈ? ਜੇ ਆਪ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਆ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਹ ਮੰਨਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਫਿਰਦੌਸ-ਮਕਾਨੀ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਆਲਿਮ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਫਰੁਖ ਸੀਅਰ ਹੋਰ ਮਿਟੀ ਦੇ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਹਜ਼ਰਤ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਲਿਹਾਜ਼ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਦਿਲੀ ਵਿਚ ਆਦਰ ਮਾਨ ਹੈ, ਉਹ ਆਜ਼ਾਨੀ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਾਜ਼ੀਮ ਕਰਕੇ ਸੀ। ਜੇ ਸਚ ਹੀ ਆਪ ਲੋਗਾਂ ਦਾ ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਜ਼ਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੈ, ਜਾਂ ਆਪ ਲੋਗ ਉਸ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਮੁਕੀ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਹਜ਼ਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਜੇ ਦੁਸ਼ਮਨ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਜਾਜੂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਫੌਜ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਤਰਫ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਲੜਾਂਦੇ? ਨਾਲੇ 'ਬਚਿਤਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੇ ਦੋਊ।

ਆਪ ਕੀਏ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਸੰਊ।

ਦੀਨਪਤੀ ਤੁਮ ਇਨ ਕੇ ਜਾਨੇ।

ਦੁਨੀਪਤੀ ਉਨ ਕੇ ਪਹਿਚਾਨੇ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਨਵੀਂ ਬੁਦਮੁਖਤਾਰ ਸਲਤਨਤ ਬਣਾਣਾ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਮੁਆਫਿਕ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ, ਖਾਲਸਾ ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ, ਭਾਵੇਂ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਜ਼ੁਲਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਤੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸ਼ਰਫ਼ਿੰਦ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਸਤ ਤੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬਣਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਹਰਿਆਣੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਚੌਧਰੀ ਜਾਂ ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਸੁਲਹ ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਲਿਮਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦਾ ਤਾਂ ਇਹ ਫਲ ਭੁਗਤ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਵੀ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਵੀ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸ ਰਾੜ ਨੂੰ ਮੁਕਾਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜਾਹਿਰ ਕਰ ਦਿਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਫਰਾਖ ਦਿਲੀ ਨਾਲ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜ਼ਾਗੀਰਾਂ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘ—ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਵਡੇਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਬਾਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਲਤਨਤ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਜੇ ਹੁਣ ਮੁਗਲ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਬਖਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ?

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲਤਨਤ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿਤੀ ਜਾਵੇ ? ਮੁਗਲਾਂ ਪਠਾਣਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡੋ, ਕੀ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ, ਪਹਾੜ ਦੇ ਰਾਜਪੂਤ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਹਿੰਦ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਮੰਨ ਲੈਣਗੇ ?

ਸਿੰਘ—ਖਾਲਸਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਾ ਲਵੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਮਨਾਇਆ ਹੈ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਨਫਰਤ ਭਰੇ ਲਹਿਜ਼ੇ ਵਿਚ) ਮੂਢ ਕਹੀ !

ਭਾਈ ਨੰਦਲਾਲ—ਨਹੀਂ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਖਾਬ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ। ਖਾਲਸਾ ਤਾਂ ਉਸ ਉਤੇ ਹੋਏ ਜੁਲਮਾਂ ਦਾ ਦੰਡ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਲਿਮਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਦੰਡ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਹੱਸ ਕੇ) ਤੇ ਜਾਗੀਰਾਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਬਦਲੇ ਤੋਂ ਵਧ ਮਿਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖਾਲਸਾ ਹੋਰ ਕੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਖਾਲਸਾ ਤਾਂ ਇਹ ਜਾਗੀਰਾਂ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਘਰੋਂ ਘਰੀ ਜਾ ਬੈਠੇਗਾ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾਨਾਂ ਦੇ ਫਾਲੇ ਬਣਾ ਕੇ ਹਲ ਵਾਹਣ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਤਨੇ ਮਾਯੂਸ ਨਾ ਹੋਵੋ। ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਲੈ ਲੈਣ ਦਿਓ। ਖਬਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ?

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਹਾਂ, ਖਬਰੇ ਇਕ ਦੋ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਜਾਗੀਰਾਂ ਸੂਬੇਦਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਬਣ ਜਾਣਗੀਆਂ ?

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਅਮਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਫਕਤ। ਪਰ ਉਸ ਸਿਰ ਫਿਰੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮੰਨਾਵੇ ? (ਸਿੰਘ ਵਲ) ਕੀ ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਹੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਦਾ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਹੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਸੜ ਜਾਵੇ ਇਉਂ ਕਹਿੰਦੇ ਦੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੰਥ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਮੰਨ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਭ
ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ।

ਸਿੰਘ—ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਦਾ ਸੁਆਦ ਜੋ ਚਖ ਲਿਆ
ਹੈ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਉਹ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਦੇ ਖਾਬ ਦੇਖਦਾ
ਹੋਵੇਗਾ।

ਸਿੰਘ—ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇਖੋ। ਆਪਣੇ ਲਈ ਕੁਝ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਸੂਬੇਦਾਰੀਆਂ,
ਬਾਣੇਦਾਰੀਆਂ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਫਤੇ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਹਨ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਉਤੇ ਐਪ ਜੋ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਿਆ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਉਸ ਦਾ ਵੱਸ ਚਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਵੀ ਬਣ
ਜਾਏਗਾ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਸੂਲਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਸ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕੀ ਹੋਵੇ? ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਤੇ ਦਬਾਓ
ਪਾਂਦੇ ਹਨ। ਬੰਦਾ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨਦੇ ਨਹੀਂ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ
ਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਪੂਰੇ ਦਿਲੋਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ
ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੋਹਾਂ ਪੁੱਤਾਂ ਵਿਚ ਪਿਸ਼ ਰਹੇ ਹਨ।

(ਚਿਹਰੇ ਉਤੋਂ ਆਤੁਰਤਾ ਟਪਕ ਰਹੀ ਹੈ।)

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵਲ ਵੇਖ ਕੇ) ਫਿਰ ਬਣਾਈਏ ਕੋਈ ਬਾਤ,
ਸਾਹਿਬ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਬਾਤ ਬਣ ਜਾਏਗੀ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਜ਼ਰਾ ਤਾਕੀਦ ਕਰ ਕੇ ਹੁਕਮ
ਫਰਮਾ ਦੇਣਗੇ। ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਨਾਲ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਲੜਾਈ ਨਹੀਂ
ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਸਮੇਸ਼ ਦੀ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਹੋ ਜਾਣੇ ਪਿਛੋਂ
ਖਾਲਸੇ ਲਈ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਮਜਾਜ਼
ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੜਾ ਨਹੀਂ ਇਹ ਗੜ-ਬੜ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਗਈ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ, ਜੇ ਬੰਦਾ ਤੇ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਮੰਨ ਵੀ ਜਾਣ
ਤਾਂ ਵੀ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਬਹੁਤ ਲੋਕ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਲੜਾਈ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ।
ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਵਿਗਠਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਰਹਠਿਆਂ ਦਾ ਸ਼ਹਿਨ-
ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਲਿਆ ਹੈ?

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਗੁੱਸੇ ਨੂੰ ਦਬਾ ਕੇ) ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਤਾਂ ਕੀ ਆਪ ਵੀ ਸੁਲਹ ਦੇ ਹਕ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨਾਂਗਾ। ਸਿਆਹ ਕਰਨ ਸੜੇਦ ਕਰਨ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਆਪ ਜੈਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਰਵੇਸ਼ ਲਈ ਇਤਨਾ ਕਾਫੀ ਨਹੀਂ। ਆਪ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਖਾਬ ਲੈਣੇ ਛੱਡੋ ਤੇ ਸੁਲਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ। ਦਰਵੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਯੁਧ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਾ ਸੁਹੰਦਾ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਆਪ ਦੇ ਪੈਗੰਬਰ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਤਾਂ ਸੁਲਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜੰਗ ਵੀ ਕੀਤੇ ਸਨ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਉਹ ਸਮਾਂ ਹੋਰ ਸੀ, ਦੇਸ ਹੋਰ ਸੀ। ਉਥੇ ਕੋਈ ਮੁਸਤਕਿਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਔਰ ਫਿਰ ਅਰਬ ਦੇ ਕਾਫ਼ਿਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਕਾਰ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਲਹ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਕੋਈ ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ।

ਸਿੰਘ—ਮੈਂ ਸੁਲਹ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਹਾਕਿਮ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਹਨ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਕੁਝ ਬੇਸਬਰੀ ਨਾਲ) ਤਾਂ ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰ ਲਵੋਗੇ ?

ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਜੇ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਫੁਟ ਨਾ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਫੁਟ ਤਾਂ ਪੈ ਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਚੌਖਾ ਭਾਗ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਗੁਰੂ ਕਹਾਣ ਉਤੇ ਨਾਖੁਸ਼ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।

ਸਿੰਘ—ਪਰ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—(ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ) ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਸਿੰਘ—ਉਹ ਨਹੀਂ ਕੁਝ ਅਖਵਾਂਦੇ, ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਜੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਕਿਉਂ ਰਖੇ ਹਨ।

ਸਿੰਘ—ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੈਰਾਗ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਹੀਂ ?

ਸਿੰਘ—ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਐਵੇਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਇੱਟ ਨਾਲ ਇੱਟ ਖੜਕਾ ਦਿਤੀ ਗਈ !

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਇਹ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਵਿਚ ਸੁਲਹ ਹੋਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤੁਸੀਂ ਮੁਜ਼ਬੂਰ ਹੋ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਜਾਪਦਾ।

(ਉਠਦਾ ਹੈ।)

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਨਹੀਂ, ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਯੂਸ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਜਾਓ, ਬੈਠ ਜਾਓ, ਬੈਠ ਜਾਓ।

(ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—(ਬੈਠਦਾ ਹੋਇਆ) ਬੈਠਣ ਦਾ ਫ਼ਾਇਦਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਦਿਸਦਾ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਹਾਲੇ ਤਕ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵਲ ਝਾਕਦੇ ਸਾਂ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਸ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ, ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਚੰਗਾ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਤੇ ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ ਵੀ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੁਗਲ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਫ਼ਰਾਖ਼ ਦਿਲੀ ਦੇਖੋ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਤਾਂ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਬਾਗ਼ੀ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰ ਸਤਿਕਾਰ ਪਹਿਲੇ ਵਾਕਰ ਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਹਾਲਾਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਆਫ਼ਿਕ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਗੇ।

ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ—(ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ) ਜਿਹੜਾ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਅਖਵਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਘੋਰ ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ, ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸ ਵਾਰੀ ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਾਮਾ ਲੈ ਕੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਤੇ ਪੰਥ ਕੋਲ ਜਾਵਾਂਗਾ।

(ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਦਸਤਕ। ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਉਠ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਪਾਹੀ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਦਿਸਦੇ ਹਨ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਬਾਹਰ ਅਹਦੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਕੜਾ ਦਸਤਾ ਖੜਾ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਸਤੇ ਦਾ ਫੌਜ-ਦਾਰ ਵੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਸਤਾ ਖੈਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਉਸ ਦਾ ਮਨ ਡਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦਾ ਜੋ ਹੁਣ ਤਕ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਡੱਕੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹੋਰ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਨਿਰਾਦਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ! ਉਹ ਝਟ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਇਸਤਰੀ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ, ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਬਾਹਰ ਕੌਣ ਹੈ ?

(ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ ਵੀ ਉਠ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਪਾਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ,
ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਝੱਟ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ
ਹੈ।)

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਲਈ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਆਪ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਮਾਤਾ ਜੀ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਆਰਤ ਕਰਵਾਣਾ ਨਹੀਂ
ਚਾਹੁੰਦੇ। ਵਜ਼ੀਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸੰਦੇਸ਼ ਭੇਜ ਦਿਓ ਕਿ ਹੁਣੇ ਆਪ
ਲਿਖ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਕਲ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦਿਖਾਣ
ਲਈ ਲਿਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਮਾਤਾ ਜੀ, ਆਪ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਖਵਾ ਦੇਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਲੈ
ਕੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।

ਉਹ ਇਸਤਰੀ—ਅਛਾ, ਜਿਵੇਂ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਰ ਲਵੋ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ, ਫੈਸਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਮੁਰਤੱਬ
ਕਰੋ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਉਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣੀ ਸਹੀ ਪਾ ਦੇਣਗੇ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਇਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ। ਇਸ ਨੂੰ
ਅਸੀਂ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਦਿਆਂਗੇ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਗੁਰੂ ਤੇ ਬਾਜ ਸਿੰਘ
ਵਲੋਂ ਸੁਲਹ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਦਾ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਸਿੰਘ—ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ। ਕਰ ਲਵੋ ਕੈਦ ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ
ਦਿਓ।

ਮੁਗਲ ਅਮੀਰ—ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਦੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਮੌਕੇ ਮਿਲਣਗੇ, ਜੇ ਸੁਲਹ ਨਾ ਹੋਈ।

ਸਿੰਘ—ਸੁਲਹ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।

(ਖਰਦਾ)

ਵਟਾਲਾ—ਸੰਨ 1715 ਸਵੇਰ ਦਾ ਸਮਾਂ

(ਫੌਲਦਾਰੀ ਹੇਠਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ। ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਚਾਲੀ ਪੰਜਾਹ ਸਿੰਘ ਬੈਠੇ ਹਨ, ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹਨ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ, ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ, ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ, ਲੋਹਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਆਦਿ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਛਿੜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਪਾਸੋਂ ਹੋ ਕੇ ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਗਿਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਦਸਦਾ ਹੈ। 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਣ' ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲਏ ਹਨ।)

ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਵਲੋਂ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਲੜਨ ਭਿੜਨ ਦਾ ਹੁਣ ਤੱਕ ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਮੈਂ ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋਰ ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਹਨ। ਦੋ ਵਾਰੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਾਰਾ ਜਿੱਤਿਆ ਇਲਾਕਾ ਛੱਡ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਹੈ। ਪਰਜਾ ਦੇ ਪੁੜਾਂ ਵਿਚ ਪਿਸ਼ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁੰਦੇ ਸੋ ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁਗਲ ਉਗਰਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਰਾਜ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹਾਲੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਸੋ ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਛਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਮੁਗਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਕਰ ਲਈਏ। ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ ਅਸੀਂ ਇਤਨੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਵਾਰ ਕੇ ਜਿੱਤਿਆ

ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਚੋਖਾ ਹਿੱਸਾ ਉਹ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਖਾਲਸਾ ਉਹਨਾਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਛੱਡਣੇ ਪਏ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਜਾਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਫਿਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਭਾਗ ਬਣਾ ਲੈਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕਿਧਰੇ ਆਸ ਦਿਸਦੀ ਸੀ? ਕੋਈ ਸੁਪਨਾ ਵੀ ਲੈ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸਾ ਕਰਨਾਲ ਤੋਂ ਪਠਾਨਕੋਟ ਤਕ ਦੇਸ ਦਾ ਹਾਕਮ ਬਣ ਜਾਏਗਾ?

ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਇਹ ਹਾਕਮੀ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ? ਤੁਸੀਂ ਫੱਗਣ ਵਿਚ ਸਹਿੰਦ ਫਤਹਿ ਕੀਤੀ ਤੇ ਕੱਤੇ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਹ ਛੁਡਾ ਲਈ ਗਈ, ਤੇ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦੇ ਕਿਲੇ ਵਿਚੋਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਿੰਘ ਮਰਵਾ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕਣਾ ਪਿਆ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭੀੜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਈਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨੀ ਤੇ ਹੁਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਸਿਵਾਇ ਸਰਹਿੰਦ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਉਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।

ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਇਉਂ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਦੋ ਵਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹੋ। ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਇਹ ਦੇਸ ਤੁਹਾਤੋਂ ਖੁਸ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦੀਆਂ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤਕ ਧੱਕ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਉਸ ਭੀੜ ਵਿਚ ਵੀ ਅਸੀਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪਹਾੜੀਏ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਾਨੂੰ ਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਘਾਤਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਸਕੇ ਹਾਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਤੁਹਾਡਾ ਰਿਣੀ ਹੈ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਥ ਦੇ ਤੇਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨੂੰ ਵਧਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ.....

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਾਲਸੇ ਨੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰ ਤਕ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸੂਬੇਦਾਰਾਂ ਤੇ ਫੌਜਦਾਰਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਦਹਿਲ ਪਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹਾਲੇ ਪਿਛਲੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਸੂਰੀ ਨਵਾਬਾਂ, ਬਜ਼ੀਦ ਦੀਨ ਤੇ ਸ਼ਮਸ਼ ਦੀਨ, ਨੂੰ ਮੌਤ ਦੇ ਘਾਟ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਾਡਾ ਬਹੁਤਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਗੋਂ ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਤੁਹਾਡਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਇਧਰ ਮਾਲਵੇ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਲੈ ਆਉਂਦੇ?

ਇਧਰ ਬਾਹੀਏ ਵਿਚ ਲੈ ਆਓ ਜਾਂ ਮਾਝੇ ਵਿਚ । ਅਸੀਂ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਹੋਈਏ, ਇਧਰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਨਹੀਂ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਬਾਹੀਏ ਦੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕਣ ਕਣ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਰਿਣੀ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਹੈ । ਉਥੇ ਕੋਈ ਮੁਗਲ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਪਾ ਸਕਦਾ । ਤੁਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾ ਬੈਠੋ ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਥ ਵਿਚ ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਇਸ ਮਤ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਨਹੀਂ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਨਾਦੇੜ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਆਏ । ਪਰ ਚਲੋ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਦਸਵੇਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਧਾਰਣ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਸਵਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਮੰਨ ਕੇ ਹੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਮ ਹੁੰਮਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹੈ । ਪੁਛੋਂ ਤਾਂ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਨੂੰ, ਭਾਈ ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ । ਇਹ ਕਿਸ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮਿਆਂ ਦੀ ਤਾਮੀਲ ਵਿਚ ਲਸ਼ਕਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਕਰਨਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਮਿਲੇ ਸਨ ?

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮਝ ਕੇ ਹੀ ਇਸ ਧਰਮਯੁਧ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹੋਏ ਹਾਂ ।

ਆਲੀ ਸਿੰਘ—ਅਸੀਂ ਆਪ ਇਸੇ ਨਿਸ਼ਚੇ ਨਾਲ ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ । ਸਾਡੇ ਮਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਦੇ ਰੰਚਕ ਮਾਤਰ ਵੀ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਉਪਜਿਆ ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ੰਕੇ ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਹੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਉਪਜੇ ਹਨ ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਸੱਚ ਪੁਛੋਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸ਼ੰਕਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਣ' ਦਾ ਬੋਲਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਣ ਕਰਕੇ ਹੋਇਆ ਹੈ ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—'ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਣ' ਦਾ ਬੋਲਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਜਾਈਦਾ ਹੈ ਤਾਂ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖ਼ਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਦਾ ਬੋਲਾ ਬਹੁਤ ਲੰਮਾ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਖ਼ਾਲਸੇ ਦਾ ਬੋਲਾ ਹੈ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਇਕੱਠਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਣ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਜਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ 'ਫਤਹਿ ਦਰਸ਼ਣ' ਕਹਿਣਾ ਬੜਾ ਸੁਖਾਵਾਂ ਲਗਦਾ ਹੈ । ਮੁਗਲ ਸਾਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਦਰਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਸੰਬੰਧਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਰਹੀ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਚਾਰੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੰਤਾਨ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਏ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਐਂਗੁਣ ਹੈ? ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਸੀ : ਇਸਤ੍ਰੀ ਈਮਾਨ, ਮਾਇਆ ਗੁਜ਼ਰਾਨ, ਪੁਤਰ ਨਿਸ਼ਾਨ ? ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਹੁਤਾ ਮਗਰ ਕਿਉਂ ਪਏ ਹੋ ? ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਵਾਕ ਹੈ : 'ਜੇ ਗੁਰ ਚੋਜ ਵਰਤਾਇੰਦਾ ਸਿੱਖ ਸ਼ਿਦਕ ਨਾ ਹਾਰੇ'।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਪਰ, ਭਾਈ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਸੀਂ ਇਹ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਹਨ। ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਅਜੇਹੇ ਝਮੇਲਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ? ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪੀਰ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਹੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਦਿਲੀ ਤੋਰਿਆ ਸੀ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਵਲ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਮਿਤ੍ਰਤਾਈ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ?

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਉਪਰੋਂ ਉਪਰੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਉਸ ਦੇ ਕਪਟ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਨ, ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚਲੇ ਕਪਟ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਹਾਲੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਿਧ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋ ਆਪ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦਖਣ ਵਲ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨੀਤੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਦੱਖਣ ਵਲ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਇਥੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਉਪਦਰ ਨਾ ਛਿੜ ਪਵੇ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕੀ ਸੀ ?

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਨੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦਖਣ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਕਾਮ ਬਖਸ਼ ਨਾਲ ਤੇ ਮਰਹਟਿਆਂ ਨਾਲ ਉਲਝ ਜਾਵੇਗਾ ਤਾਂ ਰਾਜਪੂਤ ਇਧਰ ਉਪਦਰ ਛੇੜ ਦੇਣਗੇ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਇਧਰ ਪੰਜਾਬ ਵਲ ਆ ਜਾਣਗੇ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਬਦਨੀਤੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਵੀ ਦੁਨੀਆਦਾਰੀ ਨਾਲ ਹੀ ਦਿਤਾ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਵਿਚਾਰ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਖਣ ਵਿਚ ਸੈਰ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ ?
ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਜਦੋਂ ਜਾਸੂ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜਿਤ ਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਗਰੇ
ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣ ਦਾ ਏਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਾਜ ਪਹਿਨਿਆ,
ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਖਿਲਤ ਦਿਤੀ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਧਰ ਵਾਪਸ
ਆਉਣ ਦੀ ਇਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਫਿਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਉਣ ਨਾ ਦਿਤਾ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਖਹਿੜੇ ਪੈ ਗਿਆ, ਤੇ ਕਹਿਣ ਲਗਾ,
ਤੁਸਾਂ ਆਪ ਹੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ :

ਬਾਬੇ ਕੇ ਬਾਬਰ ਕੋ ਦੋਊ
ਆਪ ਕੀਏ ਪਰਮੇਸਰ ਸੋਊ
ਦੀਨਪਤੀ ਤੁਮ ਇਨ ਕਉ ਜਾਨੋ
ਦੁਨੀਪਤੀ ਉਨ ਕਉ ਪਹਿਚਾਨੋ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਮਝ ਗਏ, ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਸੀ।
ਸਮੇਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਦਲ ਚੁਕੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸਰਬਤ
ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਨੀਪਤੀਆਂ ਦੀ ਪਰਜਾ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਆਖ
ਸਕਦੇ ਸਨ। ਹੁਣ ਆਪ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਦੁਨੀਪਤੀ ਬਣਾਣ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰ
ਲਿਆ ਸੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰੂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦਖਣ ਵਲ
ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ ?

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਆਪ ਨੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਗੱਲ ਤੋੜਨੀ ਠੀਕ ਨਾ
ਸਮਝੀ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੰਨੋਗੇ ਕਿ ਉਸੇ ਘੜੀ ਗੱਲ ਤੋੜਨੀ ਨਾ ਰਾਜਨੀਤੀ ਸੀ,
ਨਾ ਧਰਮ ਨੀਤੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਫਿਰ ਇਹ ਕੀ ਸੀ ?

ਫ਼ਤਹ ਸਿੰਘ—(ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਵਲ) ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਹੀ ਖੜੇ ਹਨ
ਜਿਥੇ ਸਿੱਖ ਸੰਸਥਾ ਖਾਲਸਾ ਸਜਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖੜੀ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹ ਹੁਣ
ਉਸੇ ਥਾਂ ਲੈ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਹੁਣ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਦੁਨੀਪਤੀ ਵੀ ਬਣੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਚਾਰਾ
ਨਹੀਂ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਚਾਰਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਉਸ ਚਾਰੇ ਦੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲ
ਕਰਨ ਆਏ ਹਾਂ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਅਸੀਂ ਮੁਗ਼ਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਰਯੱਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹੀਏ ? ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਰਯੱਤ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਦੇਣਗੇ ?

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ, ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ । ਪਰ ਅਸੀਂ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਨਾ ਕਹੋ ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਵੀ ਦਸਮ ਜਾਂ ਗਿਆਰਵਾਂ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ । ਸਾਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ । ਅਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ । ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਸਮਝਦੇ ਹੋ, ਜੀਉ ਜੀਉ ਸਮਝੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਾਡਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਝਗੜਾ ਨਹੀਂ । ਤੁਸੀਂ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾਓ । ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਥੋਂ ਪੁਛ ਕੇ ਇਹ ਯੁਧ ਦਾ ਬੀੜਾ ਨਹੀਂ ਚੁਕਿਆ ਸੀ । ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਰਮ ਉਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹਿਣ ਦਿਓ । ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਗਿਆਰਵਾਂ ਗੁਰੂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ । 'ਫਤਹ ਦਰਸ਼ਣ' ਬਾਰੇ ਵੀ ਕਾਹਦਾ ਝਗੜਾ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਕਹੋ । ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ । ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੰਘ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮੰਨਣ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ । ਉਸ ਨੂੰ ਇਉਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਰੋਕਦਾ ਨਹੀਂ । ਮੈਂ ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਮ ਉਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲਾਹਾਂ ਨਾਲ ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਨਾ ਕਰੋ, ਸਾਨੂੰ ਰਾਜ ਦੀ ਥਾਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਉਤੇ ਸੰਤੋਖ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹੋ । ਸਾਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਥਾਂ ਮੁਲੀਮਾ ਪਹਿਨਣ ਨੂੰ ਨਾ ਕਹੋ । ਲਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਖ਼ਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ' । ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ, ਦੁਵਿਧਾ ਵਿਚ ਨਾ ਪਵੋ । ਖ਼ਾਲਸੇ ਨੇ ਸਿਰ ਧੜ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਰ ਦੇ ਕੇ ਧੜ ਬਚਾ ਕੇ ਰਖਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਨਾ ਦਿਓ । ਸਿਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਧੜ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ ।

(ਸਾਰੇ ਉਠ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਛੱਲਦਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਸਤਕ ਡਿਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਲਾਲੀ ਦੀ ਭਾ ਮਾਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਛੁਟ ਸਾਰੇ ਮੰਚ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।)

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ—(ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ) ਸਮਸਿਆ ਨਿਜਿਠ ਨਹੀਂ
 ਹੋਈ। ਮਾਤਾ ਜੀ ਬੜੀ ਕੁੜਿਕੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ ਹਨ। ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ ਵੀ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਕਠਿਨ ਸਮਸਿਆ ਖੜੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ
 ਸਮੇਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿਤਾ
 ਸੀ ਤੇ ਅਸਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਜਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਕ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ
 ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਸਾਰੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਹੈ। ਅਛਾ, ਗੁਰੂ ਦਸਮ
 ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪ ਹੀ ਇਸ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਸੁਲਝਾਉਣ।

(ਜੌਰਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪ੍ਰਸਥਾਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਅੰਕ 9

ਦਿੱਲੀ, ਮਾਰਚ 1712

(ਸਯੱਦ ਭਾਈਆਂ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਤੋਂ ਅਬਦੁਲਾ ਦੀ ਹਵੇਲੀ।)

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਜੋ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਮੁਸ਼ਾਨ ਦੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਤੋਪ ਦਾ ਗੋਲਾ ਨਾ ਵਜਦਾ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਰਾਵੀ ਦੇ ਇਕ ਝੁੰਮ ਵਿਚ ਨਾ ਡਿਗਦਾ। ਅੱਲਾ ਤਾਲਾ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਹੀਜ਼ੜੇ ਜਹਾਂਦਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਦਸ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਝੂਟਾ ਲੈ ਲੈਣ ਦੇਵੇ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੈਰਾਨ ਹਾਂ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨਵਾਬਾਂ ਨੇ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਨਵਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਮਦਦ ਕਿਉਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸ ਹੀਜ਼ੜੇ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਜਹਾਨ ਸ਼ਾਹ ਤੇ ਰਫੀ-ਉ-ਸ਼ਾਨ ਜਿਹੇ ਖ਼ੂਬਸੂਰਤ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਰਵਾ ਦਿਤਾ। ਅੱਲਾ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇਖੋ, ਅਕਬਰ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਜਿਹੇ ਕਾਮਿਲ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਇਸ ਹੀਜ਼ੜੇ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਦਿਤਾ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਹੋਰ ਦੇਖੋ, ਭਾਈ ਜਾਨ, ਅਕਬਰ, ਜਹਾਂਗੀਰ, ਸ਼ਾਹਜਹਾਨ, ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਚੌਹਾਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਾਂ ਨੇ ਰੱਜ ਕੇ ਰਾਜ ਕਮਾਇਆ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਅਕਬਰ ਔਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਆਲਮਗੀਰ ਨੇ ਪੰਜਾਹ ਪੰਜਾਹ ਸਾਲ। ਤੇ ਫਿਰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਸਾਲ, ਇਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਘੱਟ, ਤੇ ਇਹ ਜਹਾਨਦਾਰ ਸ਼ਾਹ ਵੀ ਹੁਣ ਦਸ ਮਹੀਨੇ ਪਿਛੋਂ ਰੁਖ਼ਸਤ ਲੈ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਨਵੇਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਦੇਖੋ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਿਰ ਚਲਦੀ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਸਿੱਖ ਆਮ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਿਤੀ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲੇਖੇ ਮੁਜ਼ਬ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਦਾ ਖ਼ਾਨਦਾਨ ਖਤਮ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਹਾਨਦਾਰ ਵਰਗੇ ਹੀਜ਼ੜੇ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ਤੇਮੂਰ, ਬਾਬਰ ਤੇ ਅਕਬਰ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਵਗਦਾ ਸੀ ?

ਅਬਦੁਲਾ—ਜਾਂ ਇਸ ਫਰੁਖਸੀਅਰ ਦੀਆਂ ਰਗਾਂ ਵਿਚ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਇਹ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਵੀ ਅਜੀਬ ਹਨ, ਲੜਨ, ਭਿੜਨ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਮਰਦਿ-ਕਾਮਿਲ ਤੇ ਅਕਲੋ-ਖ਼ਿਰਦ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਨਾਦਾਨ। ਅਖੇ ਭੰਗ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਮੁਠਾਂ ਪਿਛੇ ਬਾਬੇ ਨਾਨਕ ਨੇ ਸਹਿਨਸ਼ਾਹ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਸੱਤਾਂ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਦੀ ਹਿੰਦੋਸਤਾਨ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦੇ ਦਿਤੀ, ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮੁਹਾਵਰੇ ਅਨੁਸਾਰ, ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੁਝਦੀ ਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਉਤੇ ਵੀ ਇਕ ਮਜ਼ਾਕ ਹੈ। ਕੀ ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ ਭੰਗ ਪੀਂਦਾ ਸੀ ?

ਅਬਦੁਲਾ—ਵੈਸੇ ਇਹ ਸਿੱਖ ਭੰਗ ਦੇ ਹੋਨ ਬੜੇ ਸੁਕੀਨ। ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਖਨਿਧਾਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਭੰਗ ਰਗੜ ਕੇ ਪੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਲੜਦੇ ਵੀ ਭੰਗ ਪੀ ਕੇ ਹਨ। ਸਾਡੇ ਸਿਪਾਹੀ ਸ਼ਰਾਬ ਮੰਗਦੇ ਹਨ ਔਰ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਮਨਸਬਦਾਰ ਤਾਂ ਅੰਗੂਰ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਖੋਲਦੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਭ ਮਨੱਸ਼ਿਆਤ ਵਰਤਣ ਤੋਂ ਮਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਸ਼ਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਣਾ ਹਰਾਮ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਾਂ ਇਸ ਮਨਾਹੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬ ਵਿਚ ਘੋਲ ਕੇ ਪੀ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਸ ਨੂੰ ਭੰਗ ਵਿਚ ਰਗੜ ਕੇ ਪੀਂਦੇ ਹਨ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਇਹ ਫਰੁਖਸੀਅਰ ਕੁਝ ਚਿਰ ਤਗਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਪਰ ਹੁਣ ਸਭ ਤੇ ਪਹਿਲੇ ਔਰ ਅਹਿਮ ਮਾਮਲਾ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੋਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਣਾ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਮਯਾਬੀ ਨਾਲ ਸਰਹਿੰਦ ਔਰ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਹਕੂਮਤ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਉਤੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਤਾਂ ਜਾਟ, ਰਾਜਪੂਤ ਤੇ ਮਰਾਠੇ ਵੀ ਵਿਗੜ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਗਲ ਸਲਤਨਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਦੀਨਿ ਇਸਲਾਮ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੇਸ ਵਿਚ ਖਤਰਾ ਪੈਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਹਾਂ; ਉਹ ਤਾਂ ਹੁਣ ਤਕ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਹਾਕਮ ਜ਼ੈਨ-ਉਦ-ਦੀਨ ਅਹਿਮਦ ਖਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਦੌਰੇ ਤੋਂ ਕੱਢ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ। ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਬਦਲ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਭੇਜੋਗੇ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਥਾਂ ਅਬਦੁ ਸਮੱਦ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਦੌਰੇ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਕੱਢ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਇਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਵੀ ਬੜਾ ਹੋਣਹਾਰ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਲੈਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਉਸ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ।

(ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਥੋੜਾ ਜਿਹਾ ਗੁਲਗੁਲਾ।)

ਅਬਦੁਲਾ—ਐਹ, ਕੋਈ ਆਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਅਬਦੁ ਸਮੱਦ ਖਾਨ ਹੋਏਗਾ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।

(ਉਠ ਕੇ ਬਾਹਰ ਵਿਹੜੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਬਾਹਰਲੀ ਡਿਉਢੀ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਬਦੁਸ ਸਮੱਦ ਖਾਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਆਮਦੀਦ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਮੰਚ ਉਤੇ ਪਰਦੇ ਪਿਛੋਂ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਦੋਵੇਂ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।)

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—(ਉਠ ਕੇ) ਆਈਏ, ਦਲੇਰ ਜੰਗ ਸਾਹਿਬ, ਖੁਸ਼ ਆਮਦੀਦ, ਸਲਾਮਾ ਲੈਕੁਮ।

ਅਬਦੁ ਸਮੱਦ ਖਾਨ—ਵਾਂ ਲੈਕੁਮ ਉਸਲਾਮ, ਕੈਸੇ ਯਾਦ ਫਰਮਾਇਆ, ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬ ?

ਅਬਦੁਲਾ—ਯਾਦ ਫਰਮਾਇਆ ਹੈ ਤੁਹਾਡੇ ਉਤੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਬੋਝ ਲਦਣ ਲਈ।

ਅਬਦੁ ਸਮੱਦ ਖਾਨ—ਜ਼ਹੇ ਕਿਸਮਤ, ਜੇ ਮੈਂ ਸਯੱਦ ਬਰਾਦਰਾਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਮਨਸੂਬੇ ਵਿਚ ਕੰਮ ਆ ਸਕਾਂ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਦਲੇਰ ਜੰਗ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਡੇ ਮਨਸੂਬੇ ਸਲਤਨਤ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਮਫ਼ਾਦ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਨਵਾਬ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਪਾਸੋਂ ਸਵੈਰਾ ਹਾਲੀ ਤਕ ਸਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਮਰਦੂਦ ਫਕੀਰ ਹਾਲੀ ਤਕ ਉਥੇ ਸ਼ੇਰ ਦੇ ਗ਼ਾਰ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਕਰ ਡਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਅਗੋਂ ਘੁਰਦਾ ਔਰ ਗੁਰਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅਬਦੁ ਸਮੱਦ ਖਾਨ—ਉਥੇ ਸਿਪਾਹ ਸਲਾਹ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਤੇ ਜੈਨੁਦ ਦੀਨ ਖਾਨ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰ ਕੌਣ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰ ਸਰ ਅੰਜਾਮ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਫਿਰ ਵੀ ਆਪ ਜੋ ਮੁਨਾਸਿਬ ਸਮਝੋ, ਹੁਕਮ ਫਰਮਾ ਦਿਓ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਹੁਕਮ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਫਰੁਖਸੀਅਰ ਹੀ ਫਰਮਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਲਾਹ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਵੀ ਆਪ ਜੈਸੇ ਦੋਸਤਾਂ ਦੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਨਾਲ।

ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ—ਤਾਂ ਫਰਮਾ ਦਿਓ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਸਲਾਹ ਬਣਾਈ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ
ਆਪਣੀ ਰਜ਼ਾਮੰਦੀ ਜ਼ਾਹਿਰ ਕਰ ਸਕਾਂ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਸਾਡੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ
ਜਾਵੇ ਤੇ ਜੈਨੁਦ ਦੀਨ ਖਾਨ ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਤੁਹਾਡਾ ਨਾਇਬ ਸਾਲਾਰ ਰਖ
ਲਿਆ ਜਾਵੇ।

ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ—ਸਰਿ ਤਸਲੀਮ ਖ਼ਮ ਹੈ। ਫਿਰ ਲਾਹੌਰ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਤੁਅਲਕ ਕੀ
ਹੋਏਗਾ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਆਪ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਹੋਵੋਗੇ। ਮੈਂ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤ
ਖਾਨ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿਆਂਗਾ। (ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ
ਦੇ ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਭਰੀ ਮੁਸਕਾਹਟ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।) ਔਰ ਆਪ ਦੇ
ਫਰਜੰਦ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੂੰ ਜੰਮੂ ਦਾ ਸੂਬੇਦਾਰ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ
ਦਿਆਂਗਾ।

ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ—ਮੈਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪ ਪਾਸੋਂ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦੀ ਤਵਕੁਓ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ,
ਜਿਹੜੀ ਤੁਸੀਂ ਸਦਾ ਪੂਰੀ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇਸਲਾਮੀ ਜੋਸ਼ ਠਾਠਾਂ
ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਕਾਫ਼ਿਰ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਦੋ ਚਾਰ ਹੱਥ ਕਰਾਂ,
ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਲਾਇਤ ਵਿਚ ਤਬਾਹੀ ਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾ
ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਤੁਸਾਂ ਕਲ ਸਵੇਰੇ ਫਜ਼ਰ ਦੀ ਨਮਾਜ਼ ਪਿਛੋਂ ਦੀਵਾਨਿ ਖ਼ਾਸ ਵਿਚ ਆ
ਜਾਣਾ, ਉਥੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਆਪ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨਾ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਦੇ ਦੇਣਗੇ,
ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਥੇ ਹੋਵਾਂਗੇ।

ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ—ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬ, ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਵੀ ਤੌਰ ਅਤਵਾਰ
ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਐਸੇ ਇਸ਼ਰਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਮਹਿਵ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਆਪ
ਜੇਸੇ ਦਾਨਿਸ਼ਵਰ ਸਲਾਹਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦਾ ਕੰਮ
ਖਾਤਰ ਖਾਹ ਚਲ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਮੁਦਈ ਹੀ ਸੁਸ਼ਤ ਹੋਵੇ ਤੇ ਮਾਮਲਾ
ਵਿਗਾੜਨ ਉੱਤੇ ਤੁਲਿਆ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਵਕੀਲ ਵੀ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਦੇਖੋ, ਦਲੇਰ, ਜੰਗ ਸਾਹਿਬ, ਹਾਲੀ ਤਾਂ ਆਗ਼ਾਜ਼ ਹੀ ਹੈ। ਸਚ ਪੁਛੋ ਤਾਂ
ਆਸਾਹ ਬਹੁਤੇ ਮੰਦੇ ਨਹੀਂ ਲਗਦੇ। ਜਵਾਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਹੈ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸਮੇਂ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ। ਜੇ ਵਰਾਸਤ ਸੁਖ ਸਾਂਦ ਨਾਲ ਚਲਦੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਵਾਲਿਦ ਹਜ਼ਰਤ ਅਜ਼ੀਮ ਉ-ਸ਼ਾਨ ਨੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਲਾ
ਨੂੰ ਇਹ ਮਨਜ਼ੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਇਹੀ ਦੁਆ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ

ਸਲਾਮਤ ਜਵਾਨੀ ਦੇ ਨਸ਼ੇ ਉਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਉਬੂਰ ਪਾ ਲੈਣ। ਅਸੀਂ ਤਹਿਦਿਲ ਤੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਲਈ ਸਿਹਤ ਅੰਗ ਕਾਮਯਾਬੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਖ਼ਾਨਦਾਨਿ ਬਾਬਰੀ ਓ ਤੈਮੂਰੀ ਦਾ ਦੌਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਚਲਦਾ ਰਹੇ।

ਅਬਦੁ ਸਮਦ—ਮੈਂ ਵੀ ਤੇ ਮੇਰੀ ਸੁਹਬਤ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਆਵਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਕ ਹਾਂ। ਅੱਛਾ, ਇਜਾਜ਼ਤ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ, ਸਵੇਰੇ ਆਪ ਦੇ ਫ਼ਰਮਾਏ ਮੁਤਾਬਿਕ ਦੀਵਾਨਿ ਖ਼ਾਸ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਿਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ।

(ਉਠ ਕੇ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਅਬਦੁਲਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਲਾਮਾ ਲੈਕੁਮ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਭਰਾ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਥੋਂ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਤਾਂ ਮੁੜ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਬਦੁਲਾ ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖ਼ਾਨ ਨੂੰ ਡਿਉਚੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਲੰਘਾਉਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—(ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾਲ) ਨਹੀਂ, ਖ਼ਾਨਦਾਨਿ ਬਾਬਰੀ ਦਾ ਦੌਰ ਹੁਣ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਚਲ ਸਕਦਾ। ਅਹਿਲੇ ਹਨੂਦ ਚਹੁੰਤਰਫ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿਰ ਉਠਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੰਗਾਲਾ ਤਾਂ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਖ਼ੁਦ ਮੁਖ਼ਤਾਰ ਹੀ ਹੋ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਸਿਰਫ਼ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹੀ ਨਵਾਬ ਅਵਧ ਦੀ ਸਰਕਾਰਦਗੀ ਮੰਨਦਾ ਹੈ। ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਮਰਹਟੇ ਫਿਰ ਉਠਣ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਉਹ ਕਮਬੱਖ਼ਤ ਇਹਨਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਸਿਰ-ਦਰਦੀ ਦਾ ਬਾਇਸ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਇਤਨੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅੰਗ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਖ਼ੁਦਸਰ ਹੁੰਦੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਹੁਣ ਕਿਸੇ ਇਕ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣਾ ਨਾਮੁਮਕਿਨ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਸਲਤਨਤਿ ਮੁਗ਼ਲੀਆ ਦਾ ਸ਼ੀਰਾਜ਼ਾ ਬਿਖਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਚੁੰਗੜੇ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਣਗੇ।

(ਅਬਦੁਲਾ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਅਬਦੁਲਾ—ਭਾਈ ਜਾਨ, ਇਹ ਸ਼ਖ਼ਸ ਬੜਾ ਮਗ਼ਰੂਰ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਇਨਕਸਾਰ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਇਨਕਸਾਰੀ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਗੋਲੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਉਪਰੋਂ ਮਿੱਠੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜ਼ਹਿਰ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਤਕੜੇ ਅਮੀਰਾਂ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਵਲ ਇਸ ਲਈ ਭੇਜੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਉਥੇ ਰੁੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਵਿਚ ਦਬਲ ਦੇਣ ਦਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲੇ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਭਾਈ ਜਾਨ. ਤੁਹਾਡਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ੋਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਸਕੇਗਾ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—(ਜ਼ਰਾ ਸੋਚ ਕੇ) ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਹੁਣ ਇਕਦਮ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਬਣਨ ਦੇ ਖਾਬ ਲੈਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦਿੱਲੀ ਔਰ ਕਾਬਲ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਕਿਸੇ ਕਾਫ਼ਿਰ ਨਾਲ ਤਾਕਤ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ। ਅਸੀਂ ਹਰ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੋਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਮੁਗ਼ਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਖ ਲੋਕ ਮਰਹਟਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵਧੇਰੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹਨ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਪਰ ਇਹ ਲੜਾਈ ਫ਼ਸਾਦ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੰਮ ਕੇ ਕਿਸੇ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖ ਸਕਦੇ। ਦੋ ਵਾਰੀ ਲਾਹੌਰ ਤਕ ਉਪੜੇ ਹਨ ਔਰ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਖਾੜ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਪਰ ਇਹ ਲੁਕਣਮੀਚੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਕਦੋਂ ਤਕ ਖੇਡ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸਾਰ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਲਗ ਪਏ ਹਨ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਆਸਾਰ ਕੀ ਹਨ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਲੋਕ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕਹਿ ਚੁਕੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਫ਼ਰੀਕ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਰਾਜ਼ੀਨਾਮਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਸਾਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਗਮ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ। ਹਾਲੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਖੁਦ ਮੁਖ਼ਤਾਰ ਹਕੂਮਤ ਦੀ ਹਵਸ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਹ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਥੋੜੀਆਂ ਰਿਆਇਤਾਂ ਲੈ ਕੇ ਮੰਨ ਜਾਣਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੁਗ਼ਲ ਹਕੂਮਤ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀ ਰਾਜਿਆਂ ਵਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਾਕਤ-ਵਰ ਹੈ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਠੀਕ ਹੈ, ਭਾਈ ਜਾਨ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਗਮ ਉਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰ ਜ਼ੋਰ ਪਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਖ਼ਿਰ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਾਡੇ ਰਹਿਮ ਉਤੇ ਹੀ ਮੁਕੀਮ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬੜੇ ਚਿਰਾਂ ਤੋਂ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਮੁਗ਼ਲੀਆ ਸਲਤਨਤ ਦਾ ਨਮਕ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਜ਼ਰਤ ਬੇਰਕਤ ਸ਼ਾਹ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬੇਗਮ ਦਾ ਵੀ ਉਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਵਕੀਲ ਹੈ। ਉਸ

ਦੇ ਵਸੀਲੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਬੋਗਮਾਂ ਇਥੇ ਆਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾ ਭੇਜਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਗੋਲੀ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਸਨੂੰ ਮਾਸ ਦੀ ਬੋਟੀ ਵੀ ਦਿਖਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਬਾਹਰ ਗੁਲਗੁਲਾ)

ਅਬਦੁਲਾ—ਲਓ ਭਾਵੇਂ ਮੁਨਸ਼ੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਹੀ ਆ ਗਏ ਹਨ।

(ਪਹਿਲੇ ਵਾਕਰ ਉਠਾ ਕੇ ਸੋਹਨ ਵਿਚੋਂ ਲੰਘ ਕੇ ਡਿਉਚੀ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੁਲਵਾ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੋਇਆ ਨਾਲ ਕਲਾਮ ਕਲਾਮ ਕਰਦਾ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।)

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—(ਉਠ ਕੇ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਗੋਇਆ ਨਾਲ ਹੱਥ ਮਿਲਾਂਦਾ ਹੈ) ਸਲਾਮ-ਲੈਕਮ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ, ਖੁਸ਼ ਆਮਦੀਦ।

(ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਵਾਲੇਕਮ ਸਲਾਮ ਕਹਿ ਕੇ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਤੇ ਅਬਦੁਲਾ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਤਕੀਆ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਫਰਮਾਈਏ, ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਕੈਸੇ ਯਾਦ ਫਰਮਾਇਆ ਬੰਦਾ ਨੂੰ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—(ਮੁਸਕਰਾ ਕੇ) ਸਭ ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਹੈ ਜੋ ਖੁਦਾ ਵਾਕਰ ਤੁਸੀਂ ਯਾਦ ਆ ਗਏ ਹੋ। ਤੁਹਾਡੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਤੇ ਸਾਡੇ ਸਾਰਿਆ ਦੀ ਨੀਂਦ ਹਰਾਮ ਕਰ ਛੱਡੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਹਾਂ, ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਖਲਲ ਮਚਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਮੁਨਸ਼ੀ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਆਜਹਾਨੀ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਿੱਘੇ ਦੋਸਤ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਾਜਵਰੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੱਖ ਵਿਚ ਲੜੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਤਾਇਆ, ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਗੁਦਾਵਰੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਬਾਕੀ ਜਿੰਦਗੀ ਖੁਦਾ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਲਈ ਡੇਰਾ ਬਣਾ ਕੇ ਬੈਠੇ। ਫਿਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋਣੀ ਵਰਤ ਗਈ, ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੁਤਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਇਧਰ ਆ ਕੇ ਮੁਲਕਗੀਰੀ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਪੈ ਗਏ। ਆਪ ਨੂੰ ਜੋ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—(ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਸੀਂ ਇਸ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਖਦੇ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਾਰਾ ਪਾ ਦਿਓ, ਇਉਂ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।

ਅਬਦੁਲਾ—(ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ) ਹੈ, ਮੁਨੱਸੀ ਸਾਹਿਬ, ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ? ਤਾਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਾਰਾ ਪੰਥ ਇਕ ਬਹੁਰੂਪੀਏ ਮਗਰ ਲੱਗਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਬਹੁਰੂਪੀਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ, ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਣੀ ਸਾਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਦਕਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਦੇ ਸਿੱਖ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆ ਮਿਲਣਗੇ। ਸੋ ਇਵੇਂ ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਭੇਜਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਸਰਬਰਾਹ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਇਵੇਂ ਸੁਣਦੇ ਹਾਂ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਸੂਰਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਾਲੀ ਹੀ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਤੁਹਾਡੇ ਆਦਮੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਜੰਗ ਵਿਚ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਲੜਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮੁਖਾਲਿਫ ਸਾਰੇ ਇਕੋ ਸ਼ਕਲ ਦੇ ਲਗਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਸਹਿਮੇ ਹੋਏ ਵੀ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਚਲੋ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸਰਬਰਾਹ, ਹੁਣ ਇਹ ਝਗੜਾ ਨਿਬੇੜਿਆ ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਨਿਬੇੜੇ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਸਾਡੇ ਕੋਲ, ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ ਕਿਹੜੀ ਤਾਕਤ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਕੀ ਸੂਰਤ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਇਸ ਦੇ ਨਿਬੇੜੇ ਲਈ?

ਅਬਦੁਲਾ—ਆਪ ਸਭ ਸੂਰਤ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹੋ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਅੱਛਾ, ਫਰਮਾਓ, ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਮੁਨੱਸੀ ਸਾਹਿਬ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਕੀ ਖਿਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ? ਉਹ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਕਰ ਇਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—(ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ) ਜਜ਼ਾਕ ਅੱਲਾਂ, ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਜਿਹੇ ਕੁਫਰ ਨੂੰ

ਆਪਣੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਲਿਆ ਸਕਦੇ ਹਨ ?

ਅਬਦੁਲਾ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਿਰ-ਕਢ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਭਿਜਵਾ ਦਿਓ ਕਿ ਇਹ ਆਦਮੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਇਤਨਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਨਿਬੜ ਜਾਏਗਾ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਅਸੀਂ ਝਗੜਾ ਨਿਬੜਨ ਲਈ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ। ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣਗੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਤੇ ਹਿਮਾਚਲ ਦੇ ਰਾਜਿਆਂ ਕੋਲ ਚਾਕਰ ਰਖਵਾ ਦਿਆਂਗੇ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਹਾਂ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਗੱਲ ਸਿੰਘਾਂ ਲਈ ਵੀ ਬਹੁਤ ਫ਼ਾਇਦੇਮੰਦ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਖਿਰ ਉਹ ਲੜਾਈ ਭੜਾਈ ਨਾਲ ਕੋਈ ਮੁਸਤਕਿਲ ਹਕੂਮਤ ਤਾਂ ਕਾਇਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਸਾਡੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਢਿਆ ਹੈ। ਸਰਹਿੰਦ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰੀ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਉਹ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਲੈ ਸਕੇ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਉਹ ਮੂਰਖਾਂ ਵਾਕਰ ਲੜਦੇ ਹਨ, ਬਹੁਤ ਨੁਕਸਾਨ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ਔਰ ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਬਹੁਤ ਵਹੀਰ ਇਕੱਠੀ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੋਈ ਇਲਾਕਾ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਮੁੜ ਮੁੜ ਸੈਂਕੜੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਮਰਵਾਈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫ਼ਾਇਦਾ ਉਠਾਂਦੇ ਹਨ ਲੁਟੇਰੇ, ਡਾਕੂ, ਧਾੜਵੀ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਇਹ ਸ਼ਾਹੀ ਖਾਨਦਾਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚ ਪੁਸ਼ਤਾਂ ਤੋਂ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਰਵਾਦਾਰੀ, ਮੈਂ ਕਹਾਂਗਾ ਦੋਸਤੀ, ਉਤੇ ਬਹੁਤ ਬੋਝ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਈ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਅਸੀਂ ਔਰਤ ਜ਼ਾਤ ਦੀ ਇਜ਼ਤ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਫਿਰ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਜ਼ਰਤ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਇਤਨੀ ਦੋਸਤੀ ਸੀ ਪਤਨੀ ਹਨ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਪਰ ਜੇ ਇਹ ਫ਼ਕੀਰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ?

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਤੈਥਾ, ਤੈਥਾ, ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਮੇਰੇ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਤੋਂ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਉਹ ਸਬੂਤ ਕੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਬੂਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਉਹ ਸਬੂਤ ਇਹ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਮੁਨਸ਼ੀ ਸਾਹਿਬ, ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਸਾਡੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਸੁਲਹ ਕਰਾ ਦੇਣ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਹਿਲਾ ਦੀ ਹੈਸੀਅਤ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਸੁਲਾ ਕਰ ਲੈਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਰ ਭੇਜਣ।

ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ—ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬਾਨ, ਤੁਸਾਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਰਾਸ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਖੋਜ ਤਜਵੀਜ਼ ਦੱਸੀ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਭਿਜਵਾਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਪਰਦਾ

ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ।

ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ। ਮੈਂ ਇਹ ਉਮੀਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਕਿ ਮਾਤਾ ਜੀ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁਲਹ ਕਰ ਦੇਣਗੀ।

ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਸੰਨ 1716 (ਸਵੇਰ ਦਾ ਵੇਲਾ)

(ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਜਿਥੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਕੁ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਨਵਾਬ ਅਬਦੁ ਸਮਦ ਖਾਨ, ਸੂਬੇਦਾਰ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਹੋਰ ਸਹਾਇਕਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਝਗੜ ਰਹੇ ਹਨ।)

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਅੱਗੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰ ਕਰ ਹਾਰ ਗਏ, ਪਰ ਆਪ ਨੇ ਸਾਡੀ ਇਕ ਨਾ ਮੰਨੀ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—(ਕ੍ਰੋਧ ਵਿੱਚ)—ਕੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਦੇ ਸੋ ਤੁਸੀਂ ? ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆਏ ਸੋ, ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਕੈਦਣ ਤੋਂ। ਕੀ ਮੈਂ ਉਸ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨੂੰ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਬੇਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ?

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਆਪ ਨੂੰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਸੀ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਸਾਬੀ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਹੋਣਾ ਸੀ ? ਤੇ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚ ਜਾ ਬੈਠਦਾ, ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿੱਚੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ ?

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਸਾਡੇ ਉਤੇ ਹੁਕਮ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਵੀ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਰਾਜ ਹੀ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਤੁਸੀਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਲੈਂਦੇ ਮੁਗਲ ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ ਮੇਰਾ !
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੁਗਲ ਆਪਣੀਆਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਥਾਣੇਦਾਰ, ਸ਼ਿਕਦਾਰ ਤੇ
 ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਮੁਕਰਰ ਕਰ ਲੈਣ ਦਿੰਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਪਰਜਾ ਤੋਂ
 ਮਾਮਲਾ ਉਗਰਾਹੁੰਦੇ ?

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਇੰਨੇ ਝੰਡਟ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਮਤਲਬ, ਤੁਸੀਂ ਮਹੰਤ ਬਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਡੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠਦੇ ਤੇ ਜਾਗੀਰਾਂ
 ਲੈਂਦੇ, ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ, ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੋ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਚੜ੍ਹਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ
 ਉਤੇ ਗੁਲਫ਼ਰੇ ਉੜਾਂਦਾ ।

(ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਇਸ ਤਨਜ਼ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ
 ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹ ਸ਼ਿਰ ਨੀਵਾਂ ਸੁਟ ਕੇ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ
 ਹੈ ।)

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਬੌੜਾ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ)—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿ ਲਵੋ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਭਾਵ, ਅਸੀਂ ਫਿਰ ਸਾਧੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ, ਸਿਪਾਹੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ । ਜੇ ਸਾਧੂ
 ਬਣਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਖਾਲਸਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਕਿਉਂ ਛੱਡਦਾ ? ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ,
 ਹੁਣ ਸਾਧੂ ਬਣਿਆ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ । ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਸਾਧੂ ਵੀ ਨਹੀਂ
 ਸੀ ਬਣਨ ਦੇਣਾ । ਤੁਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਮਹੰਤ ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਡੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ
 ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੁਭ ਗਈ ਹੈ)—ਅਸੀਂ ਵੀ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਹੰਤ ਨਹੀਂ
 ਬਣੇ, ਜੇ ਆਪ ਨੇ ਸਾਧੂ ਬਣਨਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਤਰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਹੰਤ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ
 ਬੈਠਾ ?

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਖਿੜ ਕੇ)—ਆਪ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪੁਤਰ ਦਾ ਸਿਹਣਾ ਨਾ ਦਿਓ । ਮੈਂ ਤਾਂ
 ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮਰਦਾ ਮਾਰਦਾ ਹੀ ਇਥੇ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਫਸਿਆ ਹਾਂ । ਤੇ
 ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰਨ ਦੀ ਸਲਾਹ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲੋਂ
 ਦੇ ਵਾਰੀ ਕੀਤਾ । ਇਥੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਨਾ ਬੈਠੋ ਰਹੀਏ, ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਮੁਗਲਾਂ
 ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਕਟਦੇ ਚੀਰਦੇ ਫਿਰ ਪਠਾਨਕੋਟ, ਜੰਮੂ ਵਲ ਨਿਕਲ ਜਾਈਏ ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੁਣ ਸਿੰਘ ਥੱਕੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਅਸੀਂ ਸਰਦੇ ਮਾਰਦੇ
 ਹੀ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਮੁੜੇ ਹਾਂ । ਜੇ ਤੁਹਾਡਾ ਪੁਤਰ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੰਘ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਲਾਹੌਰ ਨੂੰ ਸਰ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੂਹਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਕੁਝ ਥਾਈਂ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀਆਂ ਫੌਜਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਭਖ ਕੇ)—ਇਹ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਨੇ ਸਾਡੇ ਤੇ ਨਿਰੱਕ ਤੁਹਮਤਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਬਾਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਹੋਰ ਭਖ ਕੇ)—ਕੀ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋ ? ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਸਾਜ਼ਬਾਜ਼ ? ਆਪ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਆਪ ਤੋਂ ਕੀ ਗੱਲਾਂ ਅਖਵਾ ਰਹੇ ਹਨ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਚਿਠੀ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਵਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ (ਚਿਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ)—ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਦਗੋਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਹੜੀ ਹੈ ? ਮੁਗਲ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂ, ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇਣਗੇ। ਤੇ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇਣ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਇਥੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਕੀ ਕਰੋਗੇ ?

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਮੈਂ ਉਤਨਾ ਚਿਰ ਇਥੇ ਲੜਦਾ ਰਹਾਂਗਾ, ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਆਪ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨਾਲ ਜੰਮੂ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇਣਗੇ ? ਉਹ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਘੇਰਾ ਚੁਕਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਆਨੰਦਪੁਰ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਖੇਡਦੇ ਹਨ, ਸਾਨੂੰ ਥੋੜੇ ਥੋੜੇ ਹੋ ਕੇ ਇਥੋਂ ਨਿਕਲਣ ਨੂੰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਥੋੜਿਆਂ ਥੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਲੈਣ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਆਪ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਆਨੰਦ ਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੀ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੇ ਮੈਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤਾਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਕਰੇ ਬਣ ਕੇ ਮੇਰੇ ਉਤੇ ਝਪਟ ਪੈਣਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਕਲਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਾਂਗੇ, ਆਪ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਨਿਕਲਣਾ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਉਹ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਭੰਗ ਦੇ ਭਾੜੇ ਮਾਰੇ ਜਾਣਗੇ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਚੰਗਾ ਫਿਰ, ਮੈਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਨਿਕਲਦਾ ਹਾਂ।
ਜੇ ਮੁਗਲ ਸਾਡਾ ਰਾਹ ਰੋਕਣਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ
ਸਫਾਂ ਕੱਟ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਅੱਛਾ, ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ
ਨਿਕਲ ਜਾਓ। ਅਸੀਂ ਪਿਛੋਂ ਦੇਖ ਲਵਾਂਗੇ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਕੀ ਬਣਦੀ ਹੈ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਪਰ ਹੁਣ ਕਰੀਏ ਕੀ? ਨਾ ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਨਿਕਲਦੇ ਹੋ ਤੇ ਨਾ ਸਾਨੂੰ
ਨਿਕਲਣ ਦਿੰਦੇ ਹੋ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਕਰੀਏ ਕੀ, ਤੁਸੀਂ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜੋ ਕਿ ਉਹ ਦੋ ਚਾਰ
ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਇਕੱਠੇ ਕਰਕੇ ਇਧਰ ਮੁਗਲਾਂ ਦੇ ਪਿਛਿਓਂ ਦੀ ਆ ਜਾਵੇ।
ਅੰਦਰੋਂ ਅਸੀਂ ਮਰਦੇ ਮਾਰਦੇ ਨਿਕਲਾਂਗੇ ਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਉਹ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ
ਅਲੜਾਵੇ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਮੈਂਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਇਤਨੇ ਜੋਗਾ ਹੈ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਉਹ ਕਿਤਨੇ ਜੋਗਾ ਹੈ? ਜਾਗੀਰ ਲੈ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੈਠਣ ਜੋਗਾ?

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਜੇ ਅਸੀਂ ਇਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਨਿਕਲ ਸਕੇ ਤਾਂ, ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਸ ਨੂੰ
ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਜਗੀਰਾਂ ਤੇ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਜੇ ਉਹ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਤਾਂ ਮੈਂ
ਕੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹਾਂ?

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਰਲ ਜਾਓ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਕਿਸੇ ਕੁਮਕ
ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰਹੇ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਫਤਹ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਉਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਸਾਡਾ ਸਾਥੀ ਹੈ,
ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਾਡਾ ਸਾਥੀ ਹੀ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼ ਨੂੰ
ਮੰਨ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਜਾਣ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਪੰਜ ਸੌ ਸਿੰਘਾਂ
ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਤੇ ਫਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕੁਮਕ ਲੈ ਕੇ
ਇਧਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਆਣ, ਤਦੋਂ ਤਕ ਅਸੀਂ ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਲੜਦੇ ਮਰਦੇ ਰਹਾਂਗੇ।

ਬਾਜ ਸਿੰਘ—ਜਿਵੇਂ ਆਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ।

ਫਤਹ ਸਿੰਘ—ਬਾਵਾਂ ਜੀ ਤਾਂ ਇਹੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਿਓ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ—ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੋ, ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ। ਮੈਂ ਬਾਹਰ
ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵਾਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਗੁਰੂ
ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ੂ ਮੈਂ ਪਿਛੋਂ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਉਤੇ ਝਪਟਾਂਗਾ।

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਅੱਡਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਮਰਥਾ ਬਖਸ਼ੇ। ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਹੜੇ ਪੰਜ ਜੋ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬਾਹਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਫ਼ਬੰਦ ਕਰ ਲਓ।

(ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਉਠ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੱਥੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫ਼ ਬਣਾ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੰਚ ਉਤੇ ਕੇਵਲ ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਇਹ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੰਦੇ ਹੀ ਦਿਖਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਮੁੜ ਕੇ ਆ ਕੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਗੋਡੀ ਹੱਥ ਲਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਬੁਲਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਿਛੋਂ ਇਹ ਤਿੰਨ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ' ਬੁਲਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਪਰਦਾ

ਵਿੱਲੀ ਲਾਲ ਕਿਲਾ, ਮਾਰਚ 1716 ਸਮਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪਹਿਰ

(ਫ਼ਰੂਬਸੀਅਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨਿ ਖ਼ਾਸ। ਵਜ਼ੀਰ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ, ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਤੇ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ। ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਹਿੰਦੂ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਉਮਰ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਸਾਲ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਇਸਤ੍ਰੀ, ਉਮਰ ਪੰਦਰਾਂ ਕੁ ਸਾਲ, ਆਈਆਂ ਹਨ। ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਉਹਨਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੀ ਮਸਨਦ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜੀਆਂ ਹੋ ਜਾਣ ਲਈ ਆਖਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਇਵੇਂ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਤ੍ਰਿਪ ਤ੍ਰਿਪ ਡਿਗਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹਾਹੁਕੇ ਵੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਫ਼ਰੂਬਸੀਅਰ—(ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਵਲ ਝੁਕ ਕੇ) ਸ਼ਯੱਦ ਸਾਹਿਬ, ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਕੌਣ ਹਨ? ਇਹ ਕੀ ਫ਼ਰਿਆਦ ਲੈ ਕੇ ਆਈਆਂ ਹਨ?

(ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਔਰਤਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਕੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ—ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹਿ ਹਿੰਦ, ਬੁਲੰਦ ਇਕਬਾਲ, ਸਾਹਿਬਿ ਜਾਹ, ਇਹ ਔਰਤ ਲਾਹੌਰ ਸੂਬੇ ਵਿਚੋਂ ਆਈ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਨਵਾਂ ਵਿਆਹਿਆ ਪੁਤਰ, ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਗਣਾ ਹਾਲੀ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥ ਉਤੇ ਹੀ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤ ਸੌ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਔਰਤ ਉਸ ਦੀ ਮਾਸੂਮੀਅਤ ਬਾਰੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। (ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਮੌਢੇ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦਾ ਹੈ।)

ਇਸਤ੍ਰੀ—(ਹਾਹੁਕੇ ਭਰਵੀਂ ਹੋਈ) ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ, ਆਪ ਦਾ ਇਕਬਾਲ ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਦੂਣਾ ਸਵਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫਸਿਆ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਬੇਗੁਨਾਹ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਰੀਕ ਨੇ ਚੁਗਲੀ ਖਾ ਕੇ ਫੜਵਾ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਦਾ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਵਿਆਹ ਹੋਏ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਏ, ਇਹ ਲੜਕੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦੀ ਵਹੁਟੀ ਹੈ। ਜੇ ਸਾਡੀ ਅਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੇਰਾ ਪੁਤਰ ਧਰਮਾ ਬਾਗੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਅਵਾਣੀ ਨੂੰ ਵਿਧਵਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਾ ਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਨਪੁਤਰੀ ਹੋਣ ਤੋਂ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ, ਆਪ ਨੇ ਇਸ ਔਰਤ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਆਪ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ—ਜੀ ਹਾਂ, ਇਹ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ਮੇਰੇ ਭਾਈਚਾਰੇ ਵਿਚੋਂ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਇਹ ਸਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ?

ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ—ਮੇਰਾ ਯਕੀਨ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਚ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ।

(ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਲ ਝੁਕ ਕੇ ਧੀਮੇ ਜਿਹੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਸਯੱਦ ਸਾਹਿਬ, ਆਪ ਦਾ ਕੀ ਖਿਆਲ ਹੈ ?

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ, ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹਾਂ ਦੀ ਖਸਲਤ ਹੈ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—(ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਚੂਲੀ ਛੱਡੀ ਦੀ ਹੈ।) ਮਾਫ਼ ਕੀਆ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਨੇ ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿਚ ਲਿਟਵਾ ਦਿਓ।

(ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਨੇ ਸਯੱਦ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬੁਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਦੀਵਾਨ ਖ਼ਾਸ ਦੇ ਇੱਕ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਉਹਨਾਂ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜੇ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਥਕੜੀਆਂ ਲਾ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਲਿਆਏ ਹਨ। ਉਹ ਸਿਪਾਹੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੀਵਾਨ ਖ਼ਾਸ ਦੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਉਤੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਯੱਦ ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਬੁਲਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)

ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ—(ਲੜਕੇ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ) ਕਾਕਾ, ਤੈਨੂੰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਨੇ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇਰੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਵਹੁਟੀ ਦੀਆਂ ਫਰਿਆਦਾਂ ਸੁਣ ਕੇ।
ਅੱਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਉਤੇ ਡੰਡੋਤ ਕਰ।

ਧਰਮ ਸਿੰਘ—(ਭਵੰਤਰਿਆ ਜਿਹਾ) ਮੈਨੂੰ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਮੈਂ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੰਘ ਹਾਂ। ਇਹ ਔਰਤ ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਨਹੀਂ। ਮੇਰੀ ਮਾਤਾ ਤਾਂ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇਵਾਂ ਹੈ। ਇਹ ਦੂਜੀ ਔਰਤ ਮੇਰੀ ਵਹੁਟੀ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਹਾਲੀ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਣਾ ਹੈ, ਮੌਤ ਨਾਲ। ਛੇਤੀ ਕਰੋ ਮੇਰਾ ਮੌਤ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰੋ।

(ਸਭ ਚੈਰਾਨ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਉਚੀ ਉਚੀ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਦੀਵਾਨ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਣ ਕੀ ਕਰੀਏ ?
(ਦੀਵਾਨ ਰਤਨ ਚੰਦ ਸਿਰ ਸੁਟ ਕੇ ਖੜੋਤਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲੈ ਜਾਣ ਲਗਦੇ ਹਨ।)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਅਗਰ ਇਹ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਚਾਂਹਦਾ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਉਣ ਦਿਓ।

(ਸਿਪਾਹੀ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਮਾਤਾ ਤੇ ਪਤਨੀ ਵੀ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰਦੀਆਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ ਪਿਛੇ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਪਰਦਾ

ਦਿੱਲੀ 25 ਫਰਵਰੀ 716

(ਸ਼ਹਿਨਸ਼ਾਹ ਫਰੁਖਸੀਅਰ ਦਾ ਦੀਵਾਨ) ਖ਼ਾਸ। ਦੋਵੇਂ
ਸਯੱਦ ਭਾਈ, ਇਤਮਾਦੁਦ ਦੌਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ
ਖ਼ਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ।)

ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ, ਆਪ ਦੇ ਬਾਗ਼ੀ ਬੰਦਾ ਦਾ ਜਲੂਸ ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ
ਚਲਕੇ ਅਸਗ਼ਰਾਬਾਦ ਤਕ ਤੇ ਅਸਗ਼ਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਚਲ ਕੇ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ
ਤਕ ਬੜੀ ਸ਼ਾਨੋਂ ਸ਼ੌਕਤ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ
ਨੂੰ ਬਾਸਾਂ ਉਤੇ ਟੰਗ ਕੇ ਗੱਡਿਆਂ ਉਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ
ਗੱਡਿਆਂ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਇਕ ਹਾਥੀ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਸਜਿਆ ਧਜਿਆ ਇਕ ਲੱਹੇ ਦੇ
ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਸਿਰ ਉਤੇ ਸੌਨੇ ਦੇ ਧਾਗੇ ਨਾਲ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਲਾਲ
ਦਸਤਾਰ ਤੇ ਤਨ ਤੇ ਕਿਰਮਚੀ ਜ਼ਰਬਫਤ ਦਾ ਚੋਗਾ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਸੌਨੇ ਦੇ
ਅਨਾਰੀ ਫੁਲ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਖੜਾ ਸੀ ਮੇਰਾ ਇਕ ਤੂਰਾਨੀ
ਮੁਗ਼ਲ ਜ਼ਰਾਹ ਬਕਤਰ ਪਹਿਨੀ, ਹੱਥ ਵਿਚ ਨੰਗੀ ਤਲਵਾਰ ਪਕੜੀ। ਉਸ ਦੇ
ਪਿਛੇ ਸੱਤ ਸੌ ਚਾਲੀ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀ ਅਲਾਣੇ ਉਠਾਂ ਉਤੇ ਦੋ ਦੋ ਦਾ ਕਚਾਵਾ
ਬਣਾ ਕੇ ਭੇਡਾਂ ਦੀਆਂ ਖੱਲਾਂ ਤੇ ਕਲੰਦਰਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਟੋਪੀਆਂ, ਇਕ ਹੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਲਟਕਦੇ ਇਕ ਸ਼ਕੰਜੇ ਵਿਚ ਜਿਸ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਦਾ
ਕੋਈ ਇਮਕਾਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੇ ਇਸ ਜਲੂਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਸੀ ਆਪ ਦਾ
ਖ਼ਾਦਿਮ, ਮੇਰਾ ਬੇਟਾ ਕਮਰੂ ਦੀਨ ਖ਼ਾਨ ਬਹਾਦਰ ਤੇ ਦਾਮਾਦ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ
ਬਹਾਦਰ। ਅਸਗ਼ਰਾਬਾਦ ਤੋਂ ਲਾਹੌਰੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤਕ ਕਈ ਮੀਲ ਦੇ
ਫ਼ਾਸਲੇ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਰਈਅਤ ਖੜੀ ਸੀ ਜਿਹੜੇ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤਮਾਸ਼ੇ ਤੇ
ਜਲਸੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਤੇ ਉਹਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਦੁਰਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ
ਖੁਸ਼ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਤਾਂ ਇਹ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਮਨਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ
ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਦੀਨ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਉਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਰਾਂਜੋਂ ਮਲਾਲ ਦਾ
ਨਿਸ਼ਾਨ ਤਕ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚੋਂ ਬੜੇ ਉਚੇ ਤਰੰਨਮ

ਨਾਲ ਭਜਨ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਮ ਰਈਅਤ ਉਤੇ ਤੇ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਉਤੇ ਕੀਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਸਿਤਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਢੀਠਤਾਈ ਨਾਲ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਉਹ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਣਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੁਰੂ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਾਮ ਸਿੰਘ, ਕੌਰ ਸਿੰਘ, ਨਿਗਾਹੀਆ ਸਿੰਘ, ਚੂਹੜ ਸਿੰਘ, ਧਰਮ ਸਿੰਘ, ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਵਗੈਰਾ ਨੂੰ ਇਬਰਾਹੀਮ-ਉਦ-ਦੀਨ ਖਾਨ ਮੀਰ ਆਤਿਸ਼ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪੋਲਿਆ ਦੇ ਕੈਦਖਾਨੇ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਔਰਤ, ਉਸ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਲਾਂ ਫਰਜੰਦ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਾਈ ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਖਾਨ ਨਾਜ਼ਿਰ ਹਰਮ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਾਕੀ ਛੇ ਸੌ ਚੁਰੰਨਵੇਂ ਨੂੰ ਸਰਬਰਾਹ ਖਾਨ ਕੋਤਵਾਲ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—(ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ) ਸਯਦ ਸਾਹਿਬ, ਜਲੂਸ ਤਾਂ ਸਚਮੁਚ ਦੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ—ਹਜਰਤਿ ਆਲੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੜੀ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜੇ ਹਥਿਆਰ ਸਾਡੇ ਕਾਬੂ ਆਏ ਹਨ, ਉਹ ਦੀ ਫਹਰਿਸ਼ਤ ਦਿਉਂ ਹੈ :

ਤੱਲਵਾਰਾਂ—1000

ਚਾਲਾਂ—278

ਤੀਰ ਕਮਾਨ—173

ਤੋੜੇਦਾਰ ਬੰਦੂਕਾਂ—180

ਜਮਧਾਰ—114

ਕਰਦਾਂ—217

ਅਸ਼ਰਫ਼ੀਆਂ—23

ਰੁਪਏ—600

ਸੋਨੇ ਦੇ ਗਹਿਣੇ—ਕਲੀਲ ਤਾਦਾਦ।

ਅਬਦੁਲਾ—ਮਰਦੂਦਾਂ ਪਾਸੋਂ ਹਥਿਆਰ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਲੀਲ ਮਿਲਿਆ ਹੈ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ—ਨੌ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਮੁਹਾਸਿਰ ਦੌਰਾਨ ਹਥਿਆਰ ਬਹੁਤੇ ਟੁਟ ਭਜ ਗਏ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਖਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਚੌਰੀ ਛਿਪ ਰਸਦ ਵਗੈਰਾ ਬਾਹਰੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੌ ਸੌ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਜਹੰਨਮ ਨੂੰ ਪੁਚਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਹਾਂ, ਜਿਹੜੇ ਆਪਣੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਤੋਂ ਤੋਬਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਾ ਦੇ ਜ਼ਾਬਤੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਫ਼ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਤੇ ਉਸਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਹਾਲੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤਕ ਕੈਦ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਬਦਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਜੁਲਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਜਿਉਂਦੇ ਜੀ ਵੀ ਪਾ ਲੈਣ।

ਅਬਦੁਲਾ—(ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ ਵਲ ਝੁਕ ਕੇ) ਹੁਣ ਇਨਾਮਾਂ ਇਕਰਾਮਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਵੀ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਇਸ ਫ਼ਤਹਿ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ ਇਨਾਮਾਂ ਇਕਰਾਮ ਇਨਾਇਤ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫ਼ਹਿਰਿਸਤ ਇਹ ਹੈ :

ਇਤਮਾਦੁਦੌਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖ਼ਾਨ—6 ਖਿਲਤ, ਇਕ ਹੀਰੇ ਜੜਤ ਕਲਗੀ, ਇਕ ਅਰਬੀ ਨਸਲ ਦਾ ਘੋੜਾ ਸਣੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਕਾਠੀ।

ਕਮਰੁਦੀਨ ਖ਼ਾਨ—ਇਕ ਖਿਲਤ, ਇਕ ਹੀਰੇ ਜੜਤ ਕਲਗੀ, ਇਕ ਘੋੜਾ ਤੇ ਇਕ ਹਾਥੀ।

ਜ਼ਕਰੀਆ ਖ਼ਾਨ—ਉਹ ਹੀ।

(ਸਾਰੇ ਅੱਗੇ ਆ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੋਂ ਇਹ ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ)।

ਅਬਦੁਲਾ—ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬਹੁਤ ਮੁਬਾਰਕਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹਾਂ। ਇਹ ਸਭ ਬਹਾਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਨਾਮਾਂ ਇਕਰਾਮਾਂ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪੂਰੇ ਹੱਕਦਾਰ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ—ਅਸੀਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਹਾਦਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁਬਾਰਕਬਾਦ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਇਕ ਪੰਕਤੀ ਵਿਚ ਖੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਅੱਧੇ ਝੁਕਾ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਸਲਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੇ ਹਨ।

ਹੁਸੈਨ ਅਲੀ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਉਸ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਿਲਹਾਲ ਕਤਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਮੁਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਿਪਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦੇਣ।

ਪੁਰਦਾ

ਦਿੱਲੀ 19 ਜੂਨ 1716 ਸਮਾਂ ਦੁਪਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ

(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ, ਉਸ ਦੀਪਤਨੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ: ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਆਲੀ ਸਿੰਘ, ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਬਖਸ਼ੀ ਤੇ ਹੋਰ ਕੁਲ ਛੱਬੀ ਸਿੱਖ ਹਥਕੜੀਆਂ ਤੇ ਬੇੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤੇ ਅਮੀਰਾਂ ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਕਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਿਰ ਉਤੇ ਜ਼ਰੀਦਾਰ ਲਾਲ ਪੱਗ ਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰਬਫਤ ਦਾ ਚੋਗਾ ਹੈ।

ਸਥਾਨ ਕੁਤਬ ਮੀਨਾਰ ਦੇ ਕੋਲ ਖਵਾਜਾ ਕੁਤਬੁਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਦੇ ਮਕਬਰੇ ਕੋਲ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਜ਼ਮੀਨ ਉਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਕਾਜ਼ੀ—ਗੁਰੂ, ਤੂੰ ਜੋ ਰਿਆਇਆ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਤਬਾਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਕਤਲੋ ਗਾਰਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਭ ਮਾਫ਼ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੀ ਜਾਨ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕੰਮ ਕਾਜ ਵਿਚ ਵੱਡਾ ਅਹੁਦਾ ਦਿਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਤੂੰ ਕੁਫ਼ਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇਂ। ਤੇਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਉਤੇ ਮਾਫ਼ੀ ਦਿਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਉਚ ਉਹਦੇ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਇਹ ਇਸਲਾਮ ਕਬੂਲ ਕਰਨ। ਕਿਉਂ, ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਐਵੇਂ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਾ ਗਵਾਓ। ਸਾਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਦਿਓ।

ਦੂਜੇ ਛੱਬੀ ਦੇ ਛੱਬੀ ਸਿੱਖ—ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ, ਕਦਾਚਿਤ ਨਹੀਂ। ਅਸੀਂ ਮਰਨ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਾਂ ਪਰ ਆਪਣਾ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗੇ। ਸਿਰ ਦੇਂਗੇ ਸਿਰੜ ਨਾ ਦੇਂਗੇ।

(ਕੁਝ ਪਲਾਂ ਲਈ ਚੁੱਪ ਵਰਤ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਤਮਾਦੁ-
ਦੇਲਾ ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ
ਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਵਲ ਦੇਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
ਅੱਖਾਂ ਨਹੀਂ ਝਮਕਦਾ ਤੇ ਸ਼ਾਂਤ, ਅਹਿਲ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ।)

ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ—ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਤਨੇ ਤਿੱਖੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ਾਂ ਵਾਲਾ ਤੇ
ਸ਼ਰੀਫ ਤੇ ਮਹੱਜ਼ਬ ਦੀਦਾਰ ਵਾਲਾ ਆਦਮੀ ਇਤਨੇ ਸੰਗੀਨ ਜੁਰਮਾਂ ਦਾ
ਮੁਰਤਕਿਬ ਹੋਵੇ। ਗੁਰੂ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਜੁਰਮਾਂ ਦਾ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈਂ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਮੈਂ ਦਸਦਾ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਹਾਕਮ ਇਤਨੇ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਹੋ
ਜਾਣ, ਨਿਆਇ ਦੇ ਮਾਰਗ ਨੂੰ ਛੱਡ ਜਾਣ ਤੇ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਸੱਦਦ ਕਰਨ
ਲਗ ਪੈਣ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਜਿਹੇ ਗਿਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਲਈ ਮੇਰੇ
ਵਰਗੇ ਬਾਧਕ ਨੂੰ ਭੇਜਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਦੁਸ਼ਟਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ
ਚੁਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਤੇਰੇ ਵਰਗਿਆਂ ਕੱਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਬਾਧਕ ਨੂੰ ਦੰਡ ਵੀ
ਦਿਵਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁਹੰਮਦ ਅਮੀਨ ਖਾਨ—ਜੇ ਹੁਣ ਵੀ ਤੇਰਾ ਵਸ ਚੱਲੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰੇਂ ?

ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ—ਮੈਂ ਤੁਰਕਾਂ ਤੇ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੀ ਦੁਸ਼ਟ ਕੌਮ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਾਹੌਰ,
ਮੁਲਤਾਨ ਤੇ ਅਟਕ ਤਕ ਸਫਾਇਆ ਕਰ ਦੇਵਾਂ।

ਇਕ ਹੋਰ ਅਮੀਰ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ, ਇਹ ਲੋਕ ਬੜੇ ਜ਼ਾਲਮ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਮੁਸ਼ੱਰਫ਼ ਬ ਇਸਲਾਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਇਕੋ ਹੈ,
ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦੇਣਾ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਮੈਂ ਸੁਣਿਆ ਹੈ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਉਹ ਬੜਾ ਦਲੇਰ ਹੈ ਤੇ
ਉਸ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਹਾਂ, ਮੈਂ ਹੀ ਉਹ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਹਾਂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਇਕ ਅਦਨਾ ਸੇਵਕ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਹਾਂ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ, ਹੁਣ ਕੋਈ ਦਲੇਰੀ ਦਿਖਾ।

ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ—ਮੇਰੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਉਤਾਰ ਦਿਓ, ਫਿਰ ਦੇਖੋ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਅੱਛਾ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਬੇੜੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿਓ।

ਨੂੰ ਹਰਮ ਖਿੱਚਾ । ਇਹ ਬਚੀਓਲ ਚਿੰਨ ਬਚੀਓਲ— ਪੰਨੀ ਇਛੋ ਤੇ ਇੱਕੋ ਸੁਝ
 15 ਖਰਸੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹਰੀ । ਇਹ (ਅਮੀਰ ਵਜ਼ੀਰ ਸਭ ਚੁਪ ਤੇ ਹੈਰਾਨ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਇਹ
 ਹੋਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿ ਹਥਕੜੀਆਂ ਨਾਲ ਬੱਝਾ ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ
 ਤੇ ਬਿਰਨੇ ਸੁਗਲ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੇ ਘੋਰਿਆਂ ਹੋਇਆਂ
 ਆਖਿਰ ਕੀ ਕਰ ਦਿਖਾਏਗਾ, ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੀਆਂ
 ਬੋੜੀਆਂ ਖੱਲੀ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਬਾਜ਼ ਸਿੰਘ
 ਝਪਟ ਕੇ ਆਪਣੇ ਉਦਾਲੇ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਉਤੇ
 ਹਥਕੜੀਆਂ ਸਮੇਤ ਹੀ ਝਪਟ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘੱਟੋ ਘੱਟ ਦੋ
 ਜਣਿਆਂ ਨੂੰ ਇਕ ਧੁੱਢੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਹੋਸ਼ ਕਰਕੇ ਡੇਗ
 ਦਿੰਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਬਹੁਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ
 ਕਾਬੂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਇਸ ਸਿਰਦੂਦਾ ਦੇ ਬੋੜੀਆਂ ਫਿਰ ਘਾ ਦਿਓ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੱਸਿਆਂ ਨਾਲ ਖੂਬ
 ਸਕੜਕੇ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਕੇ ਹੁਣੇ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿਓ । (ਇਸੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਮੰਚ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ
 ਘੋੜੀਠੀ ਕੇ ਪਰੇ ਦੇ ਪੁਛਿ ਲਿਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
 ਉਥੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਕਲਮ ਕਰ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ
 ਕੰਮ ਦਾ ਗੋਲਾ ਗੋਲਾ ਮੰਚ ਉਤੇ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ।)

ਕਾਜ਼ੀ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ—ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ, ਹੁਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਦੂਦਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਕਫਾ ਨਾ
 ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਤੇ ਛੋਟੀ ਜਹੇਨਮ ਪੁਚਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਜਿ
 ਹੋਰ ਹੋਰ ਬੇਫਿਕਰ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀ ਆਰਾਮਗਾਹ ਵਿਚ ਡਸਰੀਫ ਲੈ ਜਾਣ ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਦਿਓ ।
 (ਸਿਪਾਹੀ ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋਰ ਪਾਸੋਂ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਦਾ
 ਬੰਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੁਹ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬੰਦਾ
 ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚੋਂ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਹਨ । ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ
 ਕੋਰ ਰੋਂਦੀ ਕੁਰਲਾਈ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਗੁਰੂ ਦੇ ਗੋਠ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਪੁਕੜਾਓ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੋ ਆਪਣੇ ਬੱਚੇ ਦਾ
 ਕਲੇਜਾ ਕੱਢੋ ।

ਇਕ ਜੱਲਾਦ—(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਿਠਾ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰਦ ਪੁਕੜਾ ਕੇ)
 ਗੁਰੂ, ਕੱਢੋ ਇਸ ਬੱਚੇ ਦਾ ਕਲੇਜਾ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹਲਵਾ ਸਮਝ ਕੇ ਖਾ ਜਾਓ ।
 (ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਚੁਪ ਅਡੋਲ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ।)

ਜੱਲਾਦ—(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦਾ ਛੁਰੀ ਵਾਲਾ ਹੱਥ ਪਕੜ ਕੇ) ਕਿਉਂ, ਛੁਰੀ ਚਲਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ?

(ਬੱਚੇ ਦੇ ਕਲਜੇ ਵਿਚ ਛੁਰੀ ਖੜੋਣ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਹੱਥ ਨੂੰ ਅਕੜਾ ਕੇ ਬੱਚੇ ਦੇ ਪੇਟ ਵਿਚ ਛੁਰੀ ਖੁਭੱਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।)

ਜੱਲਾਦ—ਅੱਛਾ, ਆਪ ਨਹੀਂ ਇਸਨੂੰ ਕਰਦੇ ਨਾਲ ਕਰਦਾ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਾਂ, ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ ਇਸ ਨੂੰ ਝਟਕਾ ਹੀ ਖੁਆਈਏ। ਪਰ ਇਹ ਸਾਡੇ ਹੱਥੋਂ ਹਲਾਲ ਕਰਵਾ ਕੇ ਹੀ ਖਾਏਗਾ।

(ਜੱਲਾਦ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚੋਂ ਬੱਚਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਕਲਜੇ ਵਿਚ ਛੁਰੀ ਖੁਭਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਲਜੇ ਬਾਹਰ ਕਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।)

ਮਾਤਾ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ—(ਚੀਖ ਮਾਰ ਕੇ) ਹੁਏ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤਰ। (ਗਸ਼ੀ ਖਾ ਕੇ ਡਿਗ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਕ ਅੰਮੀਰ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘਸੀਟ ਕੇ ਪਰਦੇ ਪਿਛੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।)

ਜੱਲਾਦ—(ਬੱਚੇ ਦਾ ਕਲਜਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਬੁਲ੍ਹਾ ਵਿਚ ਥੂਸਦਾ ਹੈ) ਖਾਂਦਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ? ਹਲਾਲ ਹੈ, ਬੜਾ ਲਜ਼ੀਜ਼ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਚੁਪਚਾਪ ਅੱਖਾਂ ਪਥਰਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਅਡੱਲ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ—ਇਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਵੱਢ ਦਿਓ ਤੇ ਜ਼ਬੂਰਾਂ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਗਸ਼ਤ ਨੱਚ ਕੇ ਹੱਡੀਆਂ ਦਾ ਪਿੰਜਰ ਬਣਾ ਦਿਓ।

ਪਰਦਾ

ਇਹ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਹ ਚਿੰਤਾ ਆ ਸਕਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਿਸੇ ਵੱਡੇ ਯੋਜਨੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ੂਨ ਪੀਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਇਸ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨੂੰ ਖ਼ਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੰਨ 171

ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਉਤਸਵ

(ਇਕ ਪਾਸੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੀਵਾਨ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਦੀਵਾਨ ਲਾਈ ਇਕ ਗੱਡੇ ਉਤੇ ਗਦੈਲ ਵਿਛਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈ। ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਗ੍ਰੰਥੀ ਪ੍ਰਾਤ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਦਾ ਧਨ ਸਿਰ ਉਤੇ ਚੁਕੀ ਲਈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਦੋਹਾਂ ਵਲ ਦੇਖ ਕੇ ਝਿਜਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ—ਭਾਈ, ਇਧਰ ਲਿਆ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਹਾਂ। (ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਇਹ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਸੂਬੇਦਾਰ ਨਾਲ ਰਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

(ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਬਾਹਾਂ ਵੱਟੀ ਅੱਗੇ ਨੂੰ ਵਧਦਾ ਹੈ। ਉਧਰੋਂ ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਨਾਲ ਆ ਪਿਲਚਦਾ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹੇਠ ਉਤੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੰਘ ਉਠ ਕੇ ‘ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਢਹਿ ਗਿਆ, ਬੰਦਈ ਢਹਿ ਗਿਆ,’ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਜਿਤ ਗਿਆ, ਮੁਗਲਈ ਢਹਿ ਗਿਆ ਦੇ ਆਵਾਜ਼ੇ ਉਠਦੇ ਹਨ। ਸਾਰੇ ਵਿਚ ਪੈਕੇ ਮੀਰੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਲਗ ਅਲਗ ਕਰਦੇ ਹਨ।)

ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ (ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ)—ਬਾਬਾ ਜੀ, ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਾਂ ਮੁਗਲ ਸੂਬੇਦਾਰ ਵਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਸਿਧਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਜਾਡੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਲਈ ਛੱਡ ਦਿਓ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਉਤੇ ਉਲਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਖੌੜੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਤੇ ਗਲਹਬੇ ਮਾਰ ਕੇ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਧੱਕਦੇ ਹਨ।)

ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ—(ਆਪਣੀ ਪਿਰ ਮਾੜੀ ਦੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ)—ਚਲੋ, ਭਾਈ, ਨਿਕਲ ਚਲੋ, (ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਵਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ) ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਮਰਵਾ ਦਿਤਾ, ਇਹ ਸਾਡੇ ਕਦੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ?

(ਮਹੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਹੌਰੀ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪਰਿਕ੍ਰਮਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦਸ ਸਿਪਾਹੀ ਲੈ ਕੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਧਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਾਤ ਦੇ ਧਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਲੈ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)

ਪਰਦਾ

ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਹਾਰ ਮੰਨਣ ਦੇ ਤੁਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਤਮ ਸਮਰਪਣ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਧੇ ਹੀ ਬੰਦੀ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਨੱਸ ਜਾਣ ਲਈ ਮੌਕਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਫੌਜ ਲਈ ਇਹ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿਲੇ ਵਿਚ ਡਟ ਕੇ ਬੈਠੀ ਰਹੇ ਤੇ ਘੇਰਾ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਫੌਜ ਆਪੇ ਹੀ ਥੱਕ ਟੁਟ ਕੇ ਘੇਰਾ ਹਟਾ ਲਵੇ। ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਫੌਜ ਨੇ ਚੌਥਾ ਰਾਹ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਜ਼ਫ਼ਰਨਾਮੇ ਵਿਚੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗ਼ਲ ਫੌਜ ਨੇ ਆਪਣਾ ਵਚਨ ਨਹੀਂ ਪਾਲਿਆ ਤੇ ਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦੀ ਫੌਜ ਉਤੇ ਥਾਉਂ ਥਾਈਂ ਹੱਲੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਰੀਬ ਕਰੀਬ ਖ਼ਤਮ ਹੀ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਸਮਕਾਲੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਵਿਚ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਲੜਾਈਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ।

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਪਿਛੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਸਥਾਨ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦੀ। ਜੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮੁਗ਼ਲ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਵਿਦ੍ਰੋਹੀ ਸਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਚੁੱਕੀ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਤੋਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਸੀ?

ਸਿੱਖ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਉਥੇ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦਾ ਮੁਆਜ਼ਮ (ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿੱਤਰਾਨਾ ਸੰਬੰਧ ਰਹੇ ਸਨ) ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਪੰਜ ਸੌ ਸਵਾਰ ਲੈ ਕੇ ਜਾਸੂ ਦੇ ਸਥਾਨ ਉਤੇ ਲੜਨ ਗਏ, ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਵਧੇਰੇ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਗੱਲ ਇਹ ਲਗਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਿਲ ਦਿੱਲੀ ਨਹੀਂ ਗਏ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਧਰੇ ਲੁਕ ਛਿਪ ਗਏ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਬੰਦੀ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਔਰੰਗਜ਼ੇਬ ਦੇ ਮਰ ਜਾਣ ਨਾਲ ਹਾਲਾਤ ਸੁਖਾਵੇਂ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤਖ਼ਤ ਉਤੇ ਬੈਠਣ ਬਾਰੇ ਲੜਾਈ ਛਿੜ ਪਈ ਤਾਂ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਭੇਜਣਾ ਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਵੀ ਜਿਭਨਾ ਚਿਰੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਜਿੱਤ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਮੁਆਜ਼ਮ ਨੇ ਤਖ਼ਤ ਸੰਭਾਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਿਲਾਂ ਦਾ ਦਿੱਲੀ ਜਾਣਾ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਦੋਂ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਲੜਾਈ ਜਿੱਤ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਬਦਲੇ ਖਿਲਤ ਤੇ ਸਨਮਾਨ ਦਿਤਾ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦੋਸਤੀ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਿ ਕਰਨਾ, ਫਿਰ ਸਿੱਖ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਸਿੰਘ ਉਸ ਦੇ ਝੰਡੇ ਹੇਠਾਂ
 ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੇਠਲੀ ਉਤੇ ਲਿਆ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਇਹ ਖਿਆਲ
 ਕਿਵੇਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਉਤੇ
 ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੱਕ ਦਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਵਾਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ
 ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇਗਾ? ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੋ ਕੁਝ ਵੀ ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਿਆ
 ਹੈ, ਕੋਈ ਸਵਾ ਸੌ ਵਰ੍ਹੇ ਪਿਛੋਂ ਜਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਲਿਖਿਆ
 ਹੈ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲ-ਦਰਬਾਰ ਵਲੋਂ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾਏ ਜਾਣ, ਮਾਤਾ
 ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਪਾਣ ਤੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ
 ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਵਿਗਾੜ ਨੂੰ ਵਿਸਤਾਰ ਵਿਚ ਵਰਣਨ
 ਕੀਤਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਾਰਾ ਦੋਸ਼ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਿਰ ਹੀ ਮੜਿਆ
 ਹੈ। ਸਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਨ 1928 ਤਕ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ
 ਖਤਿਤ ਸਿੱਖ ਆਖਦੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ
 ਵੈਰਾਗੀ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਡਿਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਉਤੇ ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਏ ਜਾਂਦੇ
 ਸਨ, ਇਕ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਮਾਸ ਖਾਣਾ ਬੰਦ ਕਰਨਾ,
 ਲਾਲ ਕਪੜੇ ਪਹਿਨਣਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ ਦੀ ਥਾਂ 'ਫਤਹਿ
 ਦਰਸਣ' ਦਾ ਜੋਕਾਰਾ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਕਰਨਾ। ਦੂਜਾ ਕਈ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਣਾ ਤੇ ਤੀਜਾ ਮਾਤਾ
 ਸੁੰਦਰੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਛੇ ਸਾਲ ਦ
 ਪਰਾਕ੍ਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਭਾਈ ਪਦਮਾਨੰਦ ਨੇ
 1928 ਵਿਚ 'ਵੈਰਾਗੀ ਵੀਰ' ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ
 ਵਲੋਂ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਵੈਰਾਗੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁਤਰਾਂ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸੰਪਰਦਾਇ ਨਾਲ ਮੁਗਲਾਂ
 ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਦੱਸਿਆ ਤੇ
 ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਵੈਰਾਗੀ ਮਾਧੋ ਦਾਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦੀ ਚੁਲਦਾ ਪੇਸ਼
 ਕੀਤਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੋਝੀ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਪਤਿਤ ਕਰਾਰ ਦੇ
 ਕੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਬਣਾ
 ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰ-ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ
 ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸ ਦਾ ਨਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਰਖਿਆ
 ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਹਨ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ
 ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ 'ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ'
 ਪੁਸਤਕ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਾਰੇ ਉਲਾਰ,

ਮੈਂ ਨਾਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਚੁਲੀ ਆ ਰਹੀ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ
 ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਫ਼ਾਈ ਨਾਲ। ਜੇ ਜਿਵੇਂ ਡਾਕਟਰ
 ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਵੀ ਮਨੋਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹਨ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਮਿਤੂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ
 ਬੰਦਈ ਤੇ ਦੂਜੇ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਦੁਫ਼ਾੜ ਪੈ ਗਈ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਘੜੀ ਤਕ ਸੀਮਿਤ
 ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਦੁਫ਼ਾੜ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਚੋ
 ਗਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਦੀ ਗੜੀ ਵਿਚੋਂ
 ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਝਗੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਆਉਣਾ ਇਸ ਵਡੇਰੇ ਮਤ ਭੇਦ ਵਲ ਇਕ ਬਲਵਾਨ
 ਸੰਕੇਤ ਹੈ। ਜੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਲੜਦਾ ਮਾਰਦਾ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ
 ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ
 ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਹੀ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਸੀ।
 ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕੀ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਵਾਕਰ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਕੇ
 ਲੜਦਾ ਮਾਰਦਾ ਬਾਹਰ ਘੇਰੇ ਨੂੰ ਤੋੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਸ ਨੇ ਇਉਂ ਘੇਰਾ
 ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸਾਹਸ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਤੇ ਆਨੰਦਪੁਰ
 ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਮੌਲਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਕੁਝ ਅੰਤਰ ਵੀ। ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ
 ਦੇ ਲੌਗਗੜ ਵਿਚੋਂ ਘੇਰਾ ਤੋੜ ਕੇ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਨਾਲ ਇਕ ਅਰਥ ਭਰਪੂਰ ਅੰਤਰ ਹੈ।
 ਉਹ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂ ਤਾਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਬਾਰੇ
 ਸੰਦੇਹ ਸੀ ਤੇ ਜਾਂ ਉਸ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਤੋਰ ਕੇ ਮੁਗ਼ਲ
 ਸੈਨਾ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਗਾਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਬਿਨੋਦ
 ਸਿੰਘ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚੋਂ ਜਿਥੇ ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤ
 ਹੋਰ ਸਿੰਘ ਚੋਖੀ ਸੈਨਾ ਲਈ ਬੈਠੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਘੇਰਾ ਖਾਈ ਬੈਠੀ ਮੁਗ਼ਲ
 ਸੈਨਾ ਉਤੇ ਬਾਹਰੋਂ ਧਾਵਾ ਕਰਨਗੇ ਤੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਅੰਦਰੋਂ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ
 ਉਲਟੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚ ਆ ਜਾਏਗੀ।

ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਕੇ ਫਿਰ ਕੀ ਕਰਦੇ
 ਰਹੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰਦਾਸ ਨੰਗਲ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਬੈਠੀ ਮੁਗ਼ਲ ਸੈਨਾ ਉਤੇ
 ਧਾਵਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕੀਤਾ? ਫਿਰ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਇਹ ਸੰਕੇਤ
 ਸਪਸ਼ਟ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮੁਗ਼ਲਾਂ ਨਾਲ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਕੇ ਪੰਜ ਸੌ
 ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਲੈਣੀ ਕਰਕੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਬੈਠ
 ਗਿਆ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਜੋ ਮੈਂ ਏਥੇ ਛੇੜਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਇਹ ਹੈ। ਕੀ ਬੰਦਾ
 ਬਹਾਦਰ ਸਚ ਹੀ ਇਕ ਵੈਰਾਗੀ ਸੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਾਦੇੜ ਵਿਖੇ ਮਿਲਿਆ ਤੇ
 ਉਸ ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਜਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਤਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਯੋਗ
 ਪੁਜਾਬ ਵਿਚ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ? ਤੇ ਕੀ

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਧਰਿਲਾਂਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਦੇਖਣਗੇ ਤੇ ਜੇ ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਵੀ ਆ ਜਾਣਗੇ? ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਕਰਮ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਉਤਸ਼ਾਹਜਨਕ ਹੋਇਆ ਪਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਪਿਛੋਂ ਨਾ ਆ ਸਕੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਦੇੜ ਵਿਚ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਮੈਂ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਛੱਡਕੇ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਤੁਰਨ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਵਲ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ। ਕੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਆਪਣਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਪੈਸ ਕਰਨ-ਲਈ ਉਹ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੱਖਣ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ? ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕੀ ਸੀ? ਕੀ ਉਹ ਸ਼ਰਫਿੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਨੂੰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਫਿਰ ਆਪ ਆਨੰਦਪੁਰ ਆਕੇ ਅੰਮਨ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ? ਇਸ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ 'ਕੇਵਲ ਨਹੀਂ' ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੱਖਣ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਇਥੇ ਲਾਰਿਆ ਦਾ ਸਵਾਲ ਨਹੀਂ। ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕੀ ਲਾਰਾ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਕੀ ਵਚਨ ਦੇ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਸਨੇ ਪੂਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ? ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਤ ਹੈ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਫ਼ ਘੇਰ ਕੇ ਦੱਖਣ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਸ ਦੀ ਗੈਰਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਕੇ ਸੈਨਿਕ ਵਿਦਰੋਹ ਨਾ ਖ਼ਰ ਦੇਣ। ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਨਾਦੇੜ ਰਹਿਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿਥੇ ਕਿ ਬਹਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਚਰਨ ਉਤੇ ਕੜੀ ਨਜ਼ਰ ਰਖ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਆਪਣੀ ਮਿਤ੍ਰ ਦਾ ਦਿਖਾਵਾ ਕਰਕੇ ਉਥੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਅਜਿਹਾ ਦਿਖਾਵਾ ਯੁਧ ਵਿਚ ਇਕ ਸਰਵ ਪ੍ਰਵਾਨ ਦਾਓ ਪੇਚ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਤੋਂ ਚਲਕੇ ਦੁਰਾਹੇ ਲਾਗੇ ਪਿੰਡ ਕਣੇਚ ਤਕ ਵੀ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਪੀਰ ਦਾ ਭੇਸ ਬਣਾ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਮੁਕਤਸਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਵੀ ਮਾਝੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਝਾੜੀਆਂ ਉਤੇ ਕਪੜੇ ਪਾਕੇ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਜੈ ਕਾਰੇ ਗਾਏ ਕੇ ਸਰਹਿੰਦ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਇਹ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਵਾ ਦਿਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਥੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਕ ਟੁਕੜੀ ਸੈਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਉਤੇ ਖੜੀ ਹੈ।

ਤੇ ਫਿਰ ਜਿਵੇਂ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਸਣੇ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਇਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਖੀਰਲੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਉਸਦੇ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੋ ਕੇ ਲੜਨ ਵਾਲੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਈ ਕਿਸਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਕਿਉਂ? ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਇਹ ਉਕਤੀ ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਵਰਤੀ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਤੋਂ

ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਉਤਸਵ ਉੱਤੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ ਚੜ੍ਹਾਵੇ ਨੂੰ ਵੰਡਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਉਠਿਆ। ਬਾਬਾ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਨਾਲ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦਈ ਆਖਿਆ ਜੋ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਖ਼ਾਲਸੇ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਵਿਰੁਧ ਚੌਖਾ ਵਿਰੋਧ ਉਤਪੰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

1724 ਈਸਵੀ ਵਿਚ, ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਵੀ, ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪ ਕੇ ਭੇਜਿਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਗਲਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲ ਇਤਨੀ ਸਹਿਨਸੀਲਤਾ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ? ਕੀ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਧੀਨ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਲਹ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ?

ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਅਗ਼ਵਾਈ ਵਿਚ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਣ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤਕ ਲੈ ਆਂਦਾ ਸੀ ਇਹ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਮਾਤਾ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਪਿੜ ਦੇ ਬੰਦੇ ਸਨ ਜਾਂ ਕੋਈ ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਸਾਧੂ? ਦੇਵ ਲੋਕ ਦੇ ਸਾਧੂ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਨਿਰਲਪ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ।

ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਚਾਰ ਯੋਗ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮੁਹੰਮਦ ਸੂਫੀ ਵਾਰਿਦ, ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਡਾਕਟਰ-ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ **ਮੀਰਾਤਿ ਵਾਰਦਾਤ** ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਜੁਲਦੀ ਦਸਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਦਰਮਿਆਨੇ ਕਦੇ ਦਾ ਤੇ ਕਣਕਵੰਨਾ, ਪਝਲੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨੇਣ ਨਕਸ਼ ਤਿੱਖੀਆਂ ਚਮਕਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਉਸਦੇ ਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ ਸਨ। ਉਸ ਦੀ ਸੰਤਾਨ ਅਜੇ ਤਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਆਖਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਕਿਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਕਿਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਰੱਖੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਵੇਂ ਸੰਯੋਗ ਦੀ ਕਹੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਇਕ ਖਤਨੀ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਸ਼ੀਫ਼ਾਬਾਦ ਦੇ ਇਕ ਖਤਰੀ ਦੀ ਧੀ ਸੀ, ਤੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਸਦਾ ਇਹ ਨਾਮ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਮੁਗਲ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਅਮੀਰਾਂ, ਵਜ਼ੀਰਾਂ ਦੇ ਪਤਰਾਂ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਗੁਰੂ ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਪੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਫ਼ਤਹ ਸਿੰਘ,

ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਸਿਹਰ ਖੇੜੇ ਜਾਂ ਕਿ ਮਿਲੇ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਨਾਦੇੜ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਏ ਸਿੰਘਾਂ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਭਰਾਵਾਂ ਤਰੇਹਣ ਬਾਵੇ, ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚੋਂ ਕੇਵਲ ਬਾਵੇ ਹੀ ਉਸ ਨਾਲ ਟੁੱਟੇ, ਬਾਜ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਭਰਾ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਲਣਾ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਸੀ, ਅਖੀਰ ਤਕ ਉਸ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਸਲੋਨੀ ਵਾਲੇ ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ, ਮਾਲੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਅਖੀਰ ਦਸ ਤਕ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਰਹੇ। ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਣ ਸਿੰਘ ਭੁੱਲੇ ਬਾਰੇ, ਜਿਹੜੇ ਉਸ ਨਾਲ ਨਾਦੇੜ ਤੋਂ ਆਏ ਸਨ, ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਸੂਚਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ।

ਅਸਾਂ ਦੇ ਪਰਿਕਲਪਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਚੁਣਨਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਰ ਨਾਲ ਮਾਧੋਦਾਸ ਵੈਰਾਗੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਯੁੱਧ ਦੀ ਕਲਾ ਦਾ ਕੋਈ ਅਭਿਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਕ ਦਮ ਇਕ ਵੱਡਾ ਯੁੱਧ ਨੇਤਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਦੂਜੀ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਆਪ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਤੇ ਜਿਵੇਂ ਵਿਗਿਆਨ ਦਾ ਅਸੂਲ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਕਲਪਨਾ ਵਿਚ ਘੱਟ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਪੇਸ਼ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਉਹ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਅੱਗੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਰਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਚੇ, ਵਰਾਂ ਤੇ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਨਾਲ ਦੁਰਗਮ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਸਾਧਣ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੇ ਮਨੋ ਮੁਚ ਇਕ ਖਵਿੱਤਰ ਵਿੜ੍ਹਤਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਬਲ ਨਾਲ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪਰਾਕ੍ਰਮ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਣਵਿਗਿਆਨਕ ਮਨ ਨੂੰ ਕਰਾਮਾਤਾਂ ਜਾਪਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਇਕ ਅਸਮਾਨੋਂ ਡਿਗੀ ਕਰਾਮਾਤ ਨਾ ਸਮਝੀਏ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਕ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਚੌਜ ਸਮਝੀਏ।

ਮੇਰੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ, ਅਰਥਾਤ, 1716 ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਖਾਲਸੇ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਹਾਰ ਜਾਣ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਘੱਰ ਤਸੀਹੇ ਸਹਿ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਾਕ੍ਰਮੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦਾ ਸਿਲਸਿਲਾ ਨ ਮੰਨਣ ਦੀ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਮੈਂ ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਅੱਗੇ ਇਸ ਨਾਟਕ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਵਲ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਰਸਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਯਤਨ ਵਿਚ ਮੇਰੀ ਪਰਿ-ਕਲਪਨਾ ਜੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਸਹੀ ਕਹਿਣ ਦਾ ਹਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।